

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

DIPLOMDARBS

RĪGA 2009

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
SOCIOLOĢIJAS NODAĻA
SOCIĀLĀ DARBA PROFESIONĀLĀ STUDIJU PROGRAMMA

**IEDZĪVOTĀJU LABKLĀJĪBA RĪGĀ UN ALŪKSNĒ: PILSĒTAS VIDE KĀ
DZĪVES KVALITĀTES RĀDĪTĀJS**

DIPLOMDARBS

Autors: Jeļizaveta Mardaņa
Stud.apl. jm05021
Darba vadītājs: docente Dr. V. Roga

RĪGA 2009

ANOTĀCIJA

Diplomdarbs ir veltīts pilsētvides saistības ar iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Darba mērķis ir analizēt pilsētu vides un iedzīvotāju labklājības korelācijas aspektus sociālās ekoloģijas perspektīvā. Darbs sastāv no 4 nodaļām, 1. nodaļā tiek apskatīta sociālā darba ekoloģisko sistēmu teorijas attīstība. 2. nodaļa ir veltīta pilsētas vides aspektiem. 3. nodaļa iezīmē to saistību ar iedzīvotāju dzīves kvalitāti, balstoties ekoloģiskās sistēmu teorijas un sociālā darba makroprakses perspektīvā. 4. nodaļa atspoguļo empīriskā pētījuma metodoloģiju un rezultātus. Darba galvenie secinājumi ir:

- Latvijas sociālā darba makropraksē pastāv sociotelpiskās un ekoloģiskās domāšanas iztrūkums;
- lielākais sasniegums ir mēģinājums veicināt plašāku sociālā darba kompetences lauka redzējumu;
- pētījuma trūkums ir izvēlētās problēmas komplicitāte.

Atslēgvārdi: pilsēta, sociālā ekoloģija, sociotelpiskā dialektika, sociālās vajadzības, dzīves kvalitāte, resursi, makrosociālais darbs.

ANNOTATION

The study is dedicated to the link between city space and quality of life. The aim of the study is to analyze correlations between city's environment and welfare of its population through the perspective of social ecology. Study consists of 4 chapters. 1st chapter examines development of ecological systems theory. 2nd chapter is dedicated to the aspects of city environment. 3rd chapter outlines their link with quality of life of the population through ecological systems theory and macrosocial work perspectives. 4th chapter reflects methodology and results of the empirical research. The main conclusions are:

- Latvian macrosocial work field lacks sociospatial and ecological thinking;
- greatest achievement is an attempt to initiate a broader vision of social work competence;
- the biggest flaw of the study is the complexity of chosen problem.

Keywords: city, social ecology, sociospatial dialectics, social needs, quality of life, resources, macrosocial work.

SATURS

Anotācija	
Annotation	
Darbā izmantotie jēdzieni.....	1
Ievads.....	3
Tēmas aktualitāte.....	3
Problēmas raksturojums.....	4
Darba teorētiskā bāze.....	4
1.Ekoloģiskās sistēmu teorijas attīstība.....	6
2.Pilsētas ekoloģijas aspekti.....	14
2.1. Sociotelpiskā dialektika.....	14
2.2. Pilsētvides uzbūve.....	16
3.Dzīves kvalitāte sociālā darba makropraksē.....	26
3.1. Stiprināšana sociālajā darbā.....	29
4.Pilsētu vide iedzīvotāju skatījumā.....	33
4.1. Pētījuma metodoloģija.....	33
4.2. Pētījumā iegūto datu atspoguļojums.....	34
Rezultāti un diskusija.....	42
Rezultāti.....	44
Diskusija.....	43
Secinājumi.....	49
Izmantotā literatūra un avoti.....	51

DARBĀ IZMANTOTIE JĒDZIENI

Sociālā situācija – rādītāju un priekšnosacījumu kopums, kas raksturo indivīda, ģimenes, grupas vai kopienas dzīves līmeni un labklājību. Šie rādītāji ietver tādus aspektus kā mājvieta (arī spēja dzīvot patstāvīgi), pārtika, nauda, sadzīves priekšmeti, algots darbs, izglītība un audzināšana, veselība un sociālā aprūpe, funkcionālās attiecības ar vajadzīgajām personām (piemēram, ģimenes ārsts, skolotājs, vecāki utml.)¹

Dzīves kvalitāte – indivīda, ģimenes, iedzīvotāju grupas, sabiedrības labklājības rādītājs. Jēdziens ietver fizisko un garīgo veselību, brīvo laiku un tā izmantošanu, darbu un saikni ar sabiedrību, pašnoteikšanos, materiālo nodrošinājumu. (14, 50.lpp)

Sociālās vajadzības – sociālo prasību kopums, kas nepieciešams indivīda, ģimenes, sociālās grupas, visas sabiedrības funkcionēšanas nodrošināšanai. Sociālās vajadzības un to realizācija ir atkarīga no sabiedrības sociālās attīstības līmeņa, cilvēka sociālā stāvokļa, no sociālo pakalpojumu kvalitātes un pieejamības: vajadzība pēc mājvietas, pārtikas un sadzīves priekšmetiem, naudas, algotā darba, izglītības un audzināšanas, veselības un sociālās aprūpes, funkcionālām attiecībām ar citiem cilvēkiem. (14, 210.lpp) Sociālās vajadzības ir fizisko, psiholoģisko, ekonomisko, kultūras un sociālo priekšnosacījumu kopums, kas nepieciešams izdzīvošanai, labklājībai un apmierinātībai. (2, 291.lpp)

Sociālā funkcionēšana – indivīda sociālās darbības un sociālo vajadzību realizācijas izpausme. (14, 188.lpp)

Sociālā labklājība – 1. Pakāpe, līdz kādai ir atrisinātas sabiedrības sociālās problēmas. 2. Apjoms, kādā ir apmierinātas cilvēku sociālās vajadzības. 3. Pakāpe, kādā ir nodrošināta sociālā progresa iespējas. (14, 193.lpp) 1. Tautas programmu, pabalstu un pakalpojumu sistēma, kas palīdz cilvēkiem apmierināt savas sociālās, ekonomiskās, izglītības un veselības vajadzības, kas ir fundamentālās sabiedrības uzturēšanai. 2. Kolektīvās labsajūtas līmenis kopienā vai sabiedrībā. (2, 408.lpp)

Sociālā infrastruktūra – mācību, veselības aprūpes, kultūras, sporta iestāžu, sociālās aprūpes institūciju un citu sociālās palīdzības un atpūtas sfēras objektu kopums; šo objektu izkārtojums noteiktā teritorijā. (14, 191.lpp)

Sociālā vide – cilvēku eksistences un darbības sociālo, materiālo un garīgo apstākļu kopums. 1. Makrovide – ražotājspēki, sabiedriskās attiecības un institūti 2. Mikrovide – darbs, mācību kolektīvs, ģimene. (14, 201) Visi tie faktori, nosacījumi un dabiskā apkārtnē, kas ietekmē dzīvo būtību izaugsmi un attīstību. (2, 144.lpp)

Sociālā izslēgtība (atstumtība) – process, kurā indivīdi vai grupas tiek pilnībā vai daļēji

¹ autore veidotā definīcija

izslēgti no sabiedrības, kurā tie dzīvo. (14, 192.lpp) Cilvēku vai apgabalu marginalizācija un tādu barjeru, kas ierobežo piekļuvi iespējām vai traucē pilnībā iekļauties plašākā sabiedrībā, esamība. (2, 403.lpp)

Sociotelpiskā dialektika - divpusējs process, kurā cilvēki pārveido pilsētu vides, tai pašā laikā tiek pārveidoti to vietu ietekmē, kurās viņi dzīvo un strādā. Sociotelpiskās dialektikas būtiskākie aspekti ir: 1. Procesi, kuros sociālā mijiedarbība tiek sistematizēta ar telpas starpniecību, piem., novietnes īpašības ietekmē izmitināšanas sakārtojumu; 2. Procesi, kuros sociālā mijiedarbība tiek piespiesta caur telpu, piem., pakāpe, līdz kurai fiziskā vide atvieglo vai kavē cilvēku aktivitāti; 3. Procesi, kuros sociālā mijiedarbība tiek veidota caur telpu, kad vispārējs izvietojums sekmē veselu virkni sociālo prakšu, ieskaitot ikdienas dzīves paraugus. (6, 6., 15. lpp.)

Sociālā ekoloģija – attiecības starp dabisko vidi un cilvēku sabiedrību. (2, 403.lpp)

Ekoloģiskā sistēmu teorija – orientācija uz personas un apkārtējās vides attiecību un to seku izpēti. Īpaši liela uzmanība tiek pievērsta vidē pieejamiem resursiem, kas varētu palīdzēt stiprināt klienta spēkus un pielāgošanās spējas; vides novērtējumam, īpaši vides riska faktoru noteikšanai; sociālā tīklojuma analīzei. Ietverti tādi principi kā adaptācija, transakcija un saderība starp cilvēkiem un dabu, savstarpējā atkarība. (14, 211.lpp) Sociālā darba virziens, kas uzsver cilvēku un viņu vides izpratni, un to mijiedarbības būtību. (2, 136.lpp)

Holistiskā pieeja – indivīds ir vairāk nekā atsevišķo elementu summa, problēma tiek saskatīta plašākā kontekstā nekā kā specifisko simptomu kopums. Integrē visas sociālās, kultūras, psiholoģiskās un fiziskās ietekmes uz indivīdu. (2, 197.lpp)

Holon – no sengrieķu holos – “vesels”. Apzīmē parādību, kas ir veselums un daļa no lielākā veseluma vienlaicīgi. (28)

IEVADS

Šobrīd pilsētu un reģionu attīstības problemātika ir viens no aktuālākiem sociālās pētniecības un sociālās politikas virzieniem Latvijā. Nozīmīga reģionālās attīstības daļa ir telpiskā plānošana, jeb tāda teritorijas apsaimniekošana, kas veicina gan plānojamās teritorijas ekonomisko attīstību, gan kvalitatīvas dzīves vides veidošanu katram indivīdam un sabiedrībai kopumā. (21) Teritorijas, vai tā būtu pašvaldība, novads vai pilsēta, telpiskā plānošana ir cieši saistīta ar šīs teritorijas attīstības prioritātēm un politiku un programmu nostādņēm, kas ietekmē šīs teritorijas vispusīgo attīstību. (21) Tādējādi, reģionālās attīstības jēdziens ietver ne tikai ekonomisko, būvniecības vai lauksaimniecības pasākumu loku, bet, atsaucoties uz Latvijas Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas pamatnostādņēm, veicina labvēlīgas pārmaiņas arī *sociālajā situācijā* visā valsts teritorijā vai atsevišķās tās daļās.

Tēmas aktualitāte

Indivīda, grupas vai visas sabiedrības sociālās situācijas labvēlīgumu visbiežāk asociē ar *dzīves kvalitātes* līmeni, tā pieaugumu vai samazināšanos. Sociālajā darbā šīs jēdziens ir cieši saistīts ar tādiem konceptiem kā *sociālās vajadzības* un to apmierināšana, *sociālā funkcionēšana* un *labklājība*. Dzīves kvalitātes jēdziens ir universāls, jo var tikt attiecināts uz visiem trim sociālā darba iekļaušanās līmeņiem, proti, mikro-, mezo- un makrolīmeņiem, novērtējot konkrētā indivīda, viņa ģimenes, noteiktās iedzīvotāju grupas, vai arī plašākas sabiedrības apmierinātību ar dzīvi. Pēdējo gadu laikā Latvijā interese par dzīves kvalitātes aspektiem un tās novērtēšana ir guvusi īpašo aktualitāti iestāšanās Eiropas Savienībā un ar to saistīto sabiedrisko pārmaiņu dēļ.

Atbilstoši Nacionālās attīstības plānam, Latvijā tiek veikti vairāki pasākumi dzīves kvalitātes uzlabošanai kā Latvijas lielākās pilsētās, tā arī reģionos. Starp šiem pasākumiem nozīmīgu vietu ieņem pilsētu vides modernizēšana, pārveidošana un pielāgošana iedzīvotāju vajadzībām, kas norisinās tādos virzienos kā pilsētu un teritoriju ekoloģija, kultūras, darba un izglītības resursu pieejamība, būvniecība un *sociālās infrastruktūras* attīstīšana.

Kaut arī acīm neredzama, starp iedzīvotāju dzīves kvalitātes līmeni un pilsētu vai teritoriju telpisko plānošanu pastāv cieša saikne, jo vietas telpiskais risinājums, tajā iekļauto pakalpojumu un resursu nodrošinājums ietekmē iedzīvotāju sociālo vajadzību apmierināšanu, un, attiecīgi, viņu sociālo labklājību. Pilsēta vai ciemats ir ne tikai ēku, ielu un institūciju kopums, bet īpatnēja *sociālā vide*, kurā norisinās dažāda veida mijiedarbība – starp indivīdiem, iedzīvotāju grupām, kopienām un valsts varas, sociālās drošības un kultūras institūcijām. Pilsētas vide var kalpot kā veicinošs, tā arī kā bremsējošs faktors šai

mijiedarbībai, un būtiski ietekmēt iesaistīto pušu sociālo situāciju vajadzību apmierinājuma, nodrošinājuma, pakalpojumu pieejamības un pat savstarpējo attiecību jomās.

Problēmas raksturojums

Kā veiksmīga, tā arī neveiksmīga pilsētas plānošana var sniegt ieguldījumu dažādu iedzīvotāju grupu labklājībā vai, otrādi, apgrūtināt sociālo vajadzību apmierināšanu vai pat radīt *sociālo atstumtību*. Šāda veida subjekta - vides mijiedarbību teorētiskajā literatūrā dēvē par *sociotelpisko dialektiku*. Ievērojamā daļā valsts programmu, pētījumu un plānu, starp kuriem var minēt Latvijas Nacionālās attīstības plānu, Rīgas pilsētas vides stratēģiju, LU SPPI pētījumu "Dzīves kvalitāte Latvijā", ir norādīts, ka Latvijas pilsētu un reģionu plānojums, neskatoties uz jau veiktajiem vai paredzētajiem pasākumiem, lielā mērā neatbilst iedzīvotāju vajadzību nodrošinājuma pieprasījumam. Kā sekas pilsētas plānošanas trūkumiem, daudzām pilsētnieku grupām ir ierobežota pieeja dažādiem pilsētas vides resursiem, kuru starpā ir veselības aprūpes iestādes, bērnu audzināšanas iestādes, rekreācijas un atpūtas zonas, pašizpaušmei un vaļaspriekiem domātas publiskās telpas u.c. Resursu pieejamība, savukārt, ir viens no primārajiem nosacījumiem labklājībai kopienā, kā arī dzīves kvalitāti un labsajūtu ietekmējošs faktors atsevišķiem kopienas locekļiem. Vēl jo vairāk, resursu pieejamības un labklājības nodrošināšana ir viens no sociālā darba makroprakses tiešajiem uzdevumiem.

Rezumējot, esošās telpiskās attīstības stratēģijas neaptver sociotelpiskās dialektikas sarežģītību - pilsētu fiziskās vides aspekti bieži vien nav saskatīti kā pilsētas *sociālās ekoloģijas* daļa, kas nonāk pretrunā ar reģionālās attīstības politikas pamatprincipiem, proti, vispusīgās attīstības prioritāti.

Saskaņā ar izvirzīto problēmu **pētījuma mērķis** ir analizēt pilsētu vides un iedzīvotāju dzīves kvalitātes korelācijas aspektus, izmantojot sociālās ekoloģijas perspektīvu.

Pētījuma **uzdevumi**:

- 1) Teorētiski pamatot fiziskās vides un sociālās vides savstarpējo saistību no sociālekoloģiskās perspektīvas.
- 2) Analizēt pilsētu telpiskās plānošanas lomu pilsētu sociālajā ekoloģijā un iedzīvotāju dzīves kvalitātē.
- 3) Salīdzināt Rīgas un Alūksnes pilsētu attīstības plānus un esošus sasniegumus.
- 4) Analizēt Rīgas un Alūksnes iedzīvotāju apmierinātību ar pilsētu piedāvātajiem resursiem.
- 5) Izstrādāt priekšlikumus pilsētu vides uzlabošanai.

Pētījuma bāze: Rīgas pilsēta un Alūksnes pilsēta.

Darba teorētiskā bāze

Pētījums tiks balstīts uz sociālā darba *ekoloģisko sistēmu teoriju*. Tiek apkopoti dažādu

sociālā darba, socioloģijas un citu zinātnisko disciplīnu teorētiku - Čārlza Darvina (Darwin, 1859), Kurta Levina (Lewin, 1947), Ūrija Bronfenbrennera (Bronfenbrenner, 1984), Karēlas Germēnes (Germain, 1980) un Džona Longresa (Longres, 2005), - skatījums uz ekoloģiski sistēmiskajiem procesiem. Kā pamatojums pilsētas vides un plānošanas pētīšanai un novērtēšanai tiek izmantoti vairākos avotos definētās atziņas. Viens no būtiskākajiem avotiem, raksturojot pilsētas sociotelpisko dialektiku, ir Pola Noksa (Paul Knox, 2006) zinātniskais darbs "Urban social geography". Pētījuma ietvaros apskatīti arī stratēģiskie dokumenti un plāni – Rīgas pilsētas vides stratēģija 2000.-2010. gadam, Latvijas Nacionālās attīstības plāns 2007.-2013. gadam, Rīgas reģiona attīstības programma 2005.-2012. gadam, Alūksnes pilsētas attīstības programmas 2008.-2014. gadam. Sasaistot dzīves kvalitātes jēdzienu ar pilsētas sociotelpisko dialektiku, pētījumā tiek izmantoti zinātniskā krājumā "Dzīves kvalitāte Latvijā" iekļauto pētījumu dati, kā arī citu pētnieku atziņas: Deivida Filipsa (Philips, 2006) grāmata "Quality of life: concept, policy and practice" un vācu Bīlefeldas Universitātes Sociālo zinātņu pētījumu centra pētnieku Sandras Landhoizeres un Holgera Cīglera (Landaeusser&Ziegler, 2005) zinātniskais raksts "Social work and the quality of life politics – a critical assessment".

Darbs sastāv no 4 nodaļām, katra nodaļa ir iedalīta sīkākās apakšnodaļās. 1. nodaļā "Ekoloģiskās sistēmu teorijas attīstība" tiek apskatīta sociālā darba ekoloģisko sistēmu teorija dažādu sociālā darba, socioloģijas, psiholoģijas un dabas zinātņu autoru skatījumā. 2. nodaļa "Pilsētas ekoloģijas aspekti" ir veltīta pilsētas vides aspektiem un ekoloģijai, tās ietekmei uz iedzīvotājiem. 3. nodaļa "Dzīves kvalitāte sociālā darba makropraksē" iezīmē pilsētvides labiekārtojuma saistību ar iedzīvotāju dzīves kvalitāti, balstoties ekoloģiskās sistēmu teorijas pamatnostādnēs un sociālā darba makroprakses perspektīvā. Visbeidzot, 4. nodaļa atspoguļo empīriskā pētījuma metodoloģiju un rezultātus. Diplomdarba beigās tiek piedāvāti empīriskā pētījumā iegūtie rezultāti, ierosināta diskusija par tiem, kā arī atspoguļoti pētījuma galvenie secinājumi.

1. EKOLOĢISKĀS SISTĒMU TEORIJAS ATTĪSTĪBA

Starp mūsdienu sociālā darba teorijām ievērojamu vietu ieņem *ekoloģiskā sistēmu teorija*. Kaut gan ekoloģiskās sistēmu teorijas nosaukums variējas zinātniskajos avotos - tā mēdz būt dēvēta par ekoloģisko modeli, ekoloģisko perspektīvu vai ekoloģisko orientāciju, - šo jēdzienu nozīme un izpratne ir līdzīga. Ekoloģiskā sistēmu teorija ir viena no visplašāk pielietojamākām teorijām sociālā darba praksē kopš 20. gs. 50iem gadiem, kuras centrā ir personas – vides mijiedarbība un tās radītās abpusējās izmaiņas. Lai saprastu ekoloģiskās teorijas nozīmīgumu un vietu mūsdienu sociālā darba praksē, sākumā jāielūkojas ekoloģiskās domāšanas attīstības vēsturē.

Ekoloģiskās perspektīvas aizsākumi tās mūsdienīgajā izpratnē meklējami Č. Darvina evolūcijas teorijā un tādās dabas zinātnēs kā bioloģija un ekoloģija. Savā slavenajā zinātniskajā rakstā “Sugu rašanās” Čārlzs Darvins uzsver organismu un to apkārtējās vides mijiedarbības noteicošo lomu daudzveidīgo sugu rašanās un attīstībā. Respektīvi, evolūcijas gaitā procesi apkārtējā vidē tiešā veidā ietekmē noteiktās pazīmes, kas piemīt dzīvajiem organismiem, un to ietekmē mainās organisma veidols un uzvedība, izvēloties veiksmīgākus pielāgošanās variantus. Piemēram, šīs pielāgošanās rezultāts var būt izmaiņas spalvu kārtas biežumā vai spuru platumā, vai pulcēšanās baros ar nolūku padarīt medības efektīvākas.

Taču arī vide transformējas, organismiem to ietekmējot. Līdz ar Darvina teorijas ietekmēto dabas zinātņu attīstību izpratne par vides nozīmi dzīvo organismu eksistencē paplašinājās, veidojoties tādiem jēdzieniem kā ekosistēma un ekoloģija. Par ekosistēmu dabas zinātnēs tiek dēvēta dabiskā vienība, kas sastāv no visām tajā eksistējošām dzīvās un nedzīvās dabas elementiem – augiem, dzīvniekiem, putniem, mikroorganismiem, minerāliem u.c. - kas ir savstarpēji saistīti un iesaistīti nemitīgā mijiedarbībā noteiktās vides ietvaros. (2, 137.lpp) Par ekosistēmas funkcionēšanas piemēru var kalpot koraļļu rifs, mežs, tuksnesis. Organismu mijiedarbību ekosistēmu ietvaros un ar citām ekosistēmām pēti ekoloģija – zinātne par dzīvības daudzveidību un organismu attiecībām ar viņu vidēm. Ekoloģija skaidro, kādā veidā procesi vienā ekosistēmas daļā ietekmē konkrētu ekosistēmas vienību, piemēram, kā noteikto vielu koncentrācija augsnē atspoguļojas uz zālēdāju veselības.

No dabas zinātņu perspektīvas izriet svarīga atziņa: indivīds atrodas aktīvajā pozīcijā attiecībā pret savu vidi. To mijiedarbība ir abpusēja un savstarpēji ietekmējoša, tāpēc, lai izprastu ar indivīdu notiekošos izmaiņas procesus, tas ir jāaplūko noteiktās vides kontekstā, neatrauti no ārējiem iedarbības faktoriem. Šī ekoloģiskā izpratne bieži parādīsies turpmāk apskatītajās teorijās.

Čārlza Darvina teorija būtiski ietekmēja ne tikai dabas zinātnes, bet arī sociālās un

humānās disciplīnas. Tajā ietvertie koncepti – piem., dabiskā atlase vai cīņa par izdzīvošanu, - atrada atspoguļojumu tādos konceptos, kā sociālais darvinisms, kā arī ietekmējot vadošo sociālo zinātnieku idejas. Kā būtisku dabas zinātnieku nopelnu sociālo zinātņu domas attīstības jomā jāmin sistēmiskā pieeja dabā notiekošo procesu izskaidrošanai. Zinātniskās domas attīstības gaitā ekoloģiskās idejas kļuva arvien tuvākas sociālajām zinātnēm, un apliecināja, ka ekoloģiskās un evolucionārās pamatnostādnes ir pielietojamas ne tikai floras un faunas, bet arī cilvēku pasaules pieredzei.

Būtisku ieguldījumu ekoloģiskās sistēmu teorijas attīstībā deva ebreju izcelsmes vācu psihologs Kurts Levins (*Kurt Lewin*, 1890-1947). Kurtam Levinam pieder tādi nozīmīgie sociālās psiholoģijas koncepti kā lauks un dzīves telpa. Levins saskatīja apkārtējo vidi kā īpašo dinamisko, laika un pieredzes gaitā mainīgo lauku ap indivīdu, kas mijiedarbības ceļā ietekmē viņa apziņas funkcijas: „lauks ir līdzās pastāvošo fakti, kuri tiek uztverti par savstarpēji atkarīgiem, kopums.” (1947). Taču, pēc Levina koncepcijas, arī katrās konkrētās personas tūlītējs psiholoģiskais stāvoklis ietekmē apkārtējo vidi, veidojot ietvaru, kuru Levins dēvē par dzīves telpu. Dzīves telpa ir visu pagātnes, tagadnes un nākotnes notikumu kopums, kas atstāj iespaidu uz indivīda personību. Katrs no notikušajiem, notiekošajiem vai iespējamajiem notikumiem nosaka personas uzvedību kādā konkrētajā situācijā. Pilnībā noformējusies, personas dzīves telpa nosaka tās motīvus, vērtības, vajadzības, garastāvokļus, mērķus, bažas un ideālus. (13, 384.lpp) Šīs atziņas atspoguļojas Levina izveidotajā uzvedības formulā (1935):

$$B = f(P, E)$$

kur personās uzvedība (B) tiek atspoguļota kā personas (dzīves telpas P) un apkārtējās vides (lauka E) funkcija pastāvīgā un abpusējā mijiedarbībā. (5, 24.lpp) Lai izprastu personas uzvedību, tā jāaplūko neatrauti no tai apkārtējās sociālās un fiziskās vides.

Levins uzsver arī līdzsvara stāvokļa nepieciešamību starp personu un tās apkārtējo vidi, nodrošinot veiksmīgo abu funkcionēšanu. Jebkura veida ārējie un iekšējie traucējumi sagrauj šo līdzsvaru, kas ved pie stresa rašanās personas apziņā, un, atbilstoši stresa ietekmei, persona mainīs savu uzvedību ar nolūku mazināt spriedzi. Izskaidrojot cilvēka motivāciju kādai konkrētai darbībai, Levins apgalvo, ka uzvedība atspoguļo virkni mēģinājumu atrisināt stresa stāvokļus, kurām seko aktivitāte vai atvieglojums. (13, 386.lpp.)

Pats Levins savu lauka teoriju nosauca par topoloģisko psiholoģiju (vietas psiholoģiju), jo tajā ir savienota topoloģija (lauka jēdzienā) un psiholoģija (vajadzības, tieksmes un stress; dzīves telpas un lauka ietekme uz uzvedību), taču tajā skaidri iezīmējas arī ekoloģiskās domāšanas komponents.

Pašā Levina teorijas nosaukumā ir ietverta ekoloģiskās domāšanas dimensija - ārpus

sociālai un starppersonu attiecību dimensijai laukam piemīt arī fiziskā, telpiskā dimensija. Piemēram, tādi sociālie institūti kā skola, bērnu dārzs, reliģiskā draudze vai darba vieta, kalpo ne tikai par lomu, normu un noteikumu kopumiem, kurus indivīds apgūst darbojoties, bet ir arī konkrētā telpa, vieta starppersonu mijiedarbībai un attiecībām. No Levina skatījuma izriet, ka arī fiziskai videi piemīt lielā nozīme uzvedības un attīstības zinātniskam izskaidrojumam. Līdz ar to kļūst neapšaubāmi, ka atziņa par cilvēka uzvedības izskaidrošanu caur personas un vides aspektu transakciju liecina par Levina ekoloģisko pieeju cilvēku psiholoģijai un sociāliem procesiem.

Amerikāņu psihologs Ūrijs Bronfenbrenners (*Urie Bronfenbrenner*, 1917-2005) tiek uzskatīts par sociālā darba ekoloģiskās sistēmu teorijas pamatlicēju. Savā darbā “Cilvēka attīstības ekoloģija” Bronfenbrenners lieto jēdzienus “attīstība kontekstā” un “humānā ekoloģija”, izskaidrojot bērna personības attīstību mijiedarbībā ar apkārtējām savstarpēji pakārtotām vidēm, pētot vides lomu personības veidošanā. Savā attīstības teorijā Bronfenbrenners lielā mērā balstās uz Levina lauka teoriju, vairakkārt atsaucoties uz to “Cilvēka attīstības ekoloģijā”. Termins cilvēka attīstības ekoloģija, pēc paša Bronfenbrennera (1984) definīcijas, iekļauj progresīvās, divpusējās pielāgošanās attiecības starp aktīvo, augošo cilvēku un plašākiem vides kontekstiem. (3, 21.lpp) Bronfenbrenners noformulēja trīs ekoloģiskās sistēmu teorijas svarīgākās pamatnostādnes, proti:

- 1) Attīstības procesā esošā persona nav tabula rasa, uz kuras vide atstāj savu iespaidu, bet gan augošā, dinamiskā vienība, kura progresīvi ienāk un pārveido vidi sev apkārt.
- 2) Vide arī izrāda savu ietekmi uz personu, izraisot abpusējās pielāgošanās procesu.
- 3) Treškārt, vide neaprobežojas ar tūlītējiem apstākļiem. Tā ir izstiepta telpā un laikā un iekļauj mijiedarbību starp vairākiem apstākļiem. (3, 21.-22.lpp)

No dotajām pamatnostādnēm izriet jau iepriekš izskanējusi doma - abpusējās mijiedarbības ceļā mainās un evolucionē gan persona, gan tai apkārt esošā vide. Šīs pārmaiņas zinātnieks dēvē par ekoloģisko pāreju. Ekoloģiskā pāreja notiek, kad personas pozīcija vidē tiek sagrozīta lomu, izvietojuma vai abu divu maiņas rezultātā. (3, 26.lpp) Pie tam, līdzīgi kā dabas zinātnieku un Kurta Levina skatījumā, Bronfenbrennera izpratnē jēdziens vide ietver ne tikai sociālo, bet arī fizisko apstākļu kopumu ap noteikto personu, ko zinātnieks dēvē par ekoloģisko vidi. Viņaprāt, ekoloģiskā vide var tikt aplūkota gan kā personības attīstības produkts, gan kā personības attīstības veidotājs, proti, arī fiziskās vides īpašības atrodas abpusējā mijiedarbībā ar attīstībā esošo personu.

Taču, rūpīgāk izpētot trešo ekoloģiskās sistēmu teorijas pamatnostādni, ir skaidri redzams, ka līdzās ekoloģiskajam skatījumam uz vidi Bronfenbrenners pielieto arī sistēmisko, kad skaidro dažādu vides daļu savstarpējas attiecības. “Cilvēku attīstības ekoloģijā”

Bronfenbrenners īpaši uzsver, ka personas īpašības un vides īpašības, vides apstākļu struktūra un procesi, kas norisinās starp tiem, jāskatās savstarpējā atkarībā un jāanalizē sistēmu noteikumos. (3, 41.lpp) Viņaprāt, vide ir topoloģiski saskaņotu koncentrisko struktūru kopums, vienai atrodoties otrā. (3, 22.lpp) Šīs struktūras Bronfenbrenners dēvē par mikro-, mezo-, ekso- un makrosistēmām, un šie jēdzieni ir plaši pazīstami mūsdienu sociālā darba praksē.

Personai tuvākā struktūra ir mikrosistēma, jeb darbību, lomu un starppersonu attiecību paraugus saturoši apstākļi ar vienreizējām fiziskām un materiālām īpatnībām. Mikrosistēmas fiziskie apstākļi ir telpa, kurā cilvēki iesaistās tiešā saskarsmē – mājas, dienas aprūpes centrs, rotaļu laukums u.c. (3, 22.lpp) Mezosistēma ietver mijiedarbību starp diviem vai vairākiem apstākļiem, kurās attīstībā esošā persona aktīvi piedalās, piem., mijiedarbību starp mājām, skolu, apdzīvojamo rajonu, darbavietu vai sociālo kontaktu loku. Mezosistēma nodrošina saikni starp mikrosistēmas daļām, proti, tā ir mikrosistēmu sistēma. Personībai augot un attīstoties, paplašinās viņa mezosistēmas robežas. (3, 25.lpp) Eksosistēma ir lielāka sociālā sistēma, kurā personā tieši nefunkcionē, taču tajā ietverta pozitīvo un negatīvo spēku mijiedarbība ietekmē to, kas notiek mikrosistēmā, kurā atrodas augošā persona. Kā piemēru šai ietekmei Bronfenbrenners (1984) min bērna vecāku darba vietā pieņemtā darba grafika ietekmi uz bērna aprūpi, vecāku draugu loku, ar kuriem vecāki uztur attiecības ārpus ģimenes, skolas pašpārvaldi, kuras darbība attiecās uz skolēnu netiešā veidā utt. (3, 25.lpp) Pēdēja no vides daļām ir makrosistēma - zemākās kārtas sistēmu (mikro-, mezo- un ekso-) kopums, plašākā ģeogrāfiskā telpā izstiepts vienots ticējumu sistēmu un ideoloģiju veselums, kurā balstās noteiktā kultūra. Tieši šajā vides daļā veidojas vērtības, tradīcijas, normas un likumi. (3, 26.lpp) Bronfenbrenners (1984) īpaši uzsver makrosistēmas lomu personības attīstībā, jo, viņaprāt, makrosistēmā izveidojušos principu kopums ietekmē visu citu sistēmu funkcionēšanu. Piemēram, dažādi pieņēmumi par vecāka funkciju ģimenē, kas pastāv noteiktā sabiedrībā, ietekmē attiecīgās sabiedrības piedāvātos pakalpojumus bērna aprūpes jomā – vairāk ārpusmājas iestāžu vai mazāk, auklīšu aģentūru pieejamība u.c. Tas, savukārt, ietekmē attiecības un lomu sadali ģimenē. Bronfenbrenners (1984) norāda, ka makrosistēmā atspoguļojas sabiedrības pamata priekšstati par to, kā un kādā veidā jāveido tādi pamatinstitūti kā veselības aprūpe, izglītība, ģimene, reliģija, sociālie pakalpojumi u.c. (5, 23.lpp)

Apkopojot augstāk izklāstītās nostādnes, Ūrija Bronfenbrennera ekoloģiskā sistēmu teorija fokusējas uz vides kvalitāti un kontekstu. Viņaprāt, attīstība nekad nenorisinās vākumā, tā vienmēr ir ietverta un pausta noteiktās vides kontekstā. Cilvēka attīstība ir process, kura gaitā augošā persona iegūst paplašinātāku, diferencētāku un spēcīgāku savas ekoloģiskās vides redzējumu, un kļūst motivēta un spējīga iesaistīties tādās aktivitātēs, kuras atklāj vides

īpašības, spēcina vai pārstrukturē šo vidi dažādos sistēmas līmeņos, kas atšķiras pēc formas, satura un sarežģītības pakāpes. (3, 27.lpp) Personai augot un attīstoties, procesi šo sistēmu līmeņu ietvaros un starp tiem kļūst arvien komplicētākas.

Karēla B. Germēna (*Carel Bailey Germain* 1916-1995) attīstīja sociālā darba prakses dzīves modeļa (1980) perspektīvu, kas ir centrālais koncepts mūsdienu ekoloģiskajā sistēmu teorijas praksē. Dzīves modelis pamatojas uz ekoloģisko izpratni par ekosistēmām, kurā cilvēki ir savstarpēji atkarīgi un atkarīgi arī no savām vidēm, proti, tie ir cilvēki vidē. Līdzīgi kā augstāk apskatīto teoriju ietvaros, attiecības starp cilvēkiem un viņu vidēm tiek saskatīti kā abpusēji ietekmējošas: viens ietekmē otru laika gaitā apmaiņas veidā. Kā uzsver pati Germēne (1995), “ekoloģiskā perspektīva padara skaidrāku nepieciešamību saskatīt personas un vides kā unitārās sistēmas, kas ietvertas noteiktajā kultūras un vēsturiskajā kontekstā. Gan persona, gan vide var tikt pilnībā izprasta tikai caur to savstarpējām attiecībām, kurās katra ilgstoši ietekmē citu īpaša konteksta ietvaros. Tādējādi, visi koncepti, kas izriet no ekoloģiskās perspektīvas, ir attiecināmi ne tikai un vienīgi uz vidi vai personu, drīzāk katrs no šiem konceptiem atspoguļo īpašas personas - vides attiecības, vai tās ir negatīvas, pozitīvas vai neitrālās” (*Germain and Gitterman*, 1995) (22) Dzīves modeļa perspektīvā sociālā darba mērķis ir uzlabot saderību starp cilvēkiem un viņu vidēm.

Pielāgošanās ir aktīvs un dinamisks process – dzīves modeļa pieejā cilvēki tiek saskatīti kustībā caur savu unikālo dzīves gaitu. Dzīves gaitas jēdziens ir līdzīgs Kurta Levina (*Lewin*, 1950) lauka un dzīves telpas mijiedarbības konceptam. Problēmas rodas, kad vides gaidas nesakrīt ar indivīda spējām pielāgoties. (4, 34.lpp) Arī Germēnes (1980) izpratnē, sastopoties ar vidi noteiktā robežjoslā, persona pieredz dzīves stresorus - pārmaiņas, notikumus un lietas, kas traucē viņu mijiedarbībai ar vidi. Tas rada negaidītus traucējumus personas pielāgošanās spējās, kas izpaužas sajūtā, ka cilvēks vairs nespēj tikt galā ar savu vidi.

Lai tiktu galā ar stresora izraisīto spriedzi, personas griežas pie saviem iekšējiem resursiem, starp kuriem Germēne (1980) min, piemēram, starppersonu attiecības, kompetenci, pašapziņu, pašcieņu, vispārējiem personības virzītājspēkiem u. c. Savukārt, personas iespējas pielietot savus iekšējos resursus problēmrisināšanas procesā ir atkarīga no apkārtējās sociālās vides faktoru ietekmes uz situāciju, starp kuriem Germēne (1980) min:

- dzīves vietu: personas fizisko un sociālo vidi un to resursi;
- nišu jeb īpašo sociālo stāvokli, ko persona ieņem sabiedrībā;
- dzīves gaitu jeb unikālo “dzīves taku” un daudzveidīgas dzīves pieredzes, kas persona iegūst sekojot tai;
- vēsturisko laiku jeb to vēsturisko kontekstu, kurā dzīves gaita tiek pieredzēta;
- individuālo laiku jeb nozīmi, ko personas piedēvē dažādai dzīves pieredzei;

- sociālo laiku jeb sabiedriskus procesus, kas ietekmē ģimenes, grupas un kopienas, kurām pieder persona. (10, 150.-151.lpp)

Germēnes dzīves modeļa mērķis ir praktiski uzlabot saderību starp cilvēkiem un to vidēm, atvieglojot dzīves stresorus, paplašinot cilvēku personīgos un sociālos resursus ar nolūku dot viņiem iespējas izmantot vairākas tikšanās galā stratēģijas un ietekmējot vides spēkus tādā veidā, lai tie kļūtu atbilstošāki cilvēku vajadzībām. (10, 152.lpp) Tādējādi, arī Karela Germēna savā dzīves modeļa teorijā atklāj, ka videi piemīt fiziskie, kultūras un sociālie aspekti (5, 35.lpp).

Viens no spožākiem mūsdienu ekoloģiskās sistēmu teorijas teorētiķiem ir Džons Longress. Pētot ekoloģiskās sistēmas savā darbā “Human behaviour in the social environment”, Longress nonāk pie būtiskās atziņas, ka sistēma ir holons: tā ir vienots veselums, vienība, un daļa no lielāka veseluma vienlaicīgi. (9, 46.lpp) (28) Holona jēdzienā atspoguļojas sistēmu integritāte un savstarpējā atkarība mijiedarbībā – tās nevar pastāvēt izolētībā. Longress (*Longres*, 2005) dod vairākus holona piemērus, sākot ar ģimeni. No vienas puses, ģimene ir slēgtā vienība, kurā norisinās mijiedarbība starp savstarpēji saistītiem cilvēkiem, tā ir mirkovide pati par sevi. Turklāt ģimenei ir sociālās robežas – radnieki, skolas, darbavietas, baznīcas, valsts institūcijas – kas atrodas ārpus tās robežām un veido tās ārējo vides lauku, un ģimene arī ir daļa no šīs vides. (9, 46.lpp) Tāpat atsevišķs indivīds ir slēgtā bioloģiskā un psiholoģiskā sistēma, kas ir iekļauts veselā virknē citu sistēmisko vienību.

Līdzīgi augstāk minētais Ūrijs Bronfenbrenners (*Bronfenbrenner*, 1984) pamana, ka sistēmas ir aranžētas pēc “krievu leļļu principa”. Piekritot šim salīdzinājumam Longress (2005) apgalvo, ka indivīdi var tikt izprasti tikai savas vides kontekstā. Pēc viņa teiktā, fiziskā vide ir ģeogrāfiski un telpiski strukturēts konteksts, kurā pastāv noteiktā sistēma. Tā ietver veselu virkni apstākļu, kas nosaka materiālo struktūru un organizāciju ap cilvēku sistēmām - reģionālo ģeogrāfiju un klimatu, dzīvesvietas atrašanos pilsētā, pilsētas rajonos vai laukos u.c. Fiziskā vide iekļauj arī mājokļa, kurā cilvēki dzīvo, apstākļus: vai tās ir privātmājas, kooperatīvās dzīvojamās mājas, privātie vai īrējamie dzīvokļi, subsidētais publiskais mājoklis, viesnīcas vai cita dzīvesvieta, vai pat iela. (9, 47.lpp) Turklāt sociālā vide atspoguļo noteiktās sistēmas atrašanos konkrētā sociālā un vēsturiskajā kontekstā. Sociālā vide sastāv no tiešo un netiešo attiecību loka ap personu vai sistēmu – grupu, ģimeni, kopienu, organizāciju, sabiedrību un nāciju, – ar kuriem indivīds mijiedarbojas un kuri tieši vai netieši ietekmē viņa uzvedību un attīstību. (9, 47.-48.lpp)

Būtisku vietu Longresa skatījumā uz personas – vides mijiedarbību ieņem ārējo stresoru atpazīšana un definēšana. Starp būtiskākiem un visbiežāk sastopamākiem dzīves stresoriem

Longress (2005) nosauc:

- 1) Ekonomiskās un pamatvajadzību problēmas: personas atkarība no resursu, preču un pakalpojumu pieejamības noteiktās ekonomijas ietvaros.
- 2) Izglītošanās un zināšanu problēmas: ierobežota pieeja pie izglītības resursiem un informācijas, kas var būt arī diskriminācijas sekas.
- 3) Problēmas tiesiskajā un likumu sistēmā: ierobežotas iespējas tikt pasargātam no noziedzības, aizvainojuma un netaisnīguma.
- 4) Problēmas veselības aprūpē un sociālo pakalpojumu sistēmās: finansiālo vai organizācijas barjeru, vai attiecīgo pakalpojumu neesamības vai nerasniedzamības izraisīta ierobežota pieeja fiziskās vai garīgās veselības aprūpei vai citiem sociāliem pakalpojumiem.
- 5) Problēmas sociālajās organizācijās: atstumtības, izolācijas un vientulības izjūtas problēmas socializācijas, izklaides vai pašaktualizācijas aģentu nerasniedzamības vai noslēgtības dēļ, personai paliekot ārpus pieredzes robežām.
- 6) Problēmas primāro grupu attiecībās: nepietiekošs atbalsts no ģimenes, radiem, mīļotajiem, draugiem, paziņam un kolēģiem, kas var izraisīt nozīmīgus funkcionēšanās traucējumus. (9, 48.-50.lpp)

Rezumējot Longresa (2005) ieguldījumu mūsdienu ekoloģisko sistēmu teorijā, ir jāatzīmē, ka arī viņš saskata ekoloģiski sistēmiskās kopsakarības cilvēku un vides mijiedarbībā. Zinātnieks augsti vērtē ārējās vides resursus, daļēji pat pārliekot uzsvaru no indivīda uz viņa vidi problēmsituāciju rašanās un to atrisināšanas procesā. Longresa skatījums uz vides lomu procesos dažādu sistēmu ietvaros pilnībā atspoguļo mūsdienu sociālā darba skatījumu uz sociālo ekoloģiju – persona un vide ir līdzvērtīgi aktieri pārmaiņu un attīstības gaitās.

Šajā nodaļā tika analizēta ekoloģiskā sistēmu teorija tās vēsturiskajā attīstībā – no Čārlza Darvina pētījumiem XIX. gs beigās līdz pat Džona Longresa vides koncepcijas 2005. gadā, - un dažādu sociālā darba un psiholoģijas zinātnieku darbos. Šīs nodaļas galvenie secinājumi ir šādi:

- 1) Visi autori uzsver personas un vides mijiedarbības abpusējamību, kurās ietvaros katrs no elementiem veido un ietekmē otru noteiktā laika un vēsturiskajā kontekstā.
- 2) Galvenā iezīme, kas padara ekoloģisko sistēmu teoriju unikālu, ir tai piemītošs universāls raksturs. Šī teorija var tikt pielietota gan tiešajā sociālā darba praksē - konkrētās personas vai ģimenes sociālā gadījuma risināšanā, - gan profesionālim strādājot plašākā sociālajā kontekstā – ar grupām, kopienām un organizācijām, kā arī sociālās politikas veidošanā. Pielietojot doto koncepciju, praktiķim ir iespēja saskatīt sava klienta sociālo situāciju vairākās vides dimensijās, analizēt visus iespējamus faktorus, kas to ietekmē, vienotā

kopveselumā, kā arī sašķelt šo veselumu sīkākās daļiņās un būvēt savu intervenci atbilstoši disfunkcijām tajās.

- 3) Pats svarīgākais no vides ietekmes uz sistēmu raksturojumiem ir līmenis, līdz kuram tā ierobežo sistēmisko vienību darbību un, otrādi, līmenis, līdz kuram tā piedāvā iespējas šai darbībai īstenoties. Vidi sociālajā darbā aplūko gan kā objektīvo realitāti (fiziskā, kultūras un sociopolitiskā, institucionālā un organizacionālā), gan kā indivīdu, grupu un kopienu subjektīvo pasaules ainu, kura ir neatraujami saistīta ar to attīstību, uzvedību un uztveri (uztvertā, sociālā un mijiedarbības vides). Attīstības, uzvedības un uztveres izmaiņas nosaka pielāgošanās process, jeb personas – vides saderība.
- 4) Personas un tās sistēmu pielāgošanās spējas var samazināties pastāvīgu nelabvēlīgu vides faktoru, jeb, citādi dēvēto, stresoru iedarbības rezultātā. Atsevišķajos sistēmas elementos vai veselās sistēmas ietvaros rodas spriedze, disbalanss, kas veicina pielāgošanās risinājumu meklēšanu. Sociālā darba enciklopēdijā (2, 137.lpp) ir norādīti sekojošie trīs tikšanās galā ar ārējās vides stresoriem pamatveidi:
 - a) sistēmai pilnveidojoties pašai (piem., indivīdam iemācoties jaunas prasmes);
 - b) sistēmai ietekmējot apkārtējo vidi;
 - c) sistēmai kvalitatīvi mainot mijiedarbību ar vidi.

Rezumējot, pasaules sociālajā ekoloģijā notiek nemitīgā neskaitāmo ekosistēmu funkcionēšana, kas balstās uz tās apakšvienību un apkārtējās vides abpusējo pielāgošanos. Līdztekus stresoriem vide var saturēt arī resursus un iespējas, kas var tikt izmantotas personas – vides saderības uzlabošanas procesā. Vides resursi iekļauj formālas un neformālas sociālā tīklojuma un atbalsta sistēmas, kas palīdz sistēmai tikt galā ar vides uzlikto stresu. Sociāla darba praktiskais uzdevums ekoloģiskās sistēmu teorijas ietvaros ir stiprināt sistēmas to dzīves gaitās, savienojot tās ar resursiem gadījumos, kad sistēmas vai to apakšvienību līdzsvara stāvoklis ir zaudēts. Nākošajā nodaļā tiek raksturota fiziskā vide un tās loma līdzsvara nodrošināšanā dažādu sistēmu sociālajā ekoloģijā.

2. PILSĒTAS EKOLOĢIJAS ASPEKTI

Iepriekšējā nodaļa tika analizēta un apkopota vispārējā vides ietekme uz sistēmisku vienību, vai tas būtu atsevišķs indivīds, ģimene, grupa vai kopiena. Šo ietekmi pētī un izskaidro dažādas zinātnes caur vairākām teorijām, to starpā arī sociālā darba ekoloģiskā sistēmu teorija. Attīstības gaitā ekoloģiskā sistēmu teorija pilnveidojas, dažādu ievērojamo teorētiku ietekmēta, piedāvājot arvien komplicētāko skatījumu uz personas apkārtējo vidi un tās struktūru. Vairākos ekoloģisko sistēmu teorijas skatījumos, piemēram, Ūrija Bronfenbrennera (*Bronfenbrenner, 1984*) cilvēka attīstības ekoloģijas koncepcijā, Karelas Germēnas (*Germain, 1980*) dzīves modeļa koncepcijā, Džona Longresa (*Longres, 2005*) holona koncepcijā, tiek piedāvāts vides iedalījums vairākās savstarpēji saistītās pakāpēs – mikro-, mezo-, ekso- un makrovidē; fiziskajā, sociālajā, kultūras, institucionālajā, kā arī citās vienībās. Šo vienību ietekme uz personu, ģimeni, grupu vai kopieni sociālo situāciju tiek uzskatīta par saprotamu, neizbēgamu un obligāti vērā ņemamu, skaidrojot uzvedību, sociālās funkcionēšanas traucējumus un attīstības izmaiņas. Pie tam, balstoties uz ekoloģisko sistēmu teorijas pamatpieņēmumiem, šīs vienības, būdamas daļas no lielākā sistēmiskā konteksta, atrodas nemitīgā abpusējās pielāgošanās procesā ne tikai ar personām, bet arī savā starpā, šīs mijiedarbības rezultātā atstājot būtisku iespaidu viena uz otras. Mijiedarbību starp fizisko un sociālo vidi socioloģijā un citās zinātnēs dēvē par sociotelpisko dialektiku.

2.1. Sociotelpiskā dialektika

Kā apgalvo Kempa, Vitakers un Treisija (*Kemp, Whittaker & Tracy, 1997*), cilvēki ir tik lielā mērā pieraduši pie tām fiziskajām vidēm, kurās viņi dzīvo, ka nespēj novērtēt vietu kā plašāku sociāli-strukturālo veidojumu sekas. (5, 19.lpp) Tiesa, telpa bieži vien tiek uzskatīta vienīgi par formu un kaut ko pašu par sevi saprotamu, jeb, pēc Pola Noksa (*Paul Knox, 2006*) salīdzinājuma, par “tukšo konteineri”. (6, 49.lpp) Tai pat laikā fiziskā vide atrodas abpusējās mijiedarbības attiecībās ar vidi sociālo, atspoguļojot tādu tās būtiskos aspektus, kā kultūra, vara, starppersonu attiecības, cilvēku identitāte, vadošie sociālie institūti, pieejamie resursi u.c. Ja personu, ģimeņu, grupu, kopieni vai visas sabiedrības, proti, sociālās vides ietekme uz ārējo fizisko vidi liekas pati par sevi saprotama, un tai ir atrodami vairāki pamatojumi dažādu autoru pētījumos, citas zinātniskās perspektīvas parāda šīs abpusējās mijiedarbības atgriezenisko cilpu – telpa atspoguļo un piedalās sociālās vides konstruēšanā, ko raksturo sociotelpiskās dialektikas jēdziens.

Sociotelpiskās dialektikas jēdziens pirmo reizi parādās 1980. gados marksistiski orientēto sociologu pētījumos. Šīs koncepcijas pamatā ir pieņēmums, ka caur telpas, proti, fiziskās vides, organizēšanu īstenojas dažādu sociālo grupu konflikts par varu un pieeju

resursiem. Caur konfliktoloģisko perspektīvu tika mēģināts pamatot sociālo un telpisko struktūru dialektiskās attiecības, proti, iepriekš jau vairakkārt minēto abpusējās mijiedarbības esamību, izvirzot sociotelpiskās dialektikas pamatjautājumu: vai telpa ir atsevišķā struktūra ar saviem veidošanās un pārmaiņu likumiem, jeb telpa drīzāk atspoguļo plašākā kontekstā ietvertu sociālo attiecību kopumu. Konfliktologi apgalvo, ka telpa un telpas politiskā organizācija ne tikai atspoguļo sociālās attiecības, bet arī atstāj tiešo ietekmi uz tām.

Pols Nokss (*Knox*, 2006) savā darbā “Pilsētu sociālā ģeogrāfija” attīsta sociotelpiskās dialektikas jēdzienu un izdala sekojošās telpas un sociālo attiecību savstarpējās iedarbības pamatiezīmes:

- 1) Sociālās attiecības ir telpas izveidotas, proti, telpiskais veidols atspoguļo sociālās funkcijas (piemēram, pasts, policijas iecirknis utt.)
- 2) Sociālās attiecības ir ietvertas telpā, proti, telpa un vāji attīstītā infrastruktūra rada inertumu, barjeras vajadzību apmierināšanas iespējām.
- 3) Sociālās attiecības norisinās ar telpas starpniecību, proti, telpa kalpo kā medijs interakcijai, ietekmē interakcijas veidus, atspoguļo sociālās prakses un sociālo apakšvienību savstarpējās saites un dzīves stilu paraugus (piem., starp subkultūrām, klasēm u.c.) (6, 6.lpp)

No Noksa (2006) sociotelpiskās dialektikas izskaidrojuma izriet, ka telpa pilda noteiktās funkcijas attiecībā pret sociālo vidi un tajā notiekošajiem procesiem. Vēl jo vairāk, Pols Nokss (2006), raksturojot fiziskās vides funkcijas savstarpējā mijiedarbībā ar sociālo vidi, piemin svarīgas dialektiskās attiecības. Viņaprāt, vieta ir kaut kas vairāk nekā vienkārši tvertne vai prāta konstrukcija - tā ir gan teksts, gan konteksts, dekorācijas sociālai mijiedarbībai, kas, starp vairākām lietām:

- 1) strukturē ikdienas ekonomiskās un sociālās rutīnas;
- 2) strukturē cilvēku “dzīves takas”, sniedzot kā iespējas, tā arī ierobežojums;
- 3) nodrošina lauku, kurā vairojas ikdienas zināšanas un pieredzes;
- 4) nodrošina izvietojumu socializācijai un sociālās atražošanas procesiem;
- 5) nodrošina lauku sociālo normu sadursmei. (6, 196.lpp)

Iepriekšējās nodaļās apskatītās citu autoru idejas uzsver tādas nemazsvarīgās fiziskās vides funkcijas, kā varas atspoguļošana, identitātes veidošana un uzturēšana, attiecību konstruēšana un uzturēšana, sociālo institūtu reprezentēšana, resursu sniegšana un vajadzību apmierināšana.

Konfliktologu un Noksa (2006) vides sociālo un telpisko aspektu mijiedarbības analīze nedaudz savādāk atspoguļojas Kempas, Vitakera un Treisijas (*Kemp, Whittaker & Tracy*, 1997) personas - vides perspektīvā, taču pēc būtības ekoloģiski sistēmiskais skatījums uz vidi un sociotelpiskās dialektikas pamatnostādnes atspoguļo sociālās un fiziskās vides abpusējo

ietekmi līdzīgi. Visu zinātnieku skatupunktus vieno uzskats, ka telpas un fiziskās vides loma nedrīkst tikt nivelēta nedz personības attīstības, nedz sabiedrības pastāvēšanas kontekstā.

Respektīvi, sociālā vide, ko reprezentē starppersonu attiecības, sociālie institūti, lomas un normas, sociālās prakses, resursi un varas akcenti, kā arī vispārējā noteiktās sabiedrības kultūra, atspoguļojas arī teritorijas telpiskajā uzbūvē. Savukārt, telpiskai uzbūvei piemīt potenciāls ietekmēt noteiktās sabiedrības plašākās un šaurākās sistēmiskajās vienībās notiekošus procesus, to labklājību un sociālo funkcionēšanu, tāpat kā līdzsvarotību vajadzību apmierināšanā. Sabiedrības darbība veido noteiktu teritoriālu uzbūvi tai vietā, kur šī darbība norit, kas veicina pārmaiņas teritorijas infrastruktūrā. Teritoriālā uzbūve, savukārt, rada veicinošus vai ierobežojošus faktorus sociālajām aktivitātēm.

Ja atgriezties pie ekoloģiskās sistēmu teorijas pamatnostādņēm, tad sarežģīta sistēmas un vides mijiedarbība norisinās, vienai daļai ietekmējot otru. Turklāt, šīs daļas ir arī daļas no lielākiem sistēmiskajiem veidojumiem. Tādējādi, autoresprāt, sociālās un fiziskās vides mijiedarbība pati par sevi var tikt aplūkota kā holons, proti, to sistēmu kopums, kas īsteno sociālās prakses, kultūru, politiku un ekonomiskās darbības noteiktās teritorijas ietvaros, izmantojot tās resursus, tai pat laikā ietekmē un pārveidojot to, pielāgojot savām vajadzībām. Kā izcils holona piemērs var kalpot pilsēta ar visām tajā ietvertajām struktūrām un sistēmiskajiem veidojumiem gan sociālajā, gan fiziskajā kontekstā. Pilsētas videi, sociālai un fiziskai uzbūvei ir veltīta nākoša apakšnodaļa.

2.2. Pilsētvides uzbūve

Sociālā darba enciklopēdija (2, 98.lpp), raksturojot sociālās un fiziskās vides mijiedarbību, piesauc jēdzienu habitat (lat. - “tas ir apdzīvots”), jeb dzīvotne. Līdzīgi kā daudzi ekoloģiskās sistēmu teorijas jēdzieni, jēdziens dzīvotne ir radies no dabas zinātnēm – ekoloģijā un bioloģijā tas apzīmē ekosistēmas tūlītējo fizisko vidi, kurā norit ekosistēmas pamatvienību eksistence. Dzīvotnes konceptu izmanto arī sociālajās zinātnēs, attēlojot fiziskās vides būtību, kurā pastāv noteiktā sabiedrība. Sabiedrības dzīvotne var būt pilsētas vai lauku, un iekļauj apdzīvotās ēkas, skolu, slimnīcas, darba vietas, reliģiskās struktūras, sociālo aģentūru un satiksmes sistēmas, un tādās labierīcības kā parki, atpūtas vietas, izklaides centri, bibliotēkas un muzeji. (2, 98.lpp) Jēdziens dzīvotne izcili atspoguļo cilvēku apdzīvotās ekosistēmas holona būtību - dzīvotne izraisa telpiskās un laicīgās uzvedības veidus, kas palīdz veidot personas – vides transakcijas, regulējot sociālo attālumu, intimitāti, privātumu, kā arī citus starppersonu procesus ģimenē, grupā vai kopienā. Dzīvotnes, kas neatbalsta to sistēmisko pamatvienību izaugsmi, veselību un sociālo funkcionēšanu, un nenodrošina vajadzību apmierināšanu atbilstošā līmenī, izraisa ārējo stresoru veidošanos, sagraujot

sistēmas līdzsvaru un veicinot disfunkcijas. Turklāt, labvēlīgi iekārtota dzīvotne, kas sekmē sistēmu veiksmīgo funkcionēšanu un labvēlīgo abpusējo mijiedarbību, sekmē arī to labklājību. Habitat ir svarīgs koncepts, kas palīdz labāk izskaidrot pilsētā notiekošus ekoloģiskos procesus, kuru attīstība ietekmē dažādu līmeņu sistēmas un to funkcionēšanu gan labvēlīgā, gan nelabvēlīgā ziņā.

Pamatojoties ANO HABITAT Cilvēku noņemšanas programmas komitejas datos, vairāk kā puse pasaules iedzīvotāju mitinās pilsētās, un tuvāko 20 gadu laikā gandrīz 60% populācijas būs pilsētnieki. Attīstības valstīs pilsētās katru mēnesi ierodas vidēji 5 miljoni jaunu iemītnieku. (20) Pasaules urbanizācija izraisīja virkni jaunu parādību un pārmaiņu, kuras ir skārušās ne tikai politiskos, sociālos un kultūras procesus, bet arī pašus cilvēkus, ietekmējot uztveri, vērtības, dzīvesveidus, attiecību paraugus u.c. svarīgas sabiedrības dzīves jomas. Ievērojami sociālo zinātņu domātāji – piemēram, Entonijs Gidens, Makss Vēbers, Kārlis Markss, - ir veltījuši veselu virkni pētījumu pilsētām un tajā notiekošajiem ekoloģiskajiem procesiem, mēģinot izskaidrot to būtību un iznākumu. Pilsētu pētīšanas rezultātā tika secināts, ka tā saucamo urbāno teritoriju sociālā un kultūras dzīve ievērojami atšķirās no sociālās un kultūras dzīves lauku apvidos; tā rada jaunus sociālās funkcionēšanas paraugus, būtiski ietekmējot iedzīvotājus visos sistēmiskajos līmeņos.

Ir plaši izplatīts pieņēmums, pat stereotips, ka pilsētu vides ir dinamiskākas, progresīvākas, atvērtākas pārmaiņām un dažādībai, taču arī bezpersoniskākas un stresoru pilnas. Tajās nemitīgi darbojas milzīgs kopums dažādu sistēmu – atsevišķu indivīdu, ģimeņu, grupu, organizāciju un kopienu. Pateicoties urbanoloģijas sasniegumiem, tika pierādīts, ka pilsētas un to iedzīvotāji atrodas ekoloģiski sistēmiskajā mijiedarbībā, kurā pilsētas sociokulturālie procesi un to iedzīvotāji iedarbojas cits uz citu abpusēji – iedzīvotāji izvirza prasības pilsētas videi, un pilsētas vide uzliek uz iedzīvotājiem noteiktās gaidas un pienākumus. Pēc Pola Noksa (*Knox*, 2006) apgalvojuma, pilsētas atspoguļo arī sociotelpisko dialektiku. Viņaprāt, pilsētā mijiedarbojoties vairākām kultūrām salīdzinoši noslēgto telpu – rajonu, ielu, laukumu, kā arī citu pilsētvides veidojumu, - ietvaros (6, 188.lpp), rodas neskaitāmie sociokulturālie procesi. Dialektiskās attiecības starp pilsētas “nedzīvo” jeb fizisko – telpisko, infrastruktūrālo, institucionālo, - un “dzīvo”, jeb sociālo, atspoguļojas cilvēku tiešajā ietekmē uz pilsētas vidi savas apdzīvotās teritorijas ietvaros.

Latvijas Universitātes Sociālo un politisko pētījumu institūta pētījumā “Dzīves kvalitāte Latvijā” ietvaros Līga Rasnača (2005) pētī mājokļa nozīmi dzīves kvalitātes un labklājības nodrošināšanā. Viņa arī uzsver mājokļa primāro lomu personas un ģimenes dzīvē, apgalvojot, ka mājokļa īpatnības, tā esamība ietekmē indivīda un ģimenes dzīvi, sekmējot, ierobežojot vai citādi iespaidojot materiālo un sociālo labklājību, nodrošinot vai nenodrošinot indivīda kā

personības attīstības iespējas, radot vietu atpūtai un sevis “atražošanai”, kā arī nodrošinot vietu ģimenes dzīvei un bērnu audzināšanai. (12, 268.lpp)

Kā mājokļa iekšējā vide, tā arī apkārtnē ir ārkārtīgi būtisks sistēmiskās vienības līdzsvaru ietekmējošs faktors. Individīda vai ģimenes neapmierinātība ar mājokli un tas apkārtni ir būtisks stressors, kas apgrūtina sistēmas sociālo funkcionēšanu, traucējot iekļaušanai plašāko sistēmiskajos līmeņos. Piemēram, nespēja samaksāt īri un komunālos pakalpojumus ir ne tikai mājāsaimniecības zema labklājības līmeņa rādītājs - tas kavē apmierinātības sajūtu ar citām dzīves jomām. Sociālā darba profesionāļi, veicot apsekojumus dzīvesvietā, bieži sastopas ar klientiem, kuru mājokļu apstākļi ir neapmierinoši, nereti pat cilvēku necienīgi un antisantitāri. Ģimenēm ar bērniem uzturoties šādos apstākļos, to locekļiem rodas pamatīgi un nepārejoši stresori, sekmējot tādas problēmas, kā saslimstības riski, psiholoģiskā spriedze un savstarpējie konflikti, kuras, savukārt, mēdz kalpot par iemeslu veselai virknei sociālās funkcionēšanas traucējumu citās jomās (piem., bērns var sākt klaiņot, kādam no vecākiem rodas vardarbīgās uzvedības tieksme u.c.)

Rīgas pilsētas attīstības stratēģijā publicētajos datos (17, 24.lpp) tiek atklāts, ka mājokļa jomas jautājumos Rīgā pastāv arī citi uzmanības vērti labklājības traucēkļi. Viens no tiem ir mājokļa pieejamība vientuļiem pensionāriem un cilvēkiem ar dažāda rakstura traucējumiem. Kaut arī šī problēma var tikt daļēji atrisināta piešķirot maznodrošinātajām sabiedrības grupām dzīvokļus pašvaldību sociālajās mājās, liela daļa iedzīvotāju joprojām dzīvo cilvēku necienīgos apstākļos. Kā otrs traucēklis pilsētas vidē tiek minēta lielpaneļu dzīvojamo rajonu telpas nesakoptība (17, 29.-31.lpp). Tā saucamajos “guļamrajonos” dominē tipveida paneļu konstrukciju ēkas ar maz attīstītu sabiedrisko apkalpi, iedzīvotāju atpūtas un zaļo zonu iztrūkums un zems rajonu labiekārtojuma līmenis, kas veicina iedzīvotāju atsvešinātību, pazemina pieķeršanās un komforta sajūtas dzīves vietā.

Otrs būtisks pilsētas vides aspekts, kas minēts gan labklājības, gan ekoloģiskās sistēmu teorijas pētījumos, ir satiksme, jeb, precīzāk, mobilitātes iespējas, ko pilsēta nodrošina iedzīvotājiem. Kaut arī mobilitāte pati par sevi nav ietverta sociālo vajadzību skalās, tās vērtība indivīdam balstās tajās iespējās un aktivitātēs, kas kļūst iespējamās, īstenojot mobilitāti.

Silva Šūmane (Šūmane, 2005) pētījumā “Dzīves kvalitāte Latvijā” norāda, ka mobilitātei ir daudz un dažādi iemesli (15, 328.lpp) Pirmkārt, tā ir saistīta ar cilvēka individuālām īpašībām un resursiem, proti, fizisko pārvietošanās spēju, laiku un finansēm. Otrkārt, mobilitātes iespēja ir atkarīga arī no fiziskās infrastruktūras – ceļiem, sabiedriskā transporta maršrutiem u. c. Treškārt, nepieciešamību būt mobilam, pārvietoties ietekmē arī sociālās vajadzības – darbs, mācības, nepieciešamība saņemt veselības vai sociālos

pakalpojumus, vajadzība pēc kontaktiem.

Tieši vajadzību apmierināšanai ir visciešākā saistība ar mobilitāti. Silva Šūmane (2005) īpaši uzsver mobilitātes ciešo saistību ar vajadzību apmierināšanu. Viņaspriekš, vajadzības un pārvietošanās ir savstarpēji veidojušās. - vajadzības ir mobilitātes pamatā, savukārt mobilitātes rezultātā pavēras jaunas iespējas, kas rada jaunas vajadzības. (15, 331.lpp) Līdzīgi uzskati ir Polam Noksam (2006), kurš apgalvo, ka pamata iemesls mobilitātei ir stress, jeb tāda situācija, kad personas vajadzības netiek apmierinātas var tiek apmierinātas tikai daļēji tās patreizējās dzīvesvietas ietvaros.

Jauno vajadzību rašanās un veco vajadzību apmierināšana ietekmē dažādas ikdienišķās dzīves jomas – starppersonu attiecības, izglītību, mājokli, nodarbinātību utt. Daudziem pilsētu iedzīvotājiem nākas ik dienu veikt virkni ceļojumu, lai tiktu no savām mājām uz mācību vai darba vietu, un atpakaļ. Pie tam, izņemot šādu svārstveida mobilitāti valsts vai pilsētas ietvaros, izglītības un nodarbinātības meklējumu dēļ notiek aktīva starptautiskā migrācija.

Vajadzību apmierināšanas sakarā Silva Šūmane (2005) izdara būtisku secinājumu – mobilitāte kalpo par saderības ar vidi uzlabošanas stratēģiju. (15, 333.lpp) Arī Pols Nokss (2005) runā par mobilitāti kā līdzekli augstākās saderības sasniegšanai, izdalot trīs alternatīvās saderības paaugstināšanas veidus:

- 1) uzlabot savu vidi. Apdzīvotās vietas stresori tiek apkaroti vairākos veidos: ar veikalu vai citu labierīcību nesasniedzamību tiek galā nopērkot mašīnu, vai stimulējot pašvaldību rūpēties par pieejamāko publisko satiksmi. Līdzīgi vides degradācija var tikt apkarota caur iedzīvotāju asociāciju un komiteju veidošanu; nevēlama kaimiņniecība var tikt nokausēta vai izstumta;
- 2) samazināt savas gaidas. Kā iemesls mobilitātei var kalpot pārmaiņas iecerēs vai plānos;
- 3) mainīt vidi: pārvācoties no vienas vietas uz otru. (15, 260.lpp)

Mobilitātes ceļā persona var mainīt vidi sev apkārt, tādējādi izvairoties no nesaderības ar dažādiem vides apstākļiem. Tomēr mobilitātes un dzīves kvalitātes mijiedarbība nav viennozīmīga un vienmēr pozitīva vai iespējas sniedzoša. Silva Šūmane (2005) apgalvo, ka mobilitāte ietver arī diskriminācijas aspektu, jo ne visām iedzīvotāju grupām ir vienādas pārvietošanās iespējas. Ja lielākai daļai cilvēku fiziskā telpa ir viegli šķērsojama, citiem nav tik viegli to pārvaldīt, līdz ar to pieeju būtiskiem resursiem dažām sabiedrības grupām var tikt ierobežota. Ierobežotās pārvietošanās iespējas savukārt aktualizē jautājumu par šo iedzīvotāju piekļuves iespējām dažādiem pakalpojumiem un precēm, sociālajiem kontaktiem u. tml, secina Silva Šūmane. (15, 326.lpp) Tādējādi, satiksmes politika un satiksmes pieejamība ir nozīmīgs vienlīdzības nodrošināšanas faktors.

Rezumējot, mobilitāte ir līdzeklis mērķu sasniegšanai, tā nevar būt mērķis pati par sevi. Toties iespēja būt mobilam ir svarīgs priekšnosacījums personas labklājībai gan vajadzību

apmierināšanas, gan saderības ar vidi uzlabošanas ziņā. Cilvēku iespējas pārvietoties savas pilsētas, valsts, vai starptautiskajā līmenī nopelna īpašu uzmanību pilsētas pārvaldē un teritoriālā plānošanā.

Analizējot mājokļa un mobilitātes aspektus, iezīmējās trešā būtiska pilsētas vides joma, proti, nevienlīdzība. Nevienlīdzība pilsētas ietvaros izpaužas gan kā nevienlīdzīga pieeja pie resursiem (piem., pensionāru vai maznodrošināto ģimeni nespēja samaksāt īri, cilvēku ar kustību traucējumiem nespēja brīvi pārvietoties pilsētas ietvaros u.c.), gan telpiski. Piemēram, Pols Nokss (2006) norāda uz automašīnas īpašnieku un publiskā transporta lietotāju savstarpējām atšķirībām resursu pieejamības ziņā. Publisko transportu parasti izmanto sievietes, vecāka gadagājuma cilvēki un trūcīgie (6, 276.lpp) Cilvēkiem bez mašīnas ir grūtāk piekļūt resursiem, kas nepieciešamas viņu vajadzību apmierināšanai, un, kā sekas, uzlabot savu dzīves kvalitāti, kā tika secināts, pētot mobilitātes aspektu iepriekšējā apakšnodaļā. Savukārt, par piemēru telpiskai nevienlīdzībai var kalpot pilsētas rajonu iedalījums, kas tiek dēvēts kā “strādnieku” un „elitārie” rajoni. Tas nozīmē, ka noteiktās teritorijas ietvaros mitinās grupas ar noteiktām īpašībām – sociālo statusu, ienākumu līmeni, nodarbošanos utt. Sasprindzinājums rodas, kad pieeja noteiktas telpas izmantošanai indivīdam kļūst liegta, pamatojoties uz viņa piederību pie noteiktās sociālās grupas. Pols Nokss (2006) grāmatā “Pilsētu sociālā ģeogrāfija” uzskaita tās sabiedrības grupas, kuras mēdz visbiežāk sastapties ar nevienlīdzību un tikt galā ar apspiestību pilsētas ietvaros. (6, 75.lpp) (sk. 1. pielikuma 4. tabulu)

Šīs grupas tiek marginalizētas gan resursu ziņā, gan arī telpiski, proti, tās mēdz koncentrēties noteiktajos rajonos un uzturēties tajos, būdamas lielākā vai mazākā mērā izolētas no pārējām pilsētas telpām un iedzīvotājiem. Pols Nokss (2005) pamana, ka marginalizētām grupām ir grūtāk pārvākties vai īstenot cita veida mobilitāti. Savukārt, citām sabiedrības grupām piekļuve marginalizēto grupu apdzīvotām teritorijām arī ir liegta vai stipri ierobežota, brīžiem pat bīstama. Kā izcils piemērs šādai telpiskajai marginalizācijai var kalpot etniskie geto, *Chinatown* un citi imigrantu rajoni ASV pilsētās vai Maskavas *forštate* Rīgā.

Interesants aspekts ir nevienlīdzība pilsētas vidē no dzimumu perspektīvas. Arī tā mēdz īstenoties telpiski, ko pierāda Pols Nokss (2005), apgalvojot, ka sievietes, būdamas pakļautas baiļu, noziedzības, vardarbības un uzmākšanās riskam daudz vairāk un daudz lielākā daļā telpu nekā vīrieši, tiek izstumtas no noteiktajām telpām noteiktajos diennakts posmos. Publiskie parki, piemēram, var būt rāmas un drošas vietas dienas vidū, taču naktī pārvērsties par bīstamām lokācijām, kur tiek apdraudēta sieviešu drošība un dzīvība. (6, 228.lpp) Līdzīgi kā sievietes, arī bērni ir pakļauti telpiskās atstumtības riskam pilsētas ietvaros gan drošības, gan izglītošanās un pašizpaušmes ziņā. Pols Nokss (2005) piebilst, ka telpu, kas būtu domātas

bērnu audzināšanai, drošai laika pavadīšanai un rotaļām, izveide pilsētā ir salīdzinoši nesenojā parādība, un lielā daļā pilsētu šādu telpu klāsts joprojām ir stipri ierobežots. Arī privātuma nepietiekamība guļamajos rajonos, kuros dominē šauras un maz atraktīvas telpas (piem., noslēgtie un caurskatāmie pagalmi starp daudzdzīvokļu mājām), kalpo kā stresors to ietvaros augošām bērnam. (6, 190.lpp)

Vēl viena sociālā grupa, vai, precīzāk būtu apgalvot – grupu kopums, - kas sastopas ar atstumtību un nevienlīdzību pilsētas vidē, ir dažādu minoritāšu, subkultūru pārstāvju, alternatīvo dzīvesveidu vai vērtību piekritēju grupas. Tās bieži vien neatrod iespējas savu ieradumu, interešu un vajadzību apmierināšanai savu apdzīvoto teritoriju ietvaros. Vēl jo vairāk, šīm grupām ir grūti veidot un uzturēt sociālos kontaktus gan ar vietējo vairākumu, kas var izturēties pret tām naidīgi vai vienaldzīgi, gan ar līdzīgām kultūrām piederīgajiem cilvēkiem. Par vienu no risinājumiem kļūst mobilitāte – pārvietošanās ar nolūku atrast, uzturēt un stiprināt saites ar sev līdzīgajiem. (6, 191.lpp) Piemēram, Rīgas centrā pastāv vairākas jauniešu subkultūru pulcēšanās vietas, kas ir situētas neitrālā teritorijā un ir pieejamas visos rajonos dzīvojošiem jauniešiem. Taču šīs vietas bieži vien nav piemērotas pašizpaušmju vai pozitīvas pašapliecināšanās iespējām, un lielas jauniešu pulcēšanās grupas izraisa neizpratni vai pat naidīgumu no citu iedzīvotāju puses, kas ir spiestas izmantot šīs pašas telpas vienlaicīgi. Taču, pēc Pola Noksa domām, tie cilvēki, kas nav spējīgi vai negrib pārvietoties pilsētas ietvaros, lai uzturētu kontaktus un meklēt veidus sevis apliecināšanai, ir lielā mērā pakļauti sociālās izolācijas riskam. (6, 191.lpp)

Ir neskaitāmi daudz citu piemēru, kā dažādas grupas tiek atstumtas, ierobežotas un marginalizētas pilsētas vidē. Vairāki faktori noved pie atstumtības, nevienlīdzības un neiecietības pilsētu ietvaros, taču arī marginalizēto grupu problēmas var tikt pilnībā vai daļēji atrisinātas veiksmīgas un rūpīgas teritoriālās plānošanas un savienošanas ar resursiem ceļā, kura rezultātā tiek sekmēta dažādību un interešu ievērošana, resursu pieejamība un pilsētas vispusīgā attīstība.

Viena no pasaules turpmākās attīstības prioritātēm ir vides ilgtspējīgums. Globālā sasilšana, mežu izciršana, ozona slānis, ūdens un gaisa piesārņošana – šo makrovīdes procesu ietekme uz atsevišķu cilvēku mūsdienu pasaulē liekas nenoliedzama, īpaši ņemot vērā pasaules ekosistēmu savstarpējo saistību un atkarību. Līdz ar dabiskās vides sagraušanu pastāv cilvēces vispārīgā tieksme uz veselīgāku, “zaļāku” dzīvesveidu, notiek ekoloģisko procesu apzināšanās un to nopietnības novērtēšana nākotnes un cilvēces pastāvēšanas kontekstā.

2000. gadā ANO ir izstrādājusi Tūkstošgades Attīstības Mērķus, kuros kā viens no pamatuzdevumiem tika izvirzīta vides ilgtspējīgums nodrošināšana. (22) Ilgtspējīgās attīstības

jēdziens ir ārkārtīgi populārs esošā vides politikas dienas kārtībā. Vēl 1987. gadā Pasaules Vides un ilgtspējīguma komisija definēja ilgtspējīgumu attīstību kā “attīstību, kas apmierina tagadnes vajadzības netraucējot turpmākām paaudzēm apmierināt viņu vajadzības.” (23) Kopš šī laika izpratne par attīstības un vides ilgtspēju ir paplašinājusies, un šodien izdala divas pamata pieejas pasaules ilgtspējai. Tehnocentriskā pieeja ir politiskās darbības ietvars, kurā ekonomiskā izaugsme tiek uzskatīta par priekšnosacījumu labklājībai, taču tirgus spēkiem jābūt sabalansētiem ar vides interesēm. Ekocentriskās pieejas fokusā ir dabiskā vide un resursi; tiek uzskatīts, ka pasaules ekoloģiskās problēmas var tikt atrisinātas tikai mainot kapitālistisko sistēmu un tās atkarību no ekonomiskās izaugsmes un patēriņa. (6, 289.lpp)

Atbilstoši augstāk minētajām divām pieejām tiek veikti gan globālā, gan lokālā līmeņa pasākumi ilgtspējas nodrošināšanai. ANO Tūkstošgades Attīstības Mērķos pasaules un vides ilgtspējīgā attīstība ir iekļauta kā 7. Mērķis, izdalot papildus 4 pakārtotus uzdevumus:

- 1) Iekļaut ilgtspējīgās attīstības principus visu valstu politikās un programmās un novērst vides resursu izsīkumu.
- 2) Samazināt bioloģiskās daudzveidības izsīkumu, 2010. gadā sasniedzot ievērojamu kritumu izsīkuma rādītājos.
- 3) Līdz 2015. gadam samazināt uz pusi to iedzīvotāju proporciju, kurai nav ilgstošās piekļuves tīram dzeramūdenim un pamata sanitārijai.
- 4) Līdz 2020. gadam sasniegt ievērojamu dzīves kvalitātes uzlabojumu vismaz 100 milj. graustu rajonu iemītniekiem. (24)

Liela loma šī mērķa un pakārtoto uzdevumu sasniegšanai piemīt pilsētām un pilsētu iemītniekiem, jo tieši pilsētu ekonomiskās, sociālās un ražošanas aktivitātes sniedz vislielāko ieguldījumu šodienas vides situācijā. ANO HABITAT komisija uzsver, ka pilsētas ietekmē apkārtējo ģeogrāfisko apgabalu pat vairāk, nekā to zemes apgabalu, uz kura atrodas pati pilsēta, proti, veidojot tā dēvēto ekoloģisko nospiedumu, pilsētas sekmē bioloģiskās daudzveidības izsīkumu, gan reģionālajā, gan globālajā līmenī. Piemēram, ekosistēmas traucējumi tikai vienā pilsētā, kas atrodas gājputnu maršrutā, var ietekmēt noteikto putnu sugu pastāvēšanu un uzvedību ārpus šīs pilsētas robežām. (20) Respektīvi, īstenojot savas ekonomiskās un sociālās intereses, pilsētu iedzīvotāji traucē bioloģiskajai dažādībai pilsētas apkārtnē, kas atgriezeniskā kārtā apdraud pašu iedzīvotāju dzīvotspēju. Ja bojātas ekosistēmas negatīvi ietekmē pilsētas iemītniekus, tad veselīgas ekosistēmas nodrošina pilsētu ar veselu labumu klāstu, kas nepieciešams ekonomiskai, sociālai un dabiskai izaugsmei. (20)

Kā pilsētas var ietekmēt apkārtējo ekosistēmu, nodrošinot gan savu interešu īstenojumu, gan ilgtspējīgo attīstību un sekmējot veselīgu dabisko vidi? Viens no veidiem, kā uzskata ANO HABITAT komisija, ir atjautīga ekosistēmas pārvaldes politika, proti, visu to ar vidi

saistīto pasākumu virkne, kas apmierina gan ekonomiskās, gan dabiskās un sociālās vajadzības un iedzīvotāju intereses, netraucējot ekosistēmas un bioloģiskās daudzveidības pastāvēšanai. Šāda veida pasākumi lielākā vai mazākā mērogā tiek īstenoti visā pasaulē, sākot ar rajonu un beidzot ar ģeogrāfisko reģionu (piem., Baltijas Jūras baseina reģiona) līmeni – zaļo zonu izveide, uzturēšana un pārvalde; alternatīvās enerģijas iegūšana; gaisa, ūdens un augsnes attīrīšana, dabisko rezervātu veidošana; dzīvnieku, putnu, zivju un augu sugu aizsardzība u.c. Šāda veida politika ne tikai veicina vides kvalitāti un visu dzīvo organismu, ieskaitot cilvēkus, labklājību, bet dažreiz arī ir ekonomiski izdevīgāka.

Vides un vides ilgtspējīguma politikas īstenošana saistība starp vietējo, nacionālo, reģionālo un globālo līmeni ir nepieciešama, uzskata gan ANO HABITAT komisija, gan pilsētu ekoloģijas pētnieki, piemēram, Pols Nokss (2006). Vēl jo vairāk, Nokss runā par pilsētu sociālo ilgtspēju kā atsevišķu ilgtspējīgās attīstības virzienu, definējot to kā pilsētas ilgstošu spēju funkcionēt kā vitālai telpai mijiedarbībai, saskarsmei un kultūrai. (6, 293.lpp) Pilsētas sociālajai ilgtspējai ir cieša saikne ar vides un ekonomisko ilgtspēju. Viņaprāt, sociāli ilgtspējīgās pilsētas pamatiezīmes ir vitalitāte, solidaritāte un kopējā vietas izjūta iedzīvotāju starpā. Tādai pilsētai ir raksturīga atklāto un vardarbīgo konfliktu starp dažādām grupām, uzkrītošas telpiskās sašķelšanās vai hroniskās politiskās nestabilitātes, neesamība, (6, 293.lpp) kas nevar norisināties apdraudētā un bojātā dabiskā vidē.

Ja pirmie divi Tūkstošgades Attīstības 7. Mērķa pakārtotie uzdevumi ir vērsti tieši uz dabu, bioloģisko daudzveidību, floras un faunas aizsardzību, tad pārējiem diviem ir acīmredzama saistība ar sociālo vidi un tādu tās neizvietojuamo daļu, kā sabiedrības veselība. Galvenie rādītāji, kas raksturo vides faktoru kaitīgo ietekmi uz cilvēku dzīvību un veselību, ir gaisa, ūdens un augsnes piesārņojums, pārtikas sliktā kvalitāte un saslimstības riski.

Sabiedrības veselība ir labklājības rādītājs, kuram piemīt cieša saistība gan ar ārējās dabiskās vides faktoriem, kas, izvērtējot tūlītējo situāciju, potenciāli var nodarīt kaitējumu pašreizējās paaudzes vai nākamo paaudžu veselībai, gan ar sociālo pakalpojumu un resursu nodrošinājumu. Sabiedrības veselības jēdziens aptver higiēniskās un epidemioloģiskās uzraudzības, veselības veicināšanas, pārtikas kvalitātes un vides riska faktoru uzraudzības jautājumus. (17, 22.lpp)

Balstoties uz pētījumu datiem, piem., Rīgas pilsētas vides stratēģiju (1999), mūsdienu pilsētās ievērojami ir paaugstinājies iedzīvotāju saslimšanas risks, un pilsētas vide kopumā ir vērtējama kā veselībai kaitīga. Cēlonis tam nav vienīgi vien dabiskās vides tehnoloģiskais piesārņojums, piemēram, iedzīvotāju veselībai bīstamais paaugstinātais atmosfēras ķīmiskais un trokšņa piesārņojums strādājošo rūpnīcu, ražošanas un tehnoloģisko objektu dēļ, bet vesela virkne citu ārējās ietekmes faktoru. Kā būtiskākos var nosaukt šādus faktoros:

- iedzīvotāju dzīves līmeņa zemā kvalitāte, it īpaši graustu rajonos un pilsētas nomalēs. Šī problēma ir īpaši aktuāla lielpilsētās, kurās tūkstošiem iedzīvotāju dzīvo cilvēku necienīgajos apstākļos – piemēram, Dienvidamerikas un Ziemeļamerikas lielpilsētās, - taču arī Rīgā eksistē bēdīgi slaveni graustu rajoni, kuros plaukst slimības un noziedzība. Šādās pilsētu teritorijās pastāv arī tādi nopietni draudi sabiedrības veselībai, kā tehniski sliktais centralizētā ūdensvada stāvoklis, kas apgrūtina piekļuvi tīram dzeramūdenim un ievērojami palielina inficēšanās iespējas lietojot kopējās lietošanas ūdens akas; higiēnas un slimību profilakses iztrūkums, kā arī zems vispārējās sanitārais stāvoklis. Kaut arī Rīgā koncentrējas lielākā daļa no Latvijas veselības aprūpes potenciāla, tomēr ne visām iedzīvotāju grupām, it īpaši sociāli neaizsargātām un maznodrošinātiem graustu rajonu iemītniekiem, ir pieejami visi nepieciešamie veselības aprūpes pakalpojumi, lai šos riskus samazinātu (17, 22.lpp);
- iedzīvotāju nevērīgā attieksme pret vidi un savu veselību, “zaļās” un ekoloģiskās domāšanas iztrūkums. Kaut gan pēdējas desmitgades laikā vides aizsardzības pasākumi ir ieguvuši popularitāti globālā mērogā, joprojām pastāv informācijas nepietiekamība par vides faktoru ietekmi nepastarpināti uz iedzīvotāju veselību. Bieži vien iztrūkst ekoloģiskās domāšanas pašā sadzīves līmenī – piemēram, šķirojot atkritumus, uzkopjot māju, pagalmu un tuvāko apkārtni, mainot degvielas veidu uz ekoloģisko vai samazinot automašīnas lietošanu vispār, sekojot līdzī elektroenerģijas patēriņam u.c. Iedzīvotāju vidū nav izpratnes par sadzīves darbību ietekmi uz situāciju ekoloģiskajā makrovīdē;
- ne vienmēr ir saskaņota pilsētas dažādu institūciju un departamentu politika, kas skar vai ietekmē iedzīvotāju veselību (17, 26.lpp).

Sabiedrības veselībai ir tieša saistība ne tikai ar dabiskās vides stāvokli, bet, kā iezīmējās augšā norādītajos datos, arī ar citiem pilsētvides aspektiem – sociālo nevienlīdzību, mājokli, satiksmi un vispārējo sociālo vidi, kā arī politiku. Raugoties uz pilsētas attīstību no ilgtspējīgas attīstības viedokļa, tiesības uz ilgu un veselīgu mūžu, veselības aprūpi, iespēju dzīvot veselīgā pilsētvidē, mājokli – ir būtiski svarīgas lietas, kas atspoguļojas sabiedrībā un dzīves kvalitātē vispār.

Rezumējot analizēto par pilsētas vidi un tās aspektiem, autore var secināt, ka pilsēta ir savstarpēji saistīto un mijiedarbībā esošo vienību kopums. Šīm vienībām piemīt gan fiziskie un materiālie, gan sociālie raksturojumi. Pamatojoties uz pilsētu no ekoloģisko sistēmu teorijas skatījuma, pilsēta darbojas kā holons - tā ir vienots kopveselums, kurā darbojas abpusējās ietekmēšanās procesā iesaistītas struktūras, vienības, un pilsētas vidē līdzsvara trūkums vienā no šīm vienībām izraisa svārstības un grozījumus citās vienībās. Pilsētas vide atspoguļo arī sociotelpisko dialektiku – tās materiālie veidojumi un sociālās struktūras ir

neatraujamas viena no otras, vienai otru ietekmējot un atspoguļojot. (sk. 1. pielikuma 1. tabulu) Šo aspektu kopsakarība bieži vien netiek ņemta vērā nedz pilsētas teritoriālajā plānošanā, nedz īstenojot sociālo darbu makrolīmenī. Turklāt tas būtu jā dara, jo pilsētas dabiskās un sociālās ekoloģijas sakārtotība tiešā veidā atspoguļojas katra konkrētā indivīda saderībā ar viņa apkārtējo vidi un tās dažādiem līmeņiem.

Tiesa, indivīds ir iesaistīts pilsētas vidē līdz noteiktai pakāpei, un plašāko vides kontekstu ietekme uz viņa dzīvi nevar acīmredzami sajūst vai pierādīt. Tomēr pētījuma autorei tas liekas iespējams, ja palūkoties atpakaļ uz šī pētījuma sākumu, un pieminēt dzīves kvalitātes jēdzienu un tām tuvu stāvošo jēdzienu labklājība, kuri jau iepriekš parādījās personas - vides analīzes ietvaros, raksturojot dažāda veida sistēmu mijiedarbību ar apkārtējo vidi. Viena no sociālā darba misijām sabiedrībā ir dzīves kvalitātes līmeņa paaugstināšana un labklājības nodrošināšana gan mikrolīmenī, gan arī īstenojot makropraksi. Dzīves kvalitātei, individuālai labklājībai un to saistībai ar pilsētas telpu ir veltīta nākoša nodaļa.

3. DZĪVES KVALITĀTE SOCIĀLĀ DARBA MAKROPRAKSĒ

Pasaules Veselības organizācija definē dzīves kvalitāti kā indivīda izpratni par savu pozīciju dzīvē tās kultūras un vērtību sistēmas ietvaros attiecībā pret saviem mērķiem, gaidām, vērtībām un rūpēm (iekļaujot fizisko veselību, psiholoģisko stāvokli, neatkarības līmeni, sociālās attiecības, personiskos uzskatus), un to mijiedarbību ar nozīmīgiem vides faktoriem. (WHO 1995: 1403) (11, 33.lpp) Balstoties reģionālās attīstības definējumā, dzīves kvalitātes paaugstināšanās un iedzīvotāju labklājība ir viens no teritoriālās plānošanas tiešajiem uzdevumiem. Un, otrādi, izvērtējot noteiktās teritorijas ilgtspējīgo attīstību, dzīves kvalitātes līmenis un iedzīvotāju labklājība ir viens no radītājiem, uz kura balstās turpmākās rīcības stratēģijas.

Latvijas Universitātes profesors Tālis Tisenkopfs (Tisenkopfs, 2005) pētījumā “Dzīves kvalitāte Latvijā” apgalvo, ka, izvērtējot dzīves kvalitāti un labklājību, pastāv divas pamata pieejas:

1) Dzīves apstākļu pieeja, kas uzsvāru liek uz objektīviem rādītājiem, tādiem kā materiālā labklājība, mājokļa apstākļi, rīcībā esošie ienākumi u. tml. Šī ir visplašāk izmantotā pieeja, kura viegli komunicējama un uztverama sabiedrībā – cilvēki nereti vienādo dzīves kvalitāti ar materiālo labklājību, ekonomiskās attīstības līmeni un pieejamiem resursiem. Laika gaitā šī pieeja paplašinājusies – un dzīves apstākļu jēdzienā iekļauti arī nemonetāri labumi, tādi kā vides kvalitāte, sociālā infrastruktūra, kultūras pieejamība, līdzdalība, demokrātijas attīstība un citi, kas arī ir svarīgi dzīves resursi. (16, 16.lpp)

2) Subjektīvās labklājības pieeja. Tās ietvaros analizē labas dzīves priekšstatus, rīcības subjektīvos priekšnoteikumus, kā arī subjektīvo apmierinātību ar veselību, darbu, materiālo stāvokli, dzīvi kopumā u. tml. Subjektīvie vērtējumi sniedz ieskatu sabiedrības izjustajā labklājībā. (16, 16.lpp)

Deivids Filipss (*Philips*, 2006) līdzīgi izšķir divas pamatpieejas dzīves kvalitātes novērtējumam, nosaucot tās, respektīvi, par objektīvistu un subjektīvistu pieeju (11, 3.lpp). Savā grāmatā “Dzīves kvalitāte: koncepcija, politika un prakse” (2006) Filipss daudz spriedelē par šo divu pieeju pamata atšķirībām dzīves kvalitātes novērtēšanā.

Uzsverot objektīvās pieejas priekšrocības, Filipss (2006) citē kolēģi Danielu Kanemanu (*Kahneman*, 1999), piekristot, ka izpratne par dzīves kvalitāti sākas nevis cilvēku subjektīvajos uzskatos par to, cik laimīgi viņi jūtas, bet to objektīvo izjūtu ietekmējošo faktoru, kas nosaka patreizējo laimes izjūtu, izpratnē. (11, 15.lpp) Starp šādiem faktoriem pētnieks piemin gan cilvēku pamatvajadzību, gan papildus fizisko un garīgo apmierinājumu sniedošas lietas: seksuālo tieksmju apmierinājumu, ēšanu un dzeršanu, fiziskās aktivitātes, kulturālās

pieredzes, reliģiskās un citas garīgās pieredzes, sportošanu, pilsonisko līdzdalību, pašnoteikšanos un sociālo prasmju, kā arī sociālā atbalsta augsto līmeni kā svarīgos laimes avotus. Pieeja resursiem, kas nepieciešami ērtai dzīvei, arī ir svarīgs priekšnoteikums augstā dzīves kvalitātes līmeņa sasniegšanai. (11, 24.lpp)

Subjektīvajā dzīves kvalitātes izvērtēšanā Filipss (2006) piedāvā “Būt, piederēt un kļūt” dzīves kvalitātes modeli (11, 37.-38.lpp), kura būtība tiek atspoguļota sekojošās pamatnostādnēs:

- 1) Būt: cilvēks pats, viņa fiziskā, psiholoģiskā, garīgā labklājība.
- 2) Piederēt: personas saderība ar viņas fizisko, sociālo, kopienas vidi.
- 3) Kļūt: personas mērķtiecīgas aktivitātes ar nolūku pašapliecināties un sasniegt personiskos mērķus, cerības un tieksmes praktiskajā (ikdienas aktivitātes, mājas darbi, apmaksāts darbs skola), izklaides (aktivitātes, kas veicina rekreāciju un samazina stresu), izaugsmes (zināšanu un prasmju saglabāšana un attīstīšana, pielāgošanās pārmaiņām) jomās.

Personas vajadzību un tieksmju realizēšana vai to apmierināšanas grūtības šajās trīs dimensijās ietekmē subjektīvi izjustās labklājības un laimes izjūtu, līdz ar to atspoguļojas katras konkrētās personas dzīves kvalitātes novērtējumā, veidojot kopējo sabiedrības subjektīvās labklājības izjūtu.

Taču pilnīga un vispusīga dzīves kvalitātes izvērtēšana nav iespējama, izmantojot tikai objektīvo vai subjektīvo pieeju. Izvērtēšanai jābalstās šo divu pieeju savstarpējā integrācijā, jo gan objektīvā, gan personas izjustā labklājība atrodas abpusējā ietekmē. Piemēram, raugoties uz “Būt, piederēt un kļūt” dzīves kvalitātes modeli, ir acīm redzams, ka tām piemīt ekoloģiskās un sistēmiskās iezīmes. Pētot dzīves kvalitāti, ir iespējama arī sociotelpiskās dialektikas pieeja, jo izjustās un objektīvās labklājības līmenis atrodas ciešā saistībā ar attiecīgajā vidē pieejamo resursu nodrošinājumu.

Profesors Tālis Tisenkopfs (Tisenkopfs, 2005) pētījumā „Dzīves kvalitāte Latvijā” apgalvo, ka viens no būtiskākajiem labklājības vērtējumiem ir rīcībspēja jeb personas spēja radīt, ietekmēt un pārvaldīt savu apkārtējo vidi. (16, 16.lpp) Par rīcībspējas pamatvirzieniem varētu uzskatīt, piemēram, mājokļa uzturēšanu, pārveidošanu un labierīkošanu, ielu un vides uzkopšanas pasākumus, ikdienas mobilitāti viena vai vairāku rajonu ietvaros, aktivitātes sabiedriskās pulcēšanās vietās, kā arī iedzīvotāju sociālpolitisko aktivitāti resursu piesaistīšanas, teritoriālās plānošanas un problēmu risināšanas jomā. Visu šo aktivitāšu kopveselums, kas tiek dēvēts arī par pilsētas pārvaldi, iekļaujas gan sociotelpiskās dialektikas, gan ekoloģiskās sistēmu teorijas koncepcijā. Vēl jo vairāk, šīs aktivitātes ir virzītas nepastarpināti uz dzīves kvalitātes paaugstināšanu, kurā piedalās gan paši iedzīvotāji, gan formālās struktūras un tādi labklājības aģenti, kā pilsētas dome, dažādi vides centri,

nevalstiskās organizācijas u.c. Līdzīgi Deivids Filipss (2006) griežas pie vides kvalitātes jautājumiem labklājības izvērtēšanā un atsaucās uz ASV 1996. gada valsts līmeņa publiskā viedokļa aptauju par vides faktoriem, kuri būtiski ietekmē cilvēku dzīves kvalitāti. Iegūtie dati parādīja tos izjustās labklājības līmeni ietekmējošiem apkārtējās vides faktorus, kuri ietekmē cilvēku dzīves kvalitāti visbūtiskāk. Tostarp tika minēti, piemēram, kā vardarbīgā, tā arī nevardarbīgā noziedzība; veselības aprūpes pieejamība; dabiskās vides kvalitāte, ieskaitot piesārņojumu, pieeju dabas ainavām un klimatu; mājoklis, kā arī īres maksa un mājokļa kvalitāte; rasu harmonija sabiedrībā; izglītības pieejamība; nodarbinātības iespējas, ieskaitot algas lielumu un laiku, kas patērēts ceļam uz darbu ik dienu; iepirkšanās, sportošanas un izklaides iespējas, kas pieejami noteiktā vidē. (11, 34.lpp)

Filipss (2006) izveido dzīves kvalitātes ekoloģisko shēmu (11, 56.lpp), kas ir ievērojami līdzīga Ūrija Bronfennbrennera (*Bronfennbrenner, 1984*) izpratnei par vidi kā koncentrisko sistēmu kopumu vai “krievu lellēm”. Filipsa shēma attēlo labklājības trīs līmeņus, proti, mikro-, mezo- un makrolīmeņus, kā arī to savstarpējo saistību.(sk. 2. pielikuma 1. attēlu)

Filipss (2006) uzskata, ka mikro- un mezosistēmas sakārtotība ir centrālas dzīves kvalitātes izjūtā. Svarīgs atzinums ir arī tas, ka atšķirīgie sistēmas līmeņi satur atšķirīgos resursus – makrovide reprezentē dabu, klimatu, globālos procesus; mezovide – resursus pašaktualizācijas, sociālo un pašizpaušmes vajadzību kontekstu; mikrovide – primārās un starppersonu attiecības un cilvēka pamatvajadzības, - un indivīds meklē attiecīgo vajadzību apmierinājumu attiecīgajās vidēs.

Pētot citu autoru darbus, nopietnu uzmanību nopelna vācu sociālie darbinieki Sandra Landhoizere un Holgers Cīglers (*Laendhauser&Ziegler, 2005*). Autori analizē sociālā darba profesionāļa vietu labklājības un dzīves kvalitātes veidošanā, norādot uz viņa pienākumiem personu dzīves kvalitātes uzlabošanā par izglītojošo un socioekoloģisko intervenču kombināciju (8, 4.lpp) Landhoizere un Cīglers apgalvo, ka, kaut arī dzīves kvalitāte sākas individuālajā sociālā darba intervences līmenī, subjektīvās labklājības izjūta sakņojas labā saderībā starp personu un tās vidi, cilvēka piederības izjūta savai kopienai, apgalvojot: “*Mūsu vērtības, priekšrokas, gaidas, mērķtiecīgie sasniegumi un to apmierināšana saplūst ar mūsu dzīvotni (habitat)*”. (8, 9.lpp)

Augstāk aprakstītajos teorētiku skatījumos uz labklājību un dzīves kvalitāti personas-vides kontekstā ir saskatāma vienotā izpratne par ekoloģiski sistēmisko pieeju dzīves kvalitātes veidošanai. Apkopojot ekoloģiski sistēmisko pieeju dzīves kvalitātei, var secināt, ka subjektīvi izjustā labklājība un laime ir atkarīga no objektīvajiem vides kritērijiem un resursiem, un starp dzīves kvalitātes objektīvo un subjektīvo pusi pastāv cieša abpusējā saistība. Tādējādi, pētot pilsētas vidi kā labklājības rādītāju un noteiktās teritorijas dzīves

kvalitatī ietekmējošo faktoru, tās uztvere caur sociālā darba ekoloģiski sistēmisko perspektīvu liekas attaisnota. Vairākums sociālā darba teorētiķu norāda, ka veiksmīgākā pieeja socialekoloģiskajā dzīves kvalitātes modelī ir integrējošā pieeja, kas īstenojas caur mikrolīmeņa un tām apkārtējās vides (mezo- un makrolīmeņu) saderību. Šāda veida pieeja ir citādi dēvēta par stiprināšanas jeb pilnvarošanas pieeju.

3.1. Stiprināšana sociālajā darbā

Iepriekšējā nodaļā tika vairākkārt uzsvērts, ka gan objektīvā, gan subjektīvā labklājība un dzīves kvalitātes līmenis ir atkarīgi no vidē pieejamiem resursiem. Tūlītējo resursu konteksts nozīmīgi ietekmē sociālā darba profesionāļa mēģinājumus veicināt individu, ģimeņu, grupu un kopienu stiprināšanu jeb pilnvarošanu (angļu val. *empowerment*), kā to dēvē Kempa, Vittakers un Treisija (*Kemp, Whittaker & Tracy, 1997*), taču šīs pieejas nosaukums variējas no avota uz avotu. Pēc būtības stiprināšanas prakse ir darbs ar nolūku ierosināt, apgūt un uzlabot sociālos tīklojumus un sociālā atbalsta sistēmas, (10, 143.lpp), kā arī citus vides resursus. Stiprināšanas pieejas pamatideja ir ticējums, ka visiem cilvēkiem un visām vidēm piemīt spēki, kas var uzlabot dzīves kvalitāti, un visās vidēs ir šīm izmaiņām nepieciešamie un mobilizējamie aktuālie un potenciālie resursi. (6, 13.lpp) Vide ietver gan iespējas, gan šķēršļus, un profesionāļa iejaukšanās vidē mērķis ir vides ietekmes uz individuālu un kolektīvu labklājību uzlabošana, noteicot šos spēkus un resursus.

Stiprināšanas prakses nozīme sasaucās vācu un latviešu autoru atziņās. Tālis Tisenkopfs (Tisenkopfs, 2005) izmanto jēdzienu rīcībspēja, raksturojot personas spēju piedalīties dzīves kvalitātes veidošanā, ietekmējot un piedzīvojot savu apkārtējo vidi, tā arī Landhoizere un Cīglers (2005), gan Deivids Filipss (2006) izmanto jau pazīstamo stiprināšanas prakses pieejas nozīmi dzīves kvalitātes uzlabošanas pasākumu īstenošanā gan no pašas personas, gan no sociālo darbinieku un citu labklājības aģentu puses. Viņuprāt, labklājības izjūta var tikt būtiski ietekmēta caur stiprināšanu, jo stiprināšanas perspektīva dzīves kvalitātes kontekstā balstās uz diviem būtiskiem pamata pieņēmumiem:

- 1) Cilvēki nav vainojami savās neveiksmēs un zemā attīstības līmenī, turklāt viņiem piemīt liels atbildības potenciāls savas attīstības un dzīves kvalitātes uzlabošanā.
- 2) Cilvēki paši ir eksperti savu vajadzību, problēmu un prioritāšu jomā un paši pārzina, cik lielā mērā viņi ir ar tām apmierināti. Labklājības aģenti un sociālie darbinieki nezina un arī nevar to zināt labāk par pašiem klientiem. (8, 7.lpp)

Deivids Filipss (2006), runājot par personas stiprināšanu tās vidē un labklājības izjūtā, uzskata, ka labas pieredzes, ko nodrošina sakārtota vide, ir svarīgākas par apmierinātību un subjektīvo labklājību. (11, 16.lpp) Viņuprāt, ja politiķi un citi labklājības aģenti grib

paaugstināt dzīves kvalitātes līmeni, tiem jāfokusējas mazāk uz subjektīvo labklājības izjūtu un vairāk – uz objektīvo labklājību (11, 31.lpp), sniedzot iedzīvotājiem resursus un pakalpojumus, tādējādi veicinot vides un tās iemītnieku savstarpējo saderību.

Kempa, Vitakera un Treisija (1997) uzsver stiprināšanas prakses ciešo saistību ar ekoloģisko sistēmu teoriju, apgalvojot, ka ārējie apstākļi atrodas klienta problēmsituāciju centrā, nevis nomalē, un sociālā darba mērķis ir attīstīt klientu spēju pretoties nelabvēlīgiem ārējiem apstākļiem un izmainīt tos, vienlaicīgi paaugstinot vispārējo dzīves kvalitātes līmeni un paplašinot iespējas iegūt resursus un palīdzību. (5, 3.lpp) Lai stiprināšana būtu pilnīgi realizēta, indivīdiem, grupām un kopienām jāatrod reāla pieeja tādiem sociālajiem un materiālajiem resursiem, kā nodarbinātība, mājvieta, skola un pieejama veselības aprūpe. (5, 10.lpp) Landhoizere un Cīglers piebilda, ka, būdama palīdzošā profesija, sociālais darbs veicina klientu individuālo darbību un vajadzību īstenošanu, kā arī tiem apkārt esošās socioekoloģiskās vides īpašības. (5, 4.lpp)

Arī Malkolms Peins (*Payne*, 1997) diskutē par stiprināšanas prakses ieņemamo vietu ekoloģiskās sistēmu teorijas izmantošanā, nosaucot šādas pamata pieejas klienta stiprināšanas procesam:

- holistiskā analīze, sasaistot globālās vides vajadzības un iekļaujot vides ietekmes analīzi konkrētajā vides laukā, kurā darbojas profesionālis, iesaistot iedzīvotājus plānošanā un sociālās akcijās kas attiecās uz viņu interešu un vajadzību aizstāvēšanu;
- pozitīvo dabisko resursu izmantošanas un pašapziņas par dzīves stiliem, kas ciena dabiskos resursus, ierosināšana;
- rūpes par sociālo vidi un atbalsta tīkliem, caur kuriem tiek sniegti pakalpojumi, it īpaši skolām, veselības un sociālajām aģentūrām. (12, 155.lpp)

Iepriekš apskatītajā Karēlas Germēnes (*Germain*, 1980) dzīves modeļa pieejā ir ietverts stiprināšanas elements, kas pēc būtības atbilst citu autoru skatījumam uz stiprināšanu. Pēc Karēlas Germēnes (1980), strādājot ekoloģisko sistēmu teorijas ietvaros un pielietojot dzīves modeļa perspektīvu tiešajā vai makropraksē, sociālajam darbiniekam ir nepieciešamas sekojošās ekoloģiskās zināšanas:

- 1) Zināšanas par personu – individuālo uzvedību, adaptācijas mehānismiem un visu, kas to ietekmē.
- 2) Zināšanas par situāciju – kopienu, tās institūcijām, dažādām resursu struktūrām.
- 3) Mijiedarbības zinātniskus konceptus, kas palīdz saprast „transakcijas starp cilvēkiem un viņu vidēm, kuras, no vienas puses, ierosina izaugsmi, attīstību, cilvēku potenciāla atraisīšanos, un, no otrās puses, ierosina vai stiprina vides spējas atbalstīt cilvēku potenciāla dažādību.” (*Germain*, 1983) (4, 34.lpp)

Apkopojot sociālā darba teorētiku teikto, var iezīmēt, ka, sniedzot stiprināšanās praksē balstītos pakalpojumus indivīdiem, ģimenēm un grupām, sociālais darbinieks:

a) Samazina vai novērš dzīves stresorus un ar tiem saistīto stresu, palīdzot sistēmiskai vienībai mobilizēt un paļauties uz personiskiem un vides resursiem efektīvā pielāgošanās mehānisma radīšanai.

b) Ietekmē sociālās un fiziskās vides resursus ar nolūku padarīt tos atbilstošākus cilvēku vajadzībām.

Kopumā stiprināšanas pieeja dzīves kvalitātes un labklājības veicināšanas procesā darbojas kā labs sociālā darba makroprakses ietvars. Caur plašākas un tūlītējās vides sakārtošanu tiek panākta indivīdu patstāvīga iesaistīšanās pasākumos savu vajadzību apmierināšanā, konfliktsituāciju risināšanā un sociālās funkcionēšanas uzlabošanā. Būtiskākais elements stiprināšanas prakses ietvaros, autoresprāt, ir vajadzību noteikšana. Kā tika minēts iepriekš, indivīdiem piemīt ļoti plašs vajadzību spektrs – no pamatvajadzībām līdz sociālajām un kultūras vajadzībām. Taču arī šo vajadzību kategoriju ietvaros pastāv milzīga diferenciācija, un aptvert to, kas ietekmē konkrētā indivīda vai citas sistēmiskās vienības nepieciešamību pēc konkrētiem pakalpojumiem vai resursiem, ir diezgan grūti, neaptverot tai pat laikā šo vajadzību plašāko kontekstu un saistību ar vērtību sistēmu, sabiedriskās nišas vai dominējošās kultūras normām, rīcības prioritātēm u.c. faktoriem.

Šajā sakarā svarīgi pieminēt, ka Pols Nokss (2006) piedāvā vajadzību izprašanas procesā izmantot dzīves stilu pieeju. Jēdziens “dzīves stils” ir diezgan plaši lietojams mūsdienās. Ar to visbiežāk apzīmē intereses, vaļaspriekus, nodarbes, prioritātes un virzītājspēkus, kas raksturīgas indivīdam un kurus viņš īsteno caur dažādām praksēm un aktivitātēm. Autoresprāt, varētu apgalvot, ka dzīves stils ir vērtību sistēma darbībā – būdams noteiktā dzīves stila piekritējs, indivīds pauž to, kas priekš viņa ir svarīgs.

Pols Nokss (Knox, 2005), pētot pilsētas iedzīvotāju struktūru, arī griežas pie dzīves stila koncepcijas un apgalvo, ka pārsvarā starp pilsētniekiem dominē trīs dzīves stili – ģimeniskais, karjeristiskais un patērētāju (6, 258.lpp):

- Ģimeniski orientēti cilvēki fokusējas uz mājsaimniecību, mēdz lielāko daļu brīvā laika pavadīt kopā ar bērniem un radniekiem. Kā rezultātā, viņu dzīves apstākļu orientācijās dominē vajadzības pēc spēļu laukumiem, tīras un drošas vides, bērnu poliklīniku un skolu sasniedzamības utt.

- Karjeristiski orientēti cilvēki veido savu dzīvi ap darbu. Tā kā mobilitāte bieži vien ir šī procesa neatņemamā daļa, karjeristiem parasti piemīt lielāka vajadzība pēc mobilitātes; un, tā kā šādi cilvēki parasti mēdz rūpēties par sava sociālā statusa saglabāšanu, viņu dzīves stila orientācijas mēdz būt fokusētas uz prestižiem rajoniem, kas atbilst viņu darba statusam, algai un paštēlam.
- Patērētāji ir stipri orientēti uz materiālo labumu gūšanu, un viņu dzīves stila orientācijas izpaužas vēlmē dzīvot tuvāk centrāliem pilsētas apgabaliem, tuvu klubiem, teātriem, mākslas galerijām, diskotēkām, restorāniem utt.

No Noksa klasifikācijas izriet divas ļoti būtiskas atziņas. Pirmkārt, noteiktām dzīves stilam vai dzīves orientācijai piemīt atšķirīgas vajadzības. Otrkārt, šo vajadzību apmierināšanai ir nepieciešami kvalitatīvi dažādi vides resursi. Šo resursu sasniedzamība un pieejamība, savukārt, ietekmē dažādi orientēto indivīdu labklājību un subjektīvo apmierinājumu ar dzīves apstākļiem. Ņemot vērā dzīves stilu ciešo saistību ar vajadzībām, pilsētas sniegtajiem resursiem un iedzīvotāju subjektīvi izjusto labklājību, pētījuma empīriskā daļa ir veltīta Rīgas un Alūksnes iedzīvotāju dzīves stilu izpētei.

Apkopojot teorētiskajā nodaļā izklāstītas atziņas, ir būtiski piesaukt arī sociālajā darbā vispārpieņemto uzskatu, ka cilvēks ir bio-psiho-sociālā būtne, jeb fizioloģisko, psihoemocionālo un sabiedrisko procesu ietvars, dalībnieks un veidotājs. Pētījuma teorētiskajā daļā tika mēģināts līdzīgi aplūkot arī pilsētu, ar tai piemītošiem ne vien materiālajām un taustāmajām īpašībām (ēkām, ielām, telpām), bet arī sociālās vides aspektiem. Svarīgākas atziņas, kuras iegūtas, apkopojot teorētiskajā daļā izklāstīto, ir šādas:

- 1) Katrs indivīds ir ne tikai sistēma pats par sevi, bet daļa no neskaitāmām citām sistēmām, starp kurām ir arī pilsēta. Rādītājs, kas liecina par pilsētas un indivīda abpusējās mijiedarbības esamību, ir dzīves kvalitāte un labklājība, ko indivīds piedzīvo savas apdzīvotās teritorijas ietvaros un kuru sniedz tādi pilsētas resursi, kā mājoklis, satiksme, dabiskā vide un sabiedrībā notiekošie sociokulturālie un politiskie procesi.
- 2) Pilsētas vide var būt gan ierobežojoša, gan izaugsmi un labsajūtu veicinoša. Viens no sociālā darba makroprakses uzdevumiem ir pilsētas vides un klientu saderības uzlabošana. Teorētiķi piedāvā īstenot šo uzdevumu caur stiprināšanas praksi, kuras būtība ir klienta vai klientu grupas nodrošināšana ar resursiem, kas nepieciešami viņu vajadzību apmierināšanai sekmīgas sociālās funkcionēšanas panākšanai. Sociālais darbinieks, kas īsteno stiprināšanas praksi kopienas un teritorijas ietvaros, noskaidro klientu un klientu grupu esošās un iztrūkstošās vajadzības, palīdz tiem patstāvīgi iesaistīties savas dzīves kvalitātes uzlabošanas pasākumos, koordinējot un plānojot nepieciešamas atbalsta sistēmas un resursus.

4. PILSĒTU VIDE IEDZĪVOTĀJU SKATĪJUMĀ

4.1. Pētījuma metodoloģija

Vairāki autori uzsver, ka, lai gūtu pilnīgu ieskatu šī pētījuma priekšmetā, ir nepieciešams holistisks skatījums uz pētāmo problēmu, proti, uz pilsētas plānošanas un iedzīvotāju dzīves kvalitātes aspektiem jāraugās pēc iespējas vispusīgi, ņemot vērā gan objektīvos kritērijus (piem., statistiskos datus, dokumentus, pētījumu rezultātus, pilsētas kartes un infrastruktūru u.c.), gan arī subjektīvos (pašu iedzīvotāju viedokļus, apmierinātības līmeni, ekspertu vērtējumus u.c.). Tāpēc pētījumā izmantotās metodes ir šādas:

1) Aptauja. Tika aptaujāti 240 cilvēki, 120 cilvēki Rīgā un 120 cilvēki Alūksnē ar nolūku iegūt datus par iedzīvotāju apmierinātību ar dažādām pilsētas vides aspektiem. Autores skatījumā šīs respondentu skaits ir pietiekošs, lai attiecinātu aptauju rezultātus uz pētījuma priekšmetu, kaut arī plašākam dzīves kvalitātes pētījumam būtu nepieciešams lielāks respondentu skaits. Taču arī neliels kopienas šķēlums (100-120 cilvēki), autoresprāt, parāda situācijas un attieksmju ieskicējumu, kas ir pietiekošs šīm vai līdzīga veida pilot pētījumam. Sastādot anketu, tika izmantota Likerta skalas metode, kas atļauj pētīt respondentu attieksmes pret pētāmo objektu. Likerta skalas metode deva iespēju izzināt arī iespējamās iedzīvotāju dzīves stilu orientācijas, piedāvājot raksturot dažādu resursu pieejamības nepieciešamību katrā konkrētā indivīda ikdienas prakšu īstenošanā un izpratni par labsajūtu sniedošu pilsētas vidi. (7, 213.lpp) Piesaistot respondentus, tika pielietotas sekojošas nevarbūtīgās izlases metodes: ērtuma metode un kvotas metodes, cenšoties aptvert visas sabiedrības grupas vecuma, dzimuma un nodarbošanās atšķirību ziņā. Ērtuma metode paredz respondentu labprātīgo iesaisti pētījumā, un kvotas metode atļauj iedalīt respondentus attiecīgajos slāņos. Iedalījums slāņos šī pētījuma ietvaros ir būtisks, jo ļauj secināt par dzīves stilu izplatību starp dažādu sabiedrības grupu pārstāvjiem. (7, 180.lpp) Anketas sastāvēja no trīs pamatblokiem: demogrāfiskie dati, respondenta apmierinātības līmenis ar viņa tūlītējās vides kontekstu, respondenta pilsētas vides aspektu novērtējums viņa ikdienas dzīves un prakšu kontekstā. Aptaujāšana norīta publiskajās vietās un ierastās cilvēku pulcēšanās vietās – lielveikalos, parkos, daudzdzīvokļu māju pagalmos, sabiedriskā transporta pieturvietās. Abās pilsētās anketēšana ilga 3 pilnās darba dienas jeb 8 stundas katru dienu, Alūksnē 2008. gada 5. līdz 8. augustam, Rīgā 2009. gada no 20. līdz 23. martam. Veicot anketu apstrādi, tika izmantota Microsoft Office programma Excel, iegūtie dati tika atspoguļoti diagrammās, kas apskatāmas pielikumā Nr. 3. Nekādu ētisko dilemmu vai konfliktu šis pētījums nav izraisījis. Tika ievēroti aptaujas anonimitātes un konfidencialitātes principi, respondenti tikuši rakstiskā veidā brīdināti par nolūku, kuram tiks izmantoti anketēšanas dati. (Sk. 3. pielikums)

2) Dokumentu izpēte. Pētījuma gaitā tika izpēti Rīgas un Alūksnes pilsētu attīstības plāni ar nolūku apkopot un analizēt attīstības perspektīvas teritoriālās plānošanas un sociotelpiskās dialektikas griezumā. Attīstības programmu dati tiek attiecināti arī uz aptauju rezultātiem, salīdzinot formālas attīstības perspektīvas ar iedzīvotāju paustajām vajadzībām un viedokļiem. Analīze tikusi ņemta vērā izstrādājot priekšlikumus pilsētas sociotelpiskai plānošanai, kā arī izvērtējot, cik veiksmīgi un kādā veidā tiek risinātas esošās pilsētas vides un resursu sasniedzamības problēmas. Dokumentu izpēte norita 2009. gadā no 3. līdz 29. aprīlim.

4.2. Pētījumā iegūto datu atspoguļojums

Saskaņā ar Rīgas plānošanas reģiona attīstības padomes 2003.gada 2.maija lēmumu Nr.6 "Par Rīgas plānošanas reģiona attīstības plāna izstrādi" laikā no 2004.gada aprīļa līdz decembrim ir izstrādāta un 2004.gada decembrī apspriešanai nodota Rīgas reģiona attīstības programma. Programma (2005.-2012.gadam) ir vidēja termiņa reģiona plānošanas dokuments, kas nacionālā līmenī ir noteikts kā reģionālās politikas dokuments. Rīgas reģiona attīstības stratēģijā kā reģiona attīstības vispārējais mērķis ir veicināt reģiona ekonomisko izaugsmi, konkurētspējas paaugstināšanos un integrēšanos Eiropā, iedzīvotāju labklājības stabilitu un būtisku pieaugumu un veselīgas un drošas vides saglabāšanu, radot priekšnosacījumus reģiona ilgtspējīgai un līdzsvarotai attīstībai. (18, 5 lpp)

Programmas ietvaros daudz uzmanības tiek veltīts Rīgas pilsētas telpiskai plānošanai un attīstībai kā esošās situācijas, tā arī turpmāko rīcību un attīstības virzienu jomās. Par primārajiem rīcības virzieniem tiek uzstādīta informācijas sabiedrības veidošana; veselības, sociālās, izglītības un kultūras infrastruktūras un pakalpojumu attīstība; transporta un transporta infrastruktūras attīstība; efektīvas enerģijas un vides infrastruktūras attīstība; produktivitātes paaugstināšana; tūrisma attīstība; reģiona pārvaldes efektivitātes paaugstināšana; vienota reģiona tēla virzīšana. Programmā ir noteikti arī sekundārie rīcības virzieni: demogrāfiskās situācijas uzlabošana; mājokļu nodrošinātības uzlabošana; nodarbinātībai labvēlīgu priekšnosacījumu radīšana; pilsoniskas sabiedrības veidošana; sakaru infrastruktūras attīstība; uzņēmējdarbības aktivitātes paaugstināšana; pilsētvides kvalitātes uzlabošana; daudzveidīga lauku teritoriju attīstība; piekrastes integrēta attīstība; sadarbības paplašināšana valsts un starptautiskā līmenī. Programma paredz sociālās un pilsētvides uzlabošanas pasākumus tajos aspektos, kuri tika apskatīti pētījuma 2. nodaļā "Pilsētas ekoloģijas aspekti". Esošās situācijas un plānoto pasākumu apkopojumu var apskatīt 1. pielikuma 2. tabulā.

Alūksnes pilsētas attīstības programma izstrādāta laika posmā no 2007. gada septembra līdz 2008. gada augustam. Alūksnes attīstības programmas izstrādes mērķi ir apzināt pašreizējo stāvokli Alūksnes pilsētā, identificēt stiprās un vājās puses, apzināt

iespējas, kuras vājās puses pārvērstu stiprajās un mazinātu potenciālos draudus; noteikt prioritātes katrā no sadaļām, kas atbalstāmas no pašvaldības un citiem finansu resursu budžetiem; radīt priekšnoteikumus pilsētas integrācijai Vidzemes reģiona attīstības plānošanas un saimnieciskajos procesos un attīstībai kā novada centram; celt dzīves kvalitāti pilsētā un radīt pamatu investīciju piesaistei.

Attīstības plāna galvenais uzdevums ir nodrošināt augstu dzīves vides kvalitāti pilsētas iedzīvotājiem un veicināt pilsētas ekonomisko izaugsmi. Attīstības programmā ir iekļauta pilsētas vides attīstība atbilstoši pētījuma 2. nodaļā "Pilsētas ekoloģijas aspekti" minētajiem dzīves vides kritērijiem. Programmā plānoto pasākumu analīzi skatīt 1. pielikuma 3. tabulā.

Pētījuma gaitā tikuši aptaujāti 120 rīdzinieki, 15 anketas tika klasificētas kā nederīgas (respondenti bija snieguši nepatiesas ziņas vai izlaiduši kādu no anketas daļām). Apstrādājot anketas, pirmā būtiska tendence parādījās jau respondentu vecuma ziņā. Lielāka daļa aptaujāto pieder pie pašas jaunākas vecuma kategorijas 16-25 gadi (%), nedaudz mazāka ir respondentu grupa vecumā no 26 līdz 35 gadiem (%). Līdz ar to Rīgas tūlītējā vidē dominē jaunie cilvēki, kas, no vienas puses, liecina par pilsētas lielāko dinamiskuma pakāpi, bet no otrās – par vecāko paaudžu cilvēku atstumtību no tiešās pilsētas vides.

Kopumā rīdzinieki ir drīzāk apmierināti ar savu tūlītējo vidi. Lielāko daļu respondentu pilnībā (29%) vai drīzāk apmierina (55%) viņu dzīvojamās telpas platība, telpas iekšējais stāvoklis (24% un 45% attiecīgi), mazākā mērā - īres cena (45% ir paiduši drīzāk neapmierināto attieksmi). Daudz vairāk rīdziniekus apmierina apdzīvojamo rajonu vide. Aptuveni viena trešdaļa respondentu ir pilnībā vai daļēji neapmierināta ar savu apdzīvoto rajonu. 27% respondentu paiduši pilnīgo vai daļējo neapmierinātību ar rajonu ārējo vidi, 26% - ar sociālo vidi, 28% - ar rajona statusu starp citiem Rīgas rajoniem, un 15% - ar publisko pakalpojumu pieejamību viņu rajonu ietvaros. (Sk. 2. pielikuma 19. attēlu)

Pilsētas vides sociāla dimensija, proti, dažādu personiski nozīmīgo attiecību un sociālo institūtu sasniedzamība pilsētas ietvaros, Rīgā apmierina lielāko daļu aptaujāto. Vislielākā apmierinātība izpaužas veikalos un iepirkšanās iespēju sasniedzamības ziņā – 86% respondentu kopumā ir pilnībā vai drīzāk apmierināti ar iepirkšanās iespējām Rīgā. Vislielākā neapmierinātība aptaujāto rīdzinieku starpā ir ar darba vai mācību vietas sasniedzamību pilsētas ietvaros (3% pilnībā neapmierināto, 36% drīzāk neapmierināto respondentu). Ģimenes locekļu un draugu mājvietu sasniedzamība pilnībā apmierina attiecīgi 35% un 26% aptaujāto, un aptuveni puse (44% un 49% attiecīgi) ir drīzāk apmierināta ar iespējām uzturēt kontaktus ar nozīmīgām personām pilsētas ietvaros. (Sk. 2. pielikuma 19. attēlu)

Aptaujājot rīdziniekus par dažādu objektu izvietojumu Rīgas pilsētā, iezīmējas interesantas tendences. Svarīgākie pilsētas objekti rīdziniekiem ir lielveikals (28%

respondentu lielveikala atrašanās tuvumā ir ļoti būtiska un 57% - drīzāk būtiska), publiskā transporta pieturvietā (50% respondentu šis objekts ir ļoti būtisks un 42% - drīzāk būtisks) un slimnīca vai poliklīnika (29% - ļoti būtiska, 50% - drīzāk būtiska). Šie dati apliecina Rīgas iedzīvotāju augstu mobilitātes līmeni, ka arī primāro vajadzību, jeb vēlmes pēc drošības un pārtikas, dabisko dominēšanu virs pārējām, ko nodrošina slimnīcas vai poliklīnikas tuvums akūto saslimšanu vai dzīvības apdraudētības gadījumā, un lielveikala sasniedzamība. Autorei likās dīvaini, ka, starp respondentiem dominējot jauniešiem vai jaunajiem pieaugušajiem, dažādu izklaidējošo iestāžu atrašanās tuvu dzīvesvietai vai vispārēja pieejamība ir diezgan zema. Piemēram, 39% aptaujāto nav nozīmīgi, vai pastāv iespēja apmeklēt kafējnīcu, restorānu vai bāru; 44% - kinoteātra, teātra vai muzeja pieejamība, un tikai 4% no visiem respondentiem likās būtiska naktskluba, koncertzāles vai diskotēkas atrašanās pilsētā. Vismazāk nozīmīgs objekts pilsētas vidē rīdžiniekiem ir Interneta klubs vai Interneta kafējnīca – veseli 44% respondentu norādīja, ka šādam objektam vispār nav nozīmes pilsētas vidē. Šis fakts ir izskaidrojams ar Interneta pieejamību mājas apstākļos lielākai daļai mūsdienu pilsētnieku. Ar citu objektu novērtējumu var iepazīties pielikumā tabulās. (Sk. 2. pielikuma 20. attēlu)

Apkopojot datus par respondentu labsajūtai nepieciešamajiem pilsētas vides objektiem, priekšplānā atkal ir primārās vajadzības. 76% aptaujāto norādīja drošību kā ļoti būtisku pilsētas vides iezīmi, 52% - darba vides drošību un tīrību. Ļoti nepieciešamas aptaujāto rīdžinieku labsajūtai ir arī mobilitātes iespējas. Kopumā, balstoties uz iegūtajiem datiem var secināt, ka visas pilsētvides īpašības ir apmēram līdzvērtīgi svarīgi rīdžiniekiem. (Sk. 2. pielikuma 21. attēlu)

Turpmākā datu analīze tika veikta, pētot korelācijas starp respondentu vecumu un pilsētas vides novērtējumu ar nolūku atklāt iespējamo dzīves stilu izplatību starp dažādām vecuma grupām Rīgā. Pētot vislielāko kohortu, proti, respondentus vecumā no 16 līdz 25 gadiem, atklājas šādas tendences:

- Par būtiskākiem objektiem pilsētas vidē priekš sevis šādi respondenti nosauc sabiedriskā transporta pieturvietu (44% - ļoti būtiski, 42% - drīzāk būtiski). Starp citiem būtiskajiem objektiem ir mīnējami: slimnīca vai poliklīnika (25% un 47%), lielveikals (28% un 51%), parks un mežs (36% un 44% attiecīgi). Ņemot vērā to, ka liela daļa respondentu norādīja bērnu dārza (21% nav būtiski, 22% - nav nozīmīgi), skolas (19% un 22%) un rotaļu laukuma, kā arī dažādu izglītojošo nodarbību bērniem (11% un 25% attiecīgi), zemo nepieciešamību pilsētas vides ietvaros, ir droši apgalvot, ka šajā vecuma grupā dominē karjeristiski vai patērētāju orientētie dzīves stili. Arī sniedzot pilsētas īpašību vērtējumu, respondenti augsti novērtē mobilitātes iespējas (25% - ļoti būtiski, 56% - drīzāk būtiski),

dinamiskumu (10% un 50%), karjeras izaugsmes iespējas (32% un 40%) un labvēlīgos priekšnosacījumus sociālo kontaktu uzturēšanai (40% un 42% attiecīgi). Šī vecuma grupa ir ekonomiski visaktīvākā, un, acīmredzams, jaunie rīdzinieki ir maz ieinteresēti ģimenes veidošanā, dodot priekšroku izglītībai, karjerai, mobilitātei, izklaidei un plašam sociālo kontaktu tīklam. (Sk. 2. pielikuma 22., 27. attēlus)

- Vecuma grupā no 26 līdz 35 gadiem prioritātes ir izvietotas līdzīgi. Par būtiskāko pilsētas vides objektu tiek uzskatīta sabiedriskā transporta pietura (52% norāda, ka tieši šī objekta sasniedzamība ir būtiska viņu ikdienas praksēs). Arī slimnīcas un poliklīnikas pieejamība apkārtnē ir svarīga rīdziniekiem (33% respondentu norāda, ka slimnīca un poliklīnika ir ļoti būtisks pilsētas vides objekts). Līdzīgā pozīcijā ir lielveikals un parks vai mežs - kaut arī skaitliski mazāk respondentu apgalvo, ka šie objekti ir ļoti būtiski viņu ikdienas dzīves praksēs, 53% aptaujāto lielveikals un 49% - parks un mežs ir drīzāk būtiski pilsētas objekti. Turklāt, tā kā lielai daļai cilvēku šajā vecumā mainās prioritātes, arī skolas pieejamība tūlītēja vidē daudziem (42% un 28% attiecīgi) ir būtiska vai drīzāk būtiska, jo daudziem cilvēkiem šajā vecumā ir pirmsskolas vai skolas vecuma bērni. Pilsētas īpašību novērtējumā mazāk tiek vērtētas mobilitātes iespējas (30% respondentiem ļoti būtiski), karjeras izaugsmes iespējas (27%), taču vairāk – bērnu audzināšanas un aprūpes iespējas (35%). Pamatojoties uz šiem datiem var secināt, ka, kaut arī kopumā jaunie rīdzinieki ir tendēti uz karjeristisko dzīves stilu, ar pāreju uz citu vecuma grupu paradās vairāk ģimeniski orientēto pilsētnieku. (Sk. 2. pielikuma 23., 28. attēlus)
- Vecuma grupā no 36 līdz 46 gadiem ģimeniskā un karjeristiskā orientācija rīdzinieku starpā līdzsvarojas, spriežot pēc iegūtajiem datiem, taču izklaides, kultūras un brīvā laika pavadīšanas iespējas sniedzošie objekti kļūst arvien mazāk nozīmīgi. Joprojām augstas ir vajadzības pēc mobilitātes (20% ļoti būtiski, 68% - drīzāk būtiski), darba vietu piedāvājumiem (12% un 39%) un darba vides drošības (31% un 69%), ka arī drošības vispār (71% un 29% attiecīgi). (Sk. 2. pielikuma 24., 29. attēlus)
- Respondenti vecumā no 46 līdz 55 gadiem vērtē iespējas izklaidēties, izglītoties un pavadīt brīvo laiku vēl zemāk, nekā iepriekšējās vecuma grupas pārstāvji. Taču šī nosliece nebūt neliecina par ģimeniskās orientācijas prevalēšanu šajā vecuma grupā. Dati parāda, ka pilsētnieki šajā vecuma grupā kļūst vienaldzīgāki pret iespējam pilsētas vidē. Tikai drošība (100%) paliek nozīmīgs labsajūtas faktors. 100% aptaujāto grib redzēt savā apkārtnē birojus un darba vietas piedāvājumus, un sabiedriskā transporta pieturvietu mājokļa tuvumā ir svarīga 75% respondentu. Līdz ar to kopējā tendence paliek nemainīga – arī šai vecuma grupai piederīga lielākā daļa rīdzinieku ir karjeristiski orientēta. (Sk. 2. pielikuma 25., 30. attēlus)

- Visbeidzot, pēdēja vecuma grupa, cilvēki gados virs 55, izrādījās arī vismazākā pēc skaita. 80% respondentu vēlas, lai parks vai mežs būtu pieejams viņu tūlītējā vidē, kas izriet no vecāka gadagājuma cilvēku brīvā laika pavadīšanas veidiem. Daudzi pirmspensijas vecuma un pensionēšanas vecuma cilvēki augstu vērtē iespējas būt dabā vai vidē tuvu dabiskajai. Vajadzība pēc sabiedriskā transporta pieturvietas paliek augsta arī šajā vecuma grupā (60% respondentiem tā ir ļoti būtiska), paradās arī vēlme pēc grāmatu veikala vai bibliotēkas sasniedzamības (40% ļoti būtiski, 20% būtiski). Pilsētas vides īpašības, ko augstu novērtē pensionāri, ir drošība (100%) un rekreācijas, atpūtas un izklaides iespējas (90%).(Sk. 2. pielikuma 26., 31. attēlus)

Rezumējot informāciju, kas iegūta no rīdziniekiem, izriet svarīgs secinājums: visu vecumu Rīgas iedzīvotāji ir lielākoties karjeristiski orientēti. Rīdzinieki vēlas strādāt un pelnīt naudu iztikai, un viņu vajadzības ir stipri centrētas ap nodarbinātības iespējām.

Savādāku ainu parāda Alūksnē iegūtie dati. Pētījumā ietvaros tika aptaujāti 120 alūksnieši, 5 anketas tika klasificētas kā nederīgas. Starp alūksniešiem ir novērojama lielāka vecumu diferenciācija, nekā starp rīdziniekiem – respondentu vecuma grupas ir sadalītas diezgan proporcionāli, nepastāv kādas konkrētas vecuma grupas dominēšanas pār citām. Tomēr jauniešu vecumā no 16 līdz 25 gadiem Alūksnē ir proporcionāli mazāk, nekā Rīgā – iespējams, ka izglītības iegūšanas vai darba vietas meklējumu nolūkos daļa jauniešu un jaunu pieaugušo ir aizceļojusi uz Latvijas lielākām pilsētām.

Lielākā daļa aptaujāto ir apmierināta ar savu tūlītējo vidi. Mājokļa platība pilnībā vai daļēji apmierina (36% un 38% attiecīgi) lielāko daļu aptaujāto, telpas kvalitāte pilnībā apmierina 19% un drīzāk apmierina 42% alūksniešu. Vislielāko neapmierinātību izraisa mājokļa īres cena – 16% respondentu ir pilnībā neapmierināti un 21% ir drīzāk neapmierināti ar šo mājokļa vides rādītāju. Spriežot pēc respondentu ienākuma līmeņa, Alūksnē ir diezgan ievērojama cilvēku daļa, kas pelna mazāk par 160 latiem vai 200 latu līmenī. Iespējams, šai respondentu daļai īres maksa ir būtisks stressors un labklājības traucēklis. (Sk. 2. pielikuma 4. attēlu)

Novērtējot alūksniešu apmierinātību ar apdzīvojamā rajona rādītājiem, vislielāko neapmierinātību izraisa publisko pakalpojumu pieejamība. 8% respondentu ir pilnībā neapmierināti ar šo rādītāju, un 40% ir apmierināti tikai daļēji. Arī rajona ārējās vides novērtējums parāda proporcionāli lielāku skaitu neapmierināto (28% ir drīzāk neapmierināti ar apdzīvojamā rajona ārējo vidi), nekā ar pārējiem rādītājiem. Vislielāko apmierinātību respondentu starpā izraisa mājvietu attālums no dažādiem sociāliem institūtiem un personiski nozīmīgām sabiedrības grupām. Attālums no darba vietas pilnībā apmierina 41%, no veikaliem – 39%, no ģimenes locekļu mājām – 35%, un no draugu mājām – 30%

respondentu. Šie attālumi drīzāk apmierina 39%, 46%, 46% un 48% respondentu attiecīgi. (Sk. 2. pielikuma 4. attēlu)

Aptaujājot alūksniešus par dažādu objektu izvietojumu Alūksnes pilsētā, var izdarīt sekojošus secinājumus. Svarīgākie pilsētas vides objekti alūksniešiem ir skola (32% ļoti būtiski, 40% drīzāk būtiski) un parks vai mežs (30% un 45%). Arī slimnīcas vai poliklīnikas un sabiedriskā transporta pieturvietas sasniedzamība ir augstu novērtēta respondentu starpā. Līdzīgi kā Rīgā, lielākai daļai aptaujāto nav svarīga kafejnīcas, bāra vai restorāna (27% nav būtiski, 14% drīzāk nav būtiski, 30% nav nozīmīgi), diskotēkas vai kluba (31%, 20%, 30% attiecīgi) un Interneta kluba vai kafejnīcas (40%, 19%, 33%) atrašanās pilsētā. Grāmatu veikals vai bibliotēka atrodas starp alūksniešiem nozīmīgajiem objektiem – 9% respondentu šo objektu tuvums ir ļoti būtisks, un 43% respondentu tas ir drīzāk būtisks pilsētas vides objekts. Liela daļa aptaujāto augstu vērtē bērnu dārza pieejamību pilsētā (12% norāda, ka bērnu dārza tuvums priekš viņiem ir ļoti būtisks, un 40% - drīzāk būtisks). (Sk. 2. pielikuma 5. attēlu)

Interesanti, ka pilsētas vides īpašība, ko alūksnieši novērtē vismazāk savas labsajūtas ziņā, ir dinamiskums. 6% respondentu dinamiskums nav būtisks, 20% - drīzāk nav būtisks un 20% tām vispār nav nekādas nozīmes. Taču bērnu audzināšanas un aprūpes iespējas, kā arī vides drošība, tīrība un estētika aptaujātiem ir svarīgi pilsētvides rādītāji. Mobilitātes un atpūtas iespējas tiek novērtētas aptuveni līdzīgi – abos gadījumos 75% respondentu novērtē tos kā ļoti būtisku vai drīzāk būtisku personiskās labsajūtas priekšnosacījumu. Karjeras izaugsmes iespējas arī ir nepieciešamas alūksniešu labsajūtai viņu pilsētā, turklāt proporcionāli mazākam cilvēku skaitam (35%) šī iespēja ir ļoti būtiska, salīdzinot ar 46% aptaujāto pieprasījuma pēc bērnu audzināšanas iespējām vai 50% aptaujāto, kuriem labvēlīgie priekšnosacījumi sociālo un radniecisko kontaktu uzturēšanai ir drīzāk būtisks labklājības rādītājs. Kopumā var apgalvot, ka alūksnieši ir lielākoties ģimeniski orientēti neatkarīgi no piederības konkrētai vecuma grupai. (Sk. 2. pielikuma 6. attēlu)

Analizējot iegūtos datus no vecuma grupu perspektīvas, starp Alūksnes iedzīvotājiem iezīmējas sekojošās tendences:

- Respondenti vecumā no 16 līdz 25 gadiem par ļoti būtiskiem pilsētvides objektiem priekš sevis uzskata skolu (41%), slimnīcu vai poliklīniku (29%), un sabiedriskā transporta pieturvietu (31%). Kafejnīca, bārs vai restorāns, līdzīgi kā sludinājumu un informācija centrs, ir viszemāk novērtēts pilsētas vides objekts starp jauniešiem Alūksnē. Neviens no respondentiem nemin šos objektus kā ļoti būtiskus. Vienādi mazsvarīgi jaunajiem alūksniešiem ir Interneta klubs vai kafejnīca (46% aptaujāto tas nav būtisks) un naktsklubs vai diskotēka (37% attiecīgi), taču rotaļu laukums un dažādu izglītojošo nodarbību

bērniem pieejamība pilsētas vidē liekas šai vecuma grupai piederīgajiem respondentiem kā ļoti būtisks pilsētas objekts (26% to novērtē kā ļoti būtisku). Runājot par pilsētas īpašībām, kas nepieciešamas aptaujāto labsajūtai, pirmajā vietā starp citiem rādītājiem ir drošība (52% ļoti būtiski). Apmēram vienādi augstu vērtēti tiek darba vides drošība un tīrība (43%), estētiskais pilsētas noformējums (47%), bērnu audzināšanas un aprūpes iespējas (47%) un labvēlīgie priekšnosacījumi sociālo kontaktu uzturēšanai (40%). Tas liecina par ģimeni un attiecībām kā prioritāti šai vecuma grupas piederīgo starpā. (Sk. 2. pielikuma 7., 12. attēlus)

- Respondenti vecumā no 26 līdz 35 gadiem norāda skolu (29%), parku vai mežu (31%) un bērnu dārzu (23%) ka viņiem ļoti būtisku pilsētvides objektu. Līdzīgi kā iepriekšējā vecuma grupā, Interneta klubs, naktsklubs un sludinājumu centra sasniedzamība tiek novērtēta viszemāk. Slimnīca vai poliklīnika un grāmatu veikals vai bibliotēka liekas šīs vecuma grupas aptaujātiem drīzāk būtisks pilsētas vides objekts (62% un 52% attiecīgi). Respondentiem šajā vecuma grupā svarīgs labklājības priekšnosacījums arī ir drošība (60% ļoti būtiski) un bērnu audzināšanas un aprūpes iespējas (51%), nedaudz mazāk – darba vides drošība (43%) un karjeras izaugsmes iespējas (36%). (Sk. 2. pielikuma 8., 13. attēlus)
- Vecākas vecuma grupas aptaujātajiem alūksniešiem vecumā no 36 līdz 45 gadiem prioritātes sadalās līdzīgi kā augstāk analizētām vecuma grupām. Iepriekš bieži minētajiem skolai, bērnu dārzam, parkam vai mežam un rotaļu laukumam šajā respondentu daļā svarīgas ir iespējas nodarboties ar sportu – sporta laukuma, skriešanas taciņu vai stadiona sasniedzamību kā ļoti būtisku objektu novērtē 29% respondentu. Nedaudz mazāk (19%) grib redzēt savā apkaimē birojus un darba vietu piedāvājumus. Kopumā var secināt, ka tieši šī vecuma grupa Alūksnē ir sociāli, fiziski un ekonomiski visaktīvākā. To apliecina arī respondentu prioritātes starp pilsētas īpašībām. Līdzās visiem ārkārtīgi nepieciešamai drošībai (60%), aptaujātie alūksnieši vecumā no 36 līdz 45 gadiem grib baudīt darba vides drošību (44%), bērnu audzināšanas un aprūpes (41%), kā arī rekreācijas, izklaides un atpūtas (38%) un karjeras izaugsmes iespējas (38%) savā pilsētā. Arī labvēlīgie priekšnosacījumi sociālo kontaktu uzturēšanai ir ļoti būtiski 21% un drīzāk būtiski 56% aptaujāto. (Sk. 2. pielikuma 9., 14. attēlus)
- Respondentu vecumā no 46 līdz 55 gadiem starpā aina ir līdzīga iepriekšējai vecuma grupai. Nedaudz vairāk par citu grupu respondentiem šie aptaujātie novērtē dinamiskumu pilsētas vidē. 22% tā ir ļoti būtisks priekšnosacījums labsajūtai pilsētā. Pieaug pieprasījums pēc slimnīcas vai poliklīnikas sasniedzamības (40% respondentu tā ir ļoti būtiska, 50% - drīzāk būtiska), bet pieprasījums pēc bērnu dārza samazinās salīdzinot ar

citām vecuma grupām. Tas, iespējams, ir izskaidrojams ar faktu, ka šī vecuma cilvēkiem atvases lielākoties ir pieauguši cilvēki, daudziem paradās mazbērni, ar kuriem auklējās mājās. (Sk. 2. pielikuma 10., 15. attēlus)

- Visbeidzot, cilvēki vecumā vairāk par 55 gadiem, līdzīgi kā respondenti citās vecuma grupās, visaugstāk vērtē drošību pilsētas vidē (68% norāda drošību kā ļoti būtisku aspektu). Bērnu audzināšanas un aprūpes iespējas par ļoti būtiskām uzskata 79% respondentu. Interesanti, ka par vienādi nepieciešamiem savai labsajūtai pilsētas vides aspektiem šie respondenti uzskata rekreācijas, izklaides un atpūtas iespējas (57%), mobilitātes iespējas (57%), labvēlīgus priekšnosacījumus sociālo kontaktu uzturēšanai (56%). Tas liek izdarīt secinājumu, ka pirmspensijas un pensijas vecuma cilvēki mazpilsētā ir tendēti baudīt tās iespējas, kurām varbūt nebija veltījuši tik daudz laika, cik vēlējas, iepriekš. (Sk. 2. pielikuma 11., 16. attēlus)

REZULTĀTI UN DISKUSIJA

Rezultāti

Kā aptauju, tā arī pilsētas attīstības plānu izpēte liek secināt par galvaspilsētas un mazpilsētas kvantitatīvām un kvalitatīvām atšķirībām. Kvantitatīvas atšķirības atspoguļojas pilsētu attīstības plānošanas stratēģijās un tām veltīto pasākumu klāstā, kā arī finansējuma ziņā. Salīdzinot Rīgas attīstības programmu ar Alūksnes attīstības programmu, ir redzams, ka, kaut arī pilsētu problēmas ir līdzīgas, pieejas šo problēmu risināšanai atšķiras, kā arī atšķiras problēmu prioritizēšana. Rīgas attīstības programmai ir raksturīgs detalizētāks plānojums ar virzību uz infrastruktūras attīstību; Alūksnes attīstības plāns ir lielākoties uz iedzīvotāju dzīves kvalitāti orientēts, pasākumiem koncentrējoties uz tūlītējās dabiskās vides uzlabošanu. Programmu salīdzinājums liek secināt arī par pilsētvides kā tādas atšķirīgo izpratni – Alūksnē daudz vairāk uzmanības tiek pievērsts dabiskās vides uzlabošanai un sakārtošanai. Rīgā pasākumu klāsts ir vairāk orientēts uz plānošanu un papildu rīcības plānu izveidi dažādās pilsētvides uzlabošanas jomās. Būtisks novērojums ir arī tas, ka abās programmās pilsētas vides netiek saskatīta sociotelpiskā saistībā ar iedzīvotāju dzīves kvalitāti, kaut gan Alūksnes attīstības perspektīvā sociotelpiskā vīzija ir izteiktāka, nekā Rīgas attīstības perspektīvā. Taču pilsētvides pilnveidošana abu pilsētu gadījumos ir daļa no lielāko pasākumu plāna, nevis vispārējā attīstības vadlīnija, kas iekļauj atsevišķo pilsētnieku dzīves aspektu uzlabošanu. Rīgas attīstības programmā pilsētvides teritoriālā plānošana netiek saskatīta saistībā ar sabiedrības veselību, satiksmes infrastruktūru, nevienlīdzību un iedzīvotāju vajadzībām vispār – programmā tā ir patstāvīga plānojuma daļa un paredz:

- Pilsētas funkcionālo zonēšanu.
 - Publisko telpu dizaina pilotprojektus, detālplānojumus.
 - Reģiona mēroga speciālu sabiedrisko pasākumu organizēšanu pilsētas laukumos un citās publiskās vietās.
 - Atbalstu vērtīgo un funkcionāli pievilcīgu ainavu veidošanai.
 - Atbalstu pilsētas dzīvojamo teritoriju sabiedrisko pagalmu un pievadceļu uzlabošanai (“mazās infrastruktūras” projektus).
 - Dzīvojamās telpas dizaina pilotprojektus, detālplānojumus.
 - Ielu infrastruktūras uzlabošanu.
 - Funkcionāli diferencētu ielu tīklu attīstību atbilstoši dažādiem satiksmes dalībniekiem.
- (18, 42.-44.lpp)

Alūksnes attīstības programmā pilsētvides uzlabošana ietver šādus pasākumus:

- Kultūrvēsturiskās vide un telpiskās attīstības jomā.
- Mājokļu un būvniecības jomās.
- Rekreācijas vides jomā. (19, 23.-35.lpp)

Var secināt, arī Alūksnes pilsētas attīstības plānā pietrūkst izpratnes par pilsētas vides sociālo dimensiju. Šie novērojumi liek izdarīt būtisku secinājumu par Rīgas un Alūksnes pilsētu attīstības plānojumu kopumā: abu pilsētu attīstības vīzijām acīmredzami trūkst sociotelpiskā skatījuma uz tūlītējās ekoloģiskās vides saistību ar sociālo vidi, iedzīvotāju vajadzību apmierināšanu un labklājību.

Pilsētu kvalitatīvās atšķirības atspoguļojas datos, kas iegūti no iedzīvotājiem aptaujas gaitā. Kā tika minēts iepriekš, balstoties uz Pola Noksa (Knox, 2006) piedāvāto dzīves stilu vajadzību perspektīvu, Rīgā iedzīvotāji ir lielākā mērā karjeristiski orientēti, augstu vērtē mobilitātes un karjeras izaugsmes iespējas, mazāk uzmanības pievēršot tādiem pilsētvides kvalitātes rādītājiem, kā estētiskais noformējums vai bērnu audzināšanas un aprūpes iespējas. Alūksnieši ir pārsvarā ģimeniski orientēti, priekšroku dodot bērnu aprūpei un labklājībai, sociālo kontaktu uzturēšanai un rekreācijas iespējām pilsētas ietvaros. Iedzīvotāju aptauja apstiprina vispārējo pieņēmumu par lielo pilsētu dinamiskāko un progresīvāko dabu salīdzinājumā ar mazpilsētām un laukiem. Līdzīgi iedzīvotāju dzīves orientācijas Rīgā un Alūksnē atspoguļo vispārpieņemto ainu – galvaspilsētā cilvēki vairāk tiecās pēc pārmaiņām, kā arī uzstāda atšķirīgas dzīves prioritātes nekā mazpilsētas iedzīvotāji.

Datu analīzes gaitā tika secināts, ka pilsētas attīstības plāni, kaut arī nestājas pretrunā ar iedzīvotāju paustajām vajadzībām un vēlmēm, nenodrošina šo vajadzību adekvātu un atbilstošu apmierinājumu vājas izpratnes par sociālās vides abpusējas mijiedarbības ar fiziskās vides resursiem un stresoriem esamības dēļ. Diskusijas nodaļā tiek piedāvāts autores alternatīvais skatījums uz pilsētas plānošanas pasākumu izstrādi, ņemot vērā abpusējās mijiedarbības esamību un sociālā darba lomu pilsētu iedzīvotāju dzīves kvalitātes un labklājības nodrošināšanā.

Diskusija

Iepriekšējā nodaļā tika secināts par esošās pilsētas plānošanas vājo saistību ar sociālo realitāti. Gan mazpilsētā, gan Rīgā, plānojot teritoriālās attīstības pasākumus, iedzīvotāju vajadzību novērtēšana netiek veikta un priekšplānā tiek izvirzīts kāds no fiziskās infrastruktūras konkrētajiem aspektiem – dabiskās un rekreācijas vides uzlabošana, satiksmes ceļu un maršrutu modernizēšana u.c. Abu pilsētu attīstības plāni parāda, ka to veidotājiem trūkst izpratnes par pilsētas plānošanas saistību ar iedzīvotāju dzīves kvalitāti, kura, savukārt, ir centrāla šī pētījuma ietvaros. Organizējot šo diskusiju atbilstoši sociālā darba tematikai,

autore priekšplānā piedāvā izvirzīt šādas tēzes.

Gan esoša situācija Latvijas pilsētās, gan informācija, kas smelta teorētiskajā literatūrā, parāda, ka viens no būtiskākajiem aspektiem pilsētas plānošanā ir dažādu sabiedrības grupu nevienlīdzība, atstumtība, liegta iespēja baudīt pilsētas vides resursus. Balstoties Pola Noksa (Knox, 2005) pilsētu studijās, iepriekš pētījumā tika uzskaitītas tās cilvēku kopas, kuras visbiežāk tiek pakļautas dažāda veida atstumtības un marginalizācijas riskam (sk. 1. pielikuma 4. tabulu) Šie riski var izpausties kā pilsētas resursu ierobežotība, piemēram, publisko telpu nepieejamība cilvēkiem ar kustību traucējumiem, tā arī plašākā vajadzību un dzīves stilu kontekstā. Apstrādājot anketas, pētījuma autorei radās interesants novērojums: neviens no respondentiem nebija norādījis savu piederību kādai no atstumtajām vai citādā neizdevīgā pozīcijā esošai grupai, kaut gan aptauja tika veikta plaši pieejamās publiskajās vietās un telpās. Tiesa, prasība norādīt savu piederību kādai sociālā riska grupai (piemēram, norādīt invaliditātes esamību) netika izvirzīta aptaujā, un ir pieļaujams, ka noteiktie dati tikuši noklusēti un tāpēc neparādījās rezultātos. Taču, raugoties no citas puses, anketēšanas laikā un novērošanas veikšanas procesā netika pamanīts neviens kādai atstumtajai grupai acīmredzami piederīgs respondents. Vai šie novērojumi var ļaut izdarīt secinājumu par veselu pilsētnieku kopu, kura ir vispār izstumta no publiskās telpas un spiesta palikt “ēnā” un kuras viedoklis un problēmas tiek noklusētas? Varbūt līdzīgi kā pētījuma autore, pilsētu plānotāji, veicot publiskās aptaujas par teritoriālās attīstības perspektīvām vai plānojot būvniecību un telpisko pārveidi, arī negriežas tieši pie šo grupu pārstāvjiem, ņemot vērā tikai vairākuma viedokli? Autore saskata šīs situācijas atrisināšanā būtisku teikšanu sociālajam darbiniekam. Ikdienā saskaroties ar klientiem, kas piederīgi dažādām riska grupām, sociālā darba speciālists, veicot klienta vajadzību novērtēšanu intervences uzsākšanas posmā, varētu kalpot kā vērtīgs resurss pilsētas attīstības plānu veidotājiem, sniedzot vispārīgo informāciju par iespējām, kas uzrunā viņa klientus un kas traucē viņu labsajūtai un labklājībai.

Interesanti, ka gan Rīgā, gan mazpilsētā Alūksnē pilsētas vidē dominē “nevajadzīgie” resursi – kafejnīcas, bāri, apģērbu veikali u.c. uz patērēšanu un izklaidi orientētie veidojumi, - vajadzību pēc kuriem norāda tikai niecīga daļa respondentu. Taču resursi, pēc kuriem tiecās lielāka daļa aptaujāto un kuri būtu svarīgi iedzīvotāju labsajūtai un komfortam, ir vāji attīstīti vai grūti pieejami. Piemēram, ievērojama daļa respondentu gan Rīgā, gan Alūksnē apliecināja aptaujās savu vēlmi sportot. Alūksnes pilsētas plānā ir norādīts, ka sportot ir iespējams tikai skolu sporta zālēs, lielākā daļa, kuru atrodas uz sabrukuma robežas. (19, 89-90) Rīgā, savukārt, ir maz publiski pieejamo veidojumu sportošanai – stadionu, skriešanas taciņu, riteņu celiņu. Autoresprāt, pilsētas vides vispusīgas attīstības regulēšanā un tās piemērošanā iedzīvotāju reālajām vajadzībām būtiska loma varētu būt kopienas iniciatīvu fondiem, kas jau

ir pašlaik izveidotas 8 Rīgas mazpilsētās. (26) Rīgā šāds fonds nedarbojas un uz doto brīdi to nav izdevies izveidot. Kopienas iniciatīvu fondu būtība sasaucās arī ar stiprināšanas praksi sociālajā darbā. Ņemot vērā, ka noteikto teritoriju iedzīvotājus vieno kā pakļautība līdzīgajiem ārējās vides stresoriem, tā arī līdzīgas vajadzības, pilsētas valdēm un teritoriālās attīstības plānotājiem būtu jāveicina iedzīvotāju iesaistīšanās telpisko risinājumu un pilsētas problēmu risināšanā. Pašlaik Latvijas pilsētu iedzīvotāji ir salīdzinoši vāji iesaistīti šajos pasākumos, valstī acīmredzami trūkst viņu interešu pārstāvniecības un materiālā atbalsta esošajām vai iecerētām teritoriālajām pārmaiņām, un, kā sekas, arī vajadzību apmierināšanai. Sociālais darbinieks varētu palīdzēt cilvēkiem panākt nepieciešamos rezultātus, organizējot un vadot kopienas iniciatīvu fondus un pārstāvot teritorijas, rajona vai pilsētas iedzīvotājus pašvaldību un valstiskā līmenī. Cita iespējama kopienas iniciatīvu fondu loma pilsētu attīstībā ir vides resursu uzraudzība noteiktajā teritorijā. Fondam, vienojot kopienas pārstāvjus un viņu idejas, būtu vieglāk sniegt atgriezenisko saiti pilsētas plānošanas komitejām un ietekmēt lēmumu pieņemšanas procesu. Visbeidzot, kopienas iniciatīvu fonds sekmētu vietējo kopienu pašorganizāciju un pašregulēšanu. Saskatot pilsētu ekoloģiski sistēmiskajā dimensijā, pašregulēšanās un pašorganizēšanās spēja ir sistēmas dabiskā īpašība līdzsvara zaudēšanas vai stresoru apkarošanas gadījumā. Līdz ar to iedzīvotāju iesaistīšanās pilsētas vides plānošanā, pārveidošanā un uzlabošanā ir ne tikai iespējams, bet ļoti vēlams pasākums, kas būtu jāveicina no valsts un pašvaldības puses, kā arī no pilsoniskās sabiedrības un makrosociālā darba puses.

Taču Latvijā trūkst dialoga starp pilsētas vides veidotājiem un patērētājiem, kas negatīvi ietekmē pilsētu vispusīgu un iedzīvotāju vajadzībām adekvātu attīstību. Sabiedriskā apspriešana, kas liekas ļoti dabisks un nepieciešams mehānisms pilsētas vides pārveidošanas un plānošanas procesā, notiek ļoti pasīvi vai arī nenotiek vispār. Piemēram, Rīgas Domes Pilsētas attīstības departamenta un Rīgas pilsētas būvvaldes risinājumi tiek pasludināti Rīgas Domes mājas lapas attiecīgajās sadaļās aktualitāšu daļā (25), pastāv arī saite “Sabiedriskās un publiskās apspriešanas” (25), kur portālu apmeklētājiem ir iespēja atstāt savus komentārus rakstu beigās, bet komentāru sludinājumiem ir ārkārtīgi maz, lielākais skaits viedokļu ir 22 komentāri. Autoresprāt, departamenta mājas lapa, kaut arī būdama labs un moderns resurss informācijas gūšanai un atgriezeniskās saites veidošanai, ir pārāk noslēgta un ierobežota vide publiskajai pilsētas attīstības apspriešanai. Autorei, aptaujas gaitā sastopoties ar iedzīvotāju attieksmi pret šī pētījuma priekšmetu, ir radies priekšstats, ka iedzīvotāji ļoti labprāt iesaistītos sabiedriskā mēroga teritoriālās plānošanas diskusijās. Galvenais iemesls respondentu ieinteresētībai vides resursu dienas kārtībā ir, autoresprāt, tā dēvēta vietas izjūta. Cilvēki pieķērās vietām, kurās dzīvo: mājai, pagalmam, rajonam, pilsētai, valstij, un procesi, kas labvēlīgi ietekmē vai apdraud dzīvesvietu, tiek uztverti personiski. Griežoties pie

respondentiem un iepazīstinot ar aptaujas tēmu un mērķi, lielākā daļā gadījumu tika saņemta pozitīva atgriezeniskā saite par pētījuma priekšmetu un respondentu entuziasms. Plašāka mēroga publiskās diskusijas par pilsētas vides labiekārtošanu sekmētu dažādu sabiedrības grupu, kā arī nalizēto iedzīvotāju kopu, noklusēto problēmu un neapmierināto vajadzību izgaismošanu un, iespējams, to ātrāku atrisināšanu. Jāpiemin arī kvalitatīvo un vispusīgo Būvvaldes īstenoto pasākumu novērtēšanas mehānismu izstrādes nepieciešamību. Iepriekš kā viena no iespējamām alternatīvām tika minēta kopienas iniciatīvu fondu izveide un cieša iedzīvotāju sadarbība ar valsts un pašvaldību struktūrām, iespējams ar sociālā darbinieka starpniecību, ar nolūku aktualizēt pastāvošās problēmas un sniegt atgriezenisko saiti par paveiktajiem pasākumiem pilsētvides uzlabošanas jomā. Kā otra iespējama alternatīva ir nosauicama ciešāka sadarbība starp pilsētas pārvaldes institūcijām, sadalot kompetences, nevis koncentrējot attīstības plānošanas pienākumus kādā konkrētajā departamentā. Departamentu sadarbība veicinātu pilsētas sociotelpisko izpratni, kas pašlaik neparādās nedz galvaspilsētas, nedz mazpilsētas attīstības perspektīvās. Pilsētas plānošanas procesam notiekot starpinstitucionālā līmenī, tiktu panākts tā vispusīgums jeb cits esošo telpiskās attīstības stratēģiju iztrūkstošs elements.

Ievērojams pilsētas vides trūkums gan Rīgā, gan Alūksnē, ir resursu un attīstības vienpusīgums, kas atspoguļo dominējošās pilsētnieku grupas vajadzības. Autore uzdrīkstētos apgalvot, ka pat šīs dominējošās vajadzības ir zināmā mērā iedomātas, hipotētiskās. Anketēšanas rezultāti parādīja, ka starp dominējošās grupas pārstāvjiem pastāv viedokļu atšķirības jautājumos, kuri skar labsajūtas un labklājības nodrošinājumu pilsētas iekšienē. Taču ārpus vairākumam pastāv arī iedzīvotāju grupas, kurām piemīt īpašas vajadzības un prasības pilsētas videi. Piemēram, jau iepriekš minētie cilvēki ar kustību traucējumiem, kaut arī ar nevalstisko organizāciju un aktīvistu grupu palīdzību izcīnījuši uzmanības pievēršanu savām problēmām no plašākas sabiedrības puses pēdējo gadu laikā, joprojām ir spiesti eksistēt atsevišķā, individuālajā grupas telpā ar liegto iespēju izmantot nospiedošo vairākumu pilsētas telpu un resursu. Piemēram, invalīdu un viņu draugu apvienības "Apeirons" mājas lapā ir norādītas cilvēkiem ar invaliditāti publiski pieejamās vietas ar nepieciešamo aprīkojumu (uzbrauktuvēm, liftiem u.c.) - Rīgas rajonā šādu vietu ir tikai 149, Alūksnē – pat 7. (27) Taču izņemot cilvēkus ar kustību traucējumiem pilsētā ir pārstāvētas neskaitāmas citas sociālās grupas un dzīves stilu piekritēji, kuru labklājībai un vajadzību apmierināšanai nepietiek ar resursiem, kas atspoguļo vairākuma vajadzības. Interesanti, ka aptaujas laikā daži respondenti brīvprātīgi norādīja piederību kādai sociālai, dzīves stilu vai interešu grupai kā svarīgu faktoru, kas ietekmē viņu dzīvesveidu un apmierinātību ar pilsētu. Izcils piemērs šo respondentu starpā ir sieviete grūtniece. Tiesa, sievietei būdamai stāvoklī ir nepieciešama

saudzīgāka vide, drošākas mobilitātes iespējas, iespējas palikt sabiedriski aktīvai, īpašo fizisko vingrinājumu nodrošinājums, kā arī veselības aprūpes un nodarbinātības iespējas un turpmākas bērna kopšanas iespējas. Kaut arī, piedzemdējot bērnu, sieviete atstāj šo sociālo grupu, pati grupa un tās vajadzības paliek pilsētas sociālajā realitātē. Cits piemērs, kad piederība grupai vai dzīves stilam definē personas vajadzības un būtiski ietekmē labklājību, un, kas nav mazāk svarīgi, labvēlīgo sociālo funkcionēšanu un attīstību, ir dažādas jauniešu subkultūras. Iepriekš pētījumā tika minēts, ka Rīgā jaunieši mēdz pulcēties pie centrālās stacijas, līdzīgas pulcēšanās telpas atrodas pie lielveikala “Galerija “Centrs”” un dažviet Vecrīgā. Taču šīs telpas ierobežo laika pavadīšanas veidus un pat ietekmē tos nelabvēlīgi. Arī Alūksnē trūkst atraktīvo un drošo vietu, kur jaunie cilvēki un tīņi spētu ne tikai uzturēties, bet arī veltīt laiku sev interesējošām nodarbēm – sportošanai, radošai darbībai, muzicēšanai u.c. lietām.

Dzīves stilu kontekstā var runāt par neskaitāmiem to veidiem – veģetāriešiem, riteņbraucējiem, sportistiem, suņu īpašniekiem, - un to neskaitāmām vajadzībām. Protams, autore neapgalvo, ka pilsētas pārvaldei būtu jānodrošina visas tās īpašas vajadzības un resursus, kas nepieciešami šo grupu pārstāvjiem, vai arī, ka šīs vajadzības vispār netiek ņemtas vērā pilsētvides veidošanā. Taču nereti resursu un pasākumu izveidi ietekmē savdabīga sabiedriskā dienas kārtība, komercija, mode vai noteikto dzīves stilu propagandēšana. Kā piemērs var kalpot nesenēja Latvijas lielveikalu aizraušanās ar firmas auduma maisiņu ražošanu un tirgošanu, sludinot “zaļāko dzīvesveidu”. Taču “zaļais dzīvesveids” paredz ne tikai atteikšanos no polietilēna maisiņu izmantošanas, bet otrreizējās pārstrādes aparātu ierīkošanu publiskajā vietās, ielu un dabas areālu regulāro uzkopšanu, videi drošā transporta izmantošanu, sportošanu, atkritumu konteineru regulārā iztukšošanu un iespējas atkritumu šķirošanai, kā arī otrreizējā izejvielas pārstrādi vispār. Var izdarīt būtisku secinājumu, ka Latvijā “zaļā dzīvesveida” un citu dzīves stilu atbalstīšanas kampaņām piemīt īstermiņa akciju raksturs. Nemitīga iedzīvotāju vajadzību izpēte un pilsētvides resursu piemērošana šīm vajadzībām un prasībām vai nu trūkst, vai arī nepastāv vispār, ko apliecina, piemēram, piemēsloti un līdz augšai pilni atkritumu konteineri Rīgas rajonu pagalmos.

Rezumējot augstāk iezīmētas pilsētu attīstības un pārvaldes tendences un tēzes par pilsētvides atbilstību iedzīvotāju labklājībai un vajadzībām, var izdarīt būtiskus secinājumus par sociālā darbinieka iespējamo un esošo lomu pilsētas attīstības kontekstā. Jau sākot ar sociālo darbu mikrolīmenī, proti, ar gadījumu vadīšanu sociālajos dienestos vai nevalstiskajās organizācijās, sociālais darbinieks sastopas ar pilsētnieku neapmierinātību, nepieciešamību pēc noteiktajiem vides resursiem un sociālās situācijas dinamiku. Pārvaldot informāciju par klienta situācijām un strādājot ar klientu tūlītējām vidēm, sociālajam darbiniekam jāpārvalda

arī informācija par ārējo vidi un tās iespējām, tiem resursiem, ar kuriem katrs konkrēts klients būtu savienojams, līdz ar to sociālais darbinieks ir savā ziņā pilsētvides aģents. Vēl būtiskāka loma sociālā darba speciālistam ir šīs informācijas apmaiņā starp mikro- un makrolīmeni – starp klientu un valsts institūcijām, kas iesaistīti pilsētas plānošanā. Būdams starpnieks, sociālais darbinieks var darboties dažādās plānošanas komitejās un attīstības birojos. Interesanti, ka no Rīgas Domes attīstības departamenta un Rīgas pilsētas būvvaldes telefonsarunā ir gūta informācija, ka pašlaik sociālā darbinieka Rīgas attīstības plānošanas komitejā nav. Diemžēl autorei nav izdevies uzzināt, vai sociālā darba speciālists darbojas Alūksnes attīstības plānošanas komitejā. Cits makrolīmeņa praktiskās darbības lauks ir likumdošana, un sociālā darba speciālists varētu darboties kā MK noteikumu un pašvaldību saistošo noteikumu, kas vērsti uz pilsētas pārvaldes risinājumiem, izstrādes dalībnieks. Tika minēta sociālā darbinieka kā advokāta loma iedzīvotāju interešu pārstāvēniecībā, organizējot un vadot kopienas iniciatīvu fondus. Visbeidzot, nevalstiskās organizācijas, kuras jau apliecināja sevi kā svarīgs resurss dažādām sabiedrības grupām būtisko labklājības un vajadzību apmierināšanas jautājumu risināšanā, ir sociālā darba lauks, kurā speciālists apvieno visas minētas lomas un darbības ietvarus.

SECINĀJUMI

Atskatoties uz paveikto darbu, autore uzskata, ka uzstādītais mērķis ir sasniegts un pētījuma uzdevumi – izpildīti. Tika izpētīts plašs daudzveidīgās teorētiskās literatūras klāsts, un pētījuma priekšmets tika aplūkots pietiekoši vispusīgi. Empīriskā pētījuma gaitā autore nebija sastapusies ar ievērojamām akadēmisko procesu bremsējošām grūtībām - respondentu attieksme aptaujas laikā ir novērtējama kā labvēlīga, tika novērota augsta iesaistīšanās pakāpe, analizētie stratēģiskie dokumenti un plānoto pasākumu programmas bija viegli pieejami un pietiekoši pilnīgi, lai tajos balstītu analītiskus aprēķinus.

Pētījumam nebija tieši uzstādīta darba hipotēze, taču pētījuma mērķis satur hipotētisko apgalvojumu, kurš varētu tikt formulēts sekojoši: starp iedzīvotāju dzīves kvalitātes līmeni un pilsētas vides labiekārtojumu pastāv ekoloģiski sistēmiskā saistība, ko nodrošina daudzveidīgo sociālo vajadzību apmierināšanai nepieciešamo ārējās vides resursu nodrošinājums. Kaut arī makrosociālais darbs nav īpaši attīstīts sociālā darba modelis Latvijā, tam būtu jāattīstās straujāk līdz ar sabiedrības un sociālā darba speciālistu sociāli ekoloģisko domāšanu vispār. Pašlaik gan profesionāļiem un valsts ierēdņiem, gan plašākai sabiedrībai trūkst izpratnes par procesu saistību mikro- un makrovidē, ko apliecina teritoriālās plānošanas stratēģiju programmas, kurās iztrūkst sociotelpiskā skatījuma uz pilsētvidi un dzīves kvalitāti. Pilsētu resursi un labiekārtojums netiek saskatīti kā klientu labklājību nepastarpināti ietekmējošie faktori, kā arī tie netiek uzskatīti par labvēlīgās sociālās funkcionēšanas priekšnosacījumiem un veicinātājiem.

Apkopojot analizētus materiālus un novērojumus, kuri attiecās uz pētījuma priekšmetu, autore izdara šādus secinājumus:

- Ekoloģisko sistēmu teorija ir veiksmīgi pielietojams makrosociālā darba ietvars, kas skaidro ne tikai procesus plašākos vides kontekstos, bet to tiešo ietekmi uz indivīdu un abpusējo mijiedarbību par procesiem indivīda tūlītējā vidē. Ekoloģisko sistēmu teorijas izmantojums ir iespējams ne tikai makrosociālajā darbā – sociālajam darbiniekam piedaloties valsts pārvaldē, likumu un noteikumu izstrādē, kopienas mobilizācijā un stratēģisko un plānošanas programmu izstrādē, - bet arī mezolīmenī, strādājot ar grupām un minoritātēm, un mikrolīmenī jeb gadījumu vadīšana, izmantojot stiprināšanas modeli klientu patstāvības, sociālās kompetences un sociālās funkcionēšanas veicināšanai. Taču Latvijā makrosociālais darbs un ekoloģiskais sociālais darbs netiek novērtēts pietiekoši augstu, līdz ar ko dažādos pilsētas vides līmeņos iztrūkst būtiskie resursi.
- Kopienas iniciatīvu fondi, kuri teorētiski būtu izveidojami katrā pašvaldībā, sekmētu teritorijas labvēlīgu un vispusīgu attīstību. Empīriskais pētījuma paradīja, ka pašu

iedzīvotāju ieinteresētība savas vides labiekārtošanā un uzlabošanā ir pietiekoši liela, lai izmantotu to kā vērtīgu resursu turpmākai darbībai.

- Situācija gan Latvijas mazpilsētā, gan galvaspilsētā atspoguļo sociotelpiskās un ekoloģiskās domāšanas, kā arī starpprofesionāļu un starpinstitucionālās sadarbības iztrūkumu. Nereti valsts pārvalde bremzē sociālā darba speciālistu piedalīšanos citu profesionāļu kompetenču aktivitātēs, kas liecina par šauru sociālā darba kompetences lauka izpratni.
- Būtisks pētījuma trūkums ir izvēlētas pētāmās problēmas komplicētāte. Gan literatūras analīzes, gan empīriskā pētījuma gaitā bija diezgan grūti atrast relevantus un ticamus avotus, kuros balstītu analītiskos aprēķinus. Pētījuma tematu bija grūti savienot ar sociālā darba problemātiku. Iegūtie rezultāti, kaut arī pietiekoši reprezentatīvi, ir zināmā mērā spekulatīvi un dažādi interpretējami. Ļoti maz uz pētījuma priekšmetu attiecināmo avotu bija atrodams latviešu valodā.
- Galvenais pētījuma sasniegums ir mēģinājums veicināt daudzšķautņaināku un plašāku skatījumu uz sociālā darba kompetences lauku. Autoresprāt, pētījums pietiekoši labi atspoguļo sociālā darbinieka esošo un iespējamo lomu pilsētas plānošanā, iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanā, kā arī mūsdienu sociālajā realitātē.
- Izpratne par pētījuma tematu ir maz attīstīta Latvijā, līdz ar ko autore saskata plašas iespējas turpmākiem pētījumiem, kuri apskatītu pilsētvides, dzīves kvalitātes un sociālā darba saistības problemātiku, it īpaši lokālajā kontekstā. Izstrādātie priekšlikumi pilsētvides attīstības un plānošanas koncepciju izveidei var tikt izmantoti sociālā darba profesionāļu darbībā valsts pārvaldē un pašvaldībās, kā arī nevalstisko organizāciju aktivitātēs. Pētījuma empīriskie dati var tikt izmantoti, plānojot resursu nodrošinājumu dažādu pilsētu teritorijās.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. Āboliņa K. *Latvijas pilsētu līdzsvarotas attīstības rādītāju izstrādes kritēriji*. Rīga: Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultāte, 2005. 35 lpp.
2. Barker, R. L. *The social work dictionary*. 5th ed. Washington, DC: Nasw Press, 2003. xxxvii, 493 p.
3. Bronfenbrenner, U. *The ecology of human development. Experiments by nature and design*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1984. 328 p.
4. Compton, R. B., Galaway, B. *Social work processes*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole Publishing Co., 1999. xxviii, 560 p.
5. Kempa, P. S., Vitakers, K. J., Treisija, E. M. *Personas-vides prakse. Starppersonu palīdzības sociālā ekoloģija*. Rīga: SPSDA "Attīstība", 1999. 73 lpp.
6. Knox, P., Pinch, S. *Urban social geography. An introduction*. 5th edition. Harlow, England: Pearson Education Limited, 2006. 375 lpp.
7. Kristapsone, S. *Zinātniskā pētniecība mācību procesā*. Rīga: SIA „Biznesa augstskola Turība”, 2008. 349 lpp.
8. Landhaeusser, S., Ziegler, H. *Social work and the quality of life politics – a critical assessment*. Bielefeld, Germany: University of Bielefeld, 2005. 58 p.
9. Longres, J. F. *Human behaviour in the social environment*. London: F E Peacock Pub, 2000. 596 p.
10. Payne, M. *Modern social work theory*. Chicago, Ill.: Lyceum Books, Inc., 2005. xvii, 366 p.
11. Philips, D. *Quality of life: concept, policy and practice*. London: Routledge, 2006. xii, 276 p.
12. Rasnača, L. Pārmaiņu realizācija: mājoklis kā dzīves kvalitātes dimensija. Grām.: Kļaviņš, Aivars (red.). *Dzīves kvalitāte Latvijā*. Rīga: LU SPPI; Zinātne, 2006. 265.-294. lpp
13. Schultz, D. P., & Schultz, S. E. *A history of modern psychology*. Belmont, CA: Wadsworth, 2004. 382-387 p.
14. Šļņeva, L. *Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca*. Rīga: SDSPA "Attīstība", 2000. 249 lpp.
15. Šūmane, S. Ikdienas pārvietošanās un dzīves kvalitāte: mobilitāte kā ikdienas dzīves prakse. Grām.: Kļaviņš, Aivars (red.). *Dzīves kvalitāte Latvijā*. Rīga: LU SPPI; Zinātne, 2006. 319.-339. lpp
16. Tisenkopfs, T. Ko nozīmē laba dzīve mūsdienu Latvijā? Grām.: Kļaviņš, Aivars (red.).

- Dzīves kvalitāte Latvijā*. Rīga: LU SPPI; Zinātne, 2006. 13.-37. lpp
17. *Rīgas vides stratēģija 2000 - 2010*. Red. E. Lossane. Rīga: Rīgas Dome, Vides departaments, 2000. 78 lpp.
 18. **Rīgas plānošanas reģiona attīstības padome**. *Rīgas reģiona attīstības plāns 2005.-2012. gadam*. Rīga: Rīgas reģiona attīstības aģentūra, 2004.
 19. *Alūksnes pilsētas attīstības plāns 2008.-2014. gadam*. Alūksne: Alūksnes pilsētas dome, 2008.
 20. **UN HABITAT Committee**. *Ecosystems and Biodiversity. The Role of Cities: involvement, influence, implementation*. Nairobi, Kenya: UN, 2005
 21. *Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007. - 2013. gadam*. [tiešsaiste]. [atsauce 19.09.2008]. Pieejams internetā: <http://www.raplm.gov.lv/pub/index.php?id=94>
 22. *Caren Bailey Germain Papers*. [tiešsaiste]. [atsauce 11.11.2008]. Pieejams internetā: http://asteria.fivecolleges.edu/findaids/sophiasmith/mnsss24_bioghist.html
 23. *World Commission on Environment and sustainability*. [tiešsaiste]. [atsauce 03.03.2009]. Pieejams internetā: http://www.skgo.org/upload/SITE/Dokumenti/SKGO/Strategy_LSD.pdf
 24. *UN Millenium Development Goals. Goal 7: Ensure environmental sustainability*. [tiešsaiste]. [atsauce 03.03.2009]. Pieejams internetā: <http://www.un.org/millenniumgoals/environ.shtml>
 25. *Rīgas Domes attīstības departamenta un Rīgas pilsētas buvvaldes mājas lapa*. [tiešsaiste]. [atsauce 05.05.2009]. Pieejams internetā: <http://www.rdpad.lv/>
 26. *Latvijas kopienu iniciatīvu fondu kustība*. [tiešsaiste]. [atsauce 05.05.2009]. Pieejams internetā: <http://www.kopienufondi.lv/lv/>
 27. *Invalīdu un viņu draugu apvienības "Apeirons" mājas lapa*. [tiešsaiste]. [atsauce 05.05.2009]. Pieejams internetā: <http://www.apeirons.lv/index.php?p=9>
 28. *Wikipedia, The Free Encyclopedia: holon (philosophy)*. [tiešsaiste]. [atsauce 08.03.2009]. Pieejams internetā: [http://en.wikipedia.org/wiki/Holon_\(philosophy\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Holon_(philosophy))

1. PIELIKUMS

Pilsētas vides aspektu analīze

	Fiziskais aspekts	Sociālais aspekts	Problēma
Mājoklis	Nodrošina indivīda kā personības attīstības iespējas, radot vietu atpūtai un sevis “atražošanai”, kā arī nodrošina vietu ģimenes dzīvei un bērnu audzināšanai, vajadzību apmierināšanai.	Telpa primārajām attiecībām, mikrosistēmas funkcionēšanas, personas attīstības pamata ietvars.	<ul style="list-style-type: none"> – Neapmierinātība ar mājokli un tas apkārtni kas traucē iekļaušanai plašākos sistēmiskajos līmeņos; – Mājokļa pieejamība vientuļiem pensionāriem un cilvēkiem ar dažāda rakstura traucējumiem, maznodrošinātajām sabiedrības grupām; – Telpas nesakoptība, piem., lielpaneļu rajonos, graustu rajonos: maz attīstīta sabiedriskā apkalpe, iedzīvotāju atpūtas un zaļo zonu iztrūkums un zems rajonu labiekārtojuma līmenis
Satiksmē	Atkarīga arī no fiziskās infrastruktūras – ceļiem, sabiedriskā transporta maršrutiem u. c.	<ul style="list-style-type: none"> – Saistīta ar cilvēka individuālām īpašībām un resursiem: fizisko pārvietošanās spēju, laiku un finansēm; – Ietekmē arī sociālās vajadzības – darbs, mācības, nepieciešamība saņemt veselības vai sociālos pakalpojumus, vajadzība pēc kontaktiem. 	<ul style="list-style-type: none"> – Ietver diskriminācijas aspektu, jo ne visām iedzīvotāju grupām ir vienādas pārvietošanās iespējas; – Pieeja būtiskiem resursiem: piekļuves iespējām dažādiem pakalpojumiem un precēm, sociālajiem kontaktiem dažām sabiedrības grupām var tikt ierobežota

Nevienlīdzība	Telpiskā: graustu un prestižie rajoni	Sociālā: graustu un prestižie rajoni	<ul style="list-style-type: none"> - Nevienlīdzīga pieejā pie resursiem (piem., pensionāru vai maznodrošināto ģimeni nespēja samaksāt īri, cilvēku ar kustību traucējumiem nespēja brīvi pārvietoties pilsētas ietvaros u.c.); - Drošība
Dabiskā vide	Ekoloģiskā ilgtspēja: ekonomika, resursi un resursu pārvalde	Sociālā ilgtspēja: vides drošība, konfliktu neesamība, nākotnes perspektīvas	<ul style="list-style-type: none"> - Globālā sasilšana, mežu izciršana, ozona caurumi, ūdens un gaisa piesārņošana - Bioloģiskās daudzveidības izsīkums - Resursu izsīkums - Tehnocentriskās un ekocentriskās pieejas konflikts; konflikts par resursu un vides pārvaldi - Vides politikas neesamība vai pasīva vides politika
Sabiedrības veselība	Vides vispārējais sanitārais stāvoklis	<ul style="list-style-type: none"> - Nelabvēlīgie rajoni - Veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība 	<ul style="list-style-type: none"> - Dzeramūdens kvalitāte, pārtikas sliktā kvalitāte un saslimstības riski - Mūsdienu pilsētās ievērojami ir paaugstinājies iedzīvotāju saslimšanas risks, pilsētas vide kopumā ir vērtējama kā veselībai kaitīga - Iedzīvotāju dzīves līmeņa zemā kvalitāte, it īpaši graustu rajonos un pilsētas nomalēs - Iedzīvotāju nevērīgā attieksme pret vidi un savu veselību, “zaļās” un ekoloģiskās domāšanas iztrūkums

			<p>- Ne vienmēr ir saskaņota pilsētas dažādu institūciju un departamentu politika, kas skar vai ietekmē iedzīvotāju veselību</p>
--	--	--	--

Rīgas pislētas vides analīze

	Esošā situācija	Problēmas	Programmā plānotie pasākumi
Mājoklis	<ul style="list-style-type: none"> ● Rīgas reģionā ir 464945 mājokļi, 108342 dzīvojamās mājas. Rīgā 48,4% dzīvojamo māju ir viendzīvokļa mājas, bet 42,9% - trīs un vairākdzīvokļu mājas. Lielākā daļa reģiona iedzīvotāju (81%) dzīvo atsevišķos dzīvokļos, tikai 4,3% iedzīvotāju dzīvo individuālās mājās. Rīgā dominē gan pēc istabu skaita, gan mājokļa platības nelieli mājokļi. Ievērojami vairāk nekā puse (67,1%) no visiem mājokļiem ir vien- vai divistabu, 25% – trīsistabu. Četras un vairāk istabas ir tikai 7% mājokļu. ● Rīgas reģionā īres maksa par vienu kopējās platības kvadrātmetru ir augstākā valstī. ● Veidojas kontrasti starp centru un nomalēm gan pilsētu iekšienē, gan reģionā kopumā. Apdzīvoto vietu sistēma reģionā vēsturiski ir izveidojusies monocentriska, tās struktūrai ir raksturīga augsta koncentrācijas pakāpe 	<ul style="list-style-type: none"> ● 48% ģimeņu reģionā pēdējā laikā ir nopietnas grūtības samaksāt dzīvokļa īri un komunālos pakalpojumus, bet 12 % ģimeņu ir parādi par dzīvokļa īri un komunālajiem pakalpojumiem. ● Vairums mājokļu ir pārapdzīvoti. Vērojama tendence, ka visbiežāk pārapdzīvoti ir mazākie – 1-3 istabu mājokļi, savukārt mazās 1-2 personu mājsaimniecības biežāk nekā lielākās mīt nepārapdzīvotos mājokļos. ● Samazinās mājokļu pieejamība maznodrošinātiem un vidēji nodrošinātiem iedzīvotājiem, jo ir nepietiekams īres namu piedāvājums un tikpat kā nav pašvaldību atbalstītas sociālo mājokļu attīstības. ● Patlaban Rīgā gandrīz nav sociālā 	<ul style="list-style-type: none"> ● Atbalsts valsts politikai, kas paredz kredītgarantijas mājokļiem jaunām ģimenēm ● Pašvaldību sociālā dzīvojamā fonda veidošana ● Reģiona mājokļu politikas veidošana (Programmas izstrāde)

	<p>dažos galvenajos funkcionālajos un administratīvajos centros. Telpiskā ziņā pieaug arī darbaspēka un pakalpojumu sadalījums starp dažādām pilsētu un lauku teritorijām un samazinās kontrasti starp šīm teritorijām. Darba vietām koncentrējoties Rīgā, tās tuvumā esošās pilsētas un citas apdzīvotas vietas arvien vairāk pārvēršas par Rīgas “guļamistabām,” radot izteiktu svārstmigrāciju uz un no darba.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rīgas reģionu raksturo izteikti monocentrisks apdzīvojuma struktūra ar Rīgu kā galveno centru. Rīgas reģiona ilgtspējīga attīstība saistāma ar Rīgas atslogošanu, veidojot policentrisku apdzīvojuma struktūru. • Rīgas reģionā notiek intensīva, bet nekoordinēta būvniecība. Atbalstot iedzīvotāju mājokļu celtniecību, pašvaldībās nepietiekoša uzmanība tiek pievērsta jaunbūvēto ēku vizuālajam tēlam un saderībai ar apkārtējo vidi un citām ēkām.. 	<p>īres dzīvokļu fonda Eiropas Savienības valstīs pieņemtajā izpratnē, t.i., trūkst normāli labiekārtotu, bet bez īpaša komforta, dzīvojamo ēku, kurās mājokļi tiktu izīrēti par iedzīvotāju vairākuma ienākumiem atbilstošu maksu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Situācijas uzlabošanai reģionā ir nepieciešama koordinēta jaunu mājokļu būvniecības programma. Tāpat ir nepieciešama vienota valsts un pašvaldību politika mājokļu attīstības jomā. 	
--	--	---	--

	Esošais mājokļu piedāvājums neapmierina tirgus pieprasījumu ne pēc cenas un arī ne pēc kvalitātes.		
Satiksmē	<ul style="list-style-type: none"> ● Pēdējos gados palielinās transporta intensitāte un transporta infrastruktūrai (ceļi, stāvvietas, loģistikas centri, remonta darbnīcas, degvielas uzpildes stacijas u.c.) nepieciešamo teritoriju platības. ● Ceļu kvalitātes stāvoklis reģionā ir neapmierinošs un turpina pasliktināties. Kritiska situācija ir ar tiltiem, no kuriem tikai nedaudzi ir ar apmierinošu tehnisko stāvokli. Ceļu pamatni un segumu īpaši bojā pārkrauti transporta līdzekļi (kokvedēji). ● Rīgas reģionā nav attīstīta veloceļu sistēma ar atbilstošu infrastruktūru. ● Reģionā noveco ielu un ceļu segumi, autobusi, trolejbusi, tramvaji. Pēdējos gados ievērojami pieaudzis vieglo automobiļu skaits. ● Maršrutu plānošanā bieži vien netiek ievēroti kopējie maršrutu tīkla veidošanas principi, it 	<ul style="list-style-type: none"> ● Slodzes pieaugumam nepietiekoši strauja ir infrastruktūras attīstība ● Transporta veidu attīstība reģionā ir nesabalansēta un nekoordinēta, transporta sistēmas plānošanā nav koordinācijas starp Rīgu un pārējo Rīgas reģiona daļu. ● Mazinājusies sabiedriskā transporta izmantošana un nodrošinātā reģiona apdzīvoto vietu sasniedzamība. ● Sastrēgumi pilsētu pievadceļos un ielās un automašīnu nevēlama ietekme uz dabisko vidi. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Organizēt un koordinēt savstarpēji saistītu sabiedriskā transporta sistēmas un maršrutu tīkla izveidi ● Atbalsts piepilsētas dzelzceļa pasažieru pārvadājumu kvalitātes uzlabošanai ● Atbalsts transporta radītā piesārņojuma samazināšanai ● Reģiona transporta koridoru un transporta mezglu attīstība ● Sliežu transporta savienojuma izveidošana ar Rīgas lidostu ● Park&ride

	<p>sevišķi Rīgas pilsētai ar Pierīgu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sabiedriskā transporta pakalpojumu kvalitāte kopumā nav apmierinoša. Straujāki pakalpojumu kvalitātes uzlabojumi ir vērojami pasažieru pārvadājumos ar autobusiem pilsētu un tālsatiksmes maršrutos, kā arī pa dzelzceļu. 		<p>infrastruktūras izveide Rīgā un pie Rīgas robežas</p> <ul style="list-style-type: none"> • Valsts II šķiras ceļu uzlabošana reģionā • Pašvaldību ielu un ceļu uzlabošana un attīstība • Piepilsētas dzelzceļa infrastruktūras attīstība, dzelzceļa Rīga – Sigulda elektrifikācija, dzelzceļa apvedceļa izveidošana Rīgas dienvidu daļā vai Rīgas rajona teritorijā • Veloceliņu tīkla izveide • Rīgas reģiona kustības vadības centra izveide
Nevienlīdzība	<ul style="list-style-type: none"> • Sociāli neaizsargātākās iedzīvotāju grupas ir trūcīgās ģimenes, invalīdi, bāreņi, vientuļie vecāki ar bērniem, vecāka gadagājuma iedzīvotāji (sevišķi bez tuviniekiem), cilvēki ar invaliditāti, bezdarbnieki, personas pēc 	<ul style="list-style-type: none"> • Katrai pašvaldībai nav šādas iespējas daudzveidīga sociālo pakalpojumu tīkla izveide ir jautājums, ko reģionā ietilpstošās pašvaldības var veikt, uzticot koordināciju reģiona 	<ul style="list-style-type: none"> • Pastāvīgas Rīgas reģiona sociālo pakalpojumu darba grupas darbība • Sagatavot un uzturēt datu bāzi par reģionā

	<p>brīvības atņemšanas soda izciešanas.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lai palīdzētu maznodrošinātajām ģimenēm, Rīgā tiek veidotas sociālās mājas. • Arvien svarīgāka loma ir visu iedzīvotāju grupu sociālajai integrācijai. Tāpēc arvien lielāka nozīme ir alternatīviem sociālajiem pakalpojumiem un sociālajai rehabilitācijai. • Tā kā sociālās problēmas ir daudzveidīgas un attiecīgi atšķirīgas ir sociālā riska grupas, svarīgi nodrošināt katrai mērķa grupai specifisku aprūpi. 	<p>institūcijai</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sociālo māju piedāvājums Rīgā un reģionā ir nepietiekams un to nepieciešamība kļuva vēl aktuālāka pēc valsts noteikto īres griestu atcelšanas. • Rīgas bibliotēkās nav uzbrauktuves invalīdiem, tehnisko aprīkojumu cilvēkiem ar īpašām vajadzībām. 	<p>piedāvājumiem sociālajiem pakalpojumiem</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jaunu sociālo pakalpojumu koordinēta ieviešana un esošo paplašināšana reģionā atbilstoši vajadzībām • Pētījumi par sociālo pakalpojumu vajadzībām reģionā • Reģiona sociālo pakalpojumu nodrošināšanas modeļa izstrāde • Sagatavot pārskatu par reģiona vietējo pašvaldību sociālās palīdzības politikām • Pašvaldību sociālo darbinieku specializētas apmācības un pieredzes
--	---	--	--

			<p>apmaiņas pasākumi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Atbalsts sociālo darbinieku asociācijas darbībai • Organizēt publisku diskusiju par aktuālajām sociālajām problēmām • Veicināt publisko iestāžu (skolu, bibliotēku, kultūras namu, pasta nodaļu u.c.) ēku pielāgošanu personām ar kustības traucējumiem
Dabiskās vides ilgtspējīgums	<ul style="list-style-type: none"> • Pieaug transporta ietekme uz vidi, īpaši gaisa kvalitāti un palielinās saražoto atkritumu daudzums, parādījušās problēmas, kas saistās ar strauju bīstamo ķīmisko savienojumu izplatīšanos. Palielinās autotransporta radītais gaisa piesārņojums un organisko savienojumu piesārņojums no naftas produktu pārkraušanas un sadales. 	<ul style="list-style-type: none"> • Bioloģiskās daudzveidības samazināšanās mežu izciršanas un lauksaimniecības darbības intensitātes samazināšanās rezultātā rada draudus ainavas kā vērtīga kompleksa dabas resursa samazināšanai. • Trūkst operatīvi izmantojamas 	<ul style="list-style-type: none"> • Izstrādāt un īstenot reģiona atkritumu apsaimniekošanas plānu • Atbalsts atkritumu šķirošanas pasākumiem un projektiem

	<ul style="list-style-type: none"> ● Rīgas reģionā nepieciešams ieviest reģionālu sadzīves atkritumu apsaimniekošanas sistēmu, kas būtu vērsta uz šķirotas atkritumu savākšanas sistēmas ieviešanu pašvaldībās, atkritumu apglabāšanu cilvēku veselībai un videi drošā veidā, apglabājamo atkritumu daudzuma ierobežošanu, veicinot to pārstrādi vai atkārtotu izmantošanu pēc iespējas tuvāk to rašanās vietām. ● Reģionā atrodas ievērojams skaits paaugstināta rūpniecisko avāriju riska objekti un teritorijas, daudzas paaugstināta ūdens erozijas, pazemes ūdeņu piesārņojuma, ūdeņu izsīkšanas, applūšanas, kā arī paaugstinātas ugunsbīstamības riska teritorijas. ● Reģionā strauji palielinās saražoto sadzīves atkritumu daudzums. 	<p>informācijas par peldūdeņu kvalitāti iekšzemes peldvietās.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Rīgas reģionā trokšņa problēma ir aktuāla lielākajās pilsētās, īpaši Rīgā, lidostas “Rīga” apkaimē un gar galvenajām automaģistrālēm. ● Iespējama būtiska vides piesārņošana ar naftas produktiem, noplūstot tiem no cauruļvadiem, kravas automašīnu, vilcienu un kuģu avārijās, no noliktavām un lielajiem uzņēmumiem Rīgas ostā. Ekoloģisku katastrofu Rīgas jūras līcī var izraisīt pat viena tankkuģa avārija, jo līcis ir sekls un tā ekosistēma ir ļoti jūtīga. ● Nav izveidota dalīta atkritumu savākšanas sistēma, atkritumi netiek šķiroti. Atkritumu apsaimniekošanai koordinēšanai ir nepieciešams izstrādāt Rīgas reģiona atkritumu reģionālais apsaimniekošanas plānu. Sevišķa uzmanība pievēršama 	
--	--	---	--

		bīstamo atkritumu apsaimniekošanai.	
Sabiedrības veselība	<ul style="list-style-type: none"> ● Salīdzinājums ar citu valstu rādītājiem liecina, ka Latvijā kopumā un arī Rīgas reģionā iedzīvotāju veselības stāvoklis ir sliktāks nekā citās Eiropas valstīs. ● Augsts ir iedzīvotāju mirstības īpatsvars no cēloņiem, kurus Pasaules Veselības organizācija ir definējusi kā novēršamus. ● Iedzīvotājiem palielinās alerģiska rakstura saslimšanas, augsta saslimstība ar atsevišķām slimībām, invaliditāti un augsta hronisko slimību izplatība. Kopš 1991.gada bija vērojams straujš saslimstības ar tuberkulozi pieaugums. Reģionā pieaug saslimstība ar vīrushepatītiem. ● Arvien vairāk iedzīvotāju norāda uz psihiskās labsajūtas traucējumiem – iekšēju nemieru, galvassāpēm vai bezmiegu ● Rīgas reģionā ūdensapgādes infrastruktūra daudzās apdzīvotās vietās ir novecojusi. Vairumā gadījumā nav nodrošināta likumdošanas prasībām atbilstoša dzeramā 	<ul style="list-style-type: none"> ● Daudzās Rīgas reģiona pilsētu un apdzīvotu vietu teritorijās trūkst centralizētu ūdensapgādes un kanalizācijas tīklu vai arī esošo tīklu infrastruktūra ir novecojusi. Nepietiek ūdens atdzelžošanas iekārtas. Daudzviet slikts ir dzeramā ūdens apgādes tīklu sanitārais stāvoklis. Novecojošie ūdensvadi bieži ir piesārņojuma avots un nenodrošina ūdens bakterioloģisko tīrību. ● Latvijā ir viens no zemākajiem Eiropā finansējumiem veselības aprūpei un tas ir nepietiekams. ● Pašvaldību galvenais uzdevums veselības aprūpes jomā ir veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības nodrošināšana teritorija iedzīvotājiem. Svarīgi reģionā nodrošināt dažādus preventīvos 	<ul style="list-style-type: none"> ● Atbalsts PVA institūciju pieejamības un kvalitātes uzlabošanai ● Atbalsts reģiona pārklājumam ar NMP tīklu un to modernizācijai ● Atbalsts modernu specializēto terciārās veselības aprūpes iestāžu izveidošanai reģiona centrālajā daļā (Rīgā, Jūrmalā) ● Atbalsts valsts politikai medicīniskā personāla motivācijas uzlabošanai ● Atbalsts ūdenssaimniecības infrastruktūras būvniecības un rekonstrukcijas

	<p>ūdens sagatavošana.</p> <ul style="list-style-type: none"> Galvenās valsts veselības aprūpes iestādes un centri koncentrējas tieši Rīgā. Nākotnē ir jāattīsta tāds ambulatorās un stacionārās veselības aprūpes pakalpojumu sniedzēju tīkls, kuru veido primārās veselības aprūpes institūciju vienmērīgs visa reģiona teritorijas pārklājums, kā arī tāds neatliekamās medicīniskās palīdzības punktu izvietojums un brigāžu aprīkojums, kas nodrošina ātru un kvalitatīvu neatliekamās medicīniskās palīdzības sniegšanu. Reģionā aktuāla ir jaunu ārstniecības iestāžu būve, jo esošo ēku rekonstrukcija ir ekonomiski neizdevīga. 	<p>pasākumus, kas uzturētu un uzlabotu iedzīvotāju veselību un palīdzētu laikus diagnosticēt saslimšanas. Vajadzētu arī uzlabot sadarbību ar sociālās palīdzības struktūrām ārstniecības sociālo mērķu sasniegšanā.</p>	<p>projektiem, lai nodrošinātu ES kritēriju izpildi pilsētās ar iedzīvotāju skaitu virs 10 tūkst. (līdz 2011)</p> <ul style="list-style-type: none"> Organizēt vienotu pašvaldību projektu pieteikumu izstrādi
--	--	---	---

Avots: **Rīgas plānošanas reģiona attīstības padome. Rīgas reģiona attīstības plāns 2005.-2012. gadam.** Rīga: Rīgas reģiona attīstības aģentūra, 2004.

Alūksnes pilsētas vides analīze

	Esošā situācija	Problēma	Programmā plānotie pasākumi
Mājoklis	<ul style="list-style-type: none"> Alūksnes pilsētā ir 1201 ēka, kopējā dzīvojamā fonda platība ir 298808 m². Pēc platības dzīvojamā fonda lielāko daļu (48,92%) veido 3-5 stāvu mūra daudzdzīvokļu mājas. 34,81% fonda sastāda individuālās dzīvojamās mājas. Trešo, 16,27 %, grupu veido 1-2 stāvu daudzdzīvokļu mājas. Vidējā dzīvojamā platība uz vienu iedzīvotāju ir 23 m². Dzīvojamā fonda stāvoklis kopumā vērtējams kā vidēji labs. Salīdzinoši labā tehniskā stāvoklī ir 3-5 stāvu daudzdzīvokļu mājas. Labiekārtojuma līmenis pakāpeniski palielinās, pievienojot mājokļus centralizētajiem ūdensapgādes un kanalizācijas tīkliem, taču, nepietiekama finansējuma apstākļos, process ir lēns. 	<ul style="list-style-type: none"> 3-5 stāvu daudzdzīvokļu mājām kas būvētas pēc padomju laika normatīviem ar zemu siltumnoturības līmeni, nepieciešama siltināšana un daļēji iekšējo inženiertīklu nomaiņa. Mājokļu labiekārtojuma līmenis Alūksnē ir zem vidējā Latvijas pilsētās un stipri atpaliek no ES pieņemtajiem vēlamajiem rādītājiem. Neesot brīvam dzīvojamam fondam, pašvaldībai nav iespējas sniegt palīdzību krīzes situācijā nonākušām personām. 	<ul style="list-style-type: none"> Katram alūksnietim ir kvalitatīvs mājoklis. Pilsētas pašvaldība spēj nodrošināt pietiekamu atbalstu mājokļa jautājumu risināšanā. Dzīvojamais fonds tiek atjaunots, daudzdzīvokļu mājas tiek siltinātas ES un valsts atbalsta programmu līdzekļu piesaiste mājokļu energoefektivitātes paaugstināšanai. Datu bāzes izveide dzīvokļu politikas jautājumā, kas apvienotu informāciju par pieejamiem un trūkstošiem

	<ul style="list-style-type: none"> • Vidēji gadā atbrīvojas un tiek piešķirti tikai 6 dzīvokļi, kas ir nepietiekošs rādītājs. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pašvaldība nav izveidojusi sociālo māju vai sociālos dzīvokļus. 	<p>dzīvokļiem.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sadarbība ar novada pagastiem mājokļu problēmu risināšanā.
Satiksmē	<ul style="list-style-type: none"> • Transporta sistēmas sakārtošana ir viena no Alūksnes pilsētas prioritātēm. • Pilsētā ir divi iekšējie autobusu maršruti, kuri ir optimāli pašreizējā situācijā. Pilsētas autobusu maršrutu kustības intensitāte ir samazinājusies, sarūkot pieprasījumam. Arējos pasažieru pārvadājumus nodrošina autotransports un šaursliežu dzelzceļš. Kopējā apjomā dzelzceļa pārvadāto pasažieru īpatsvars ir nenozīmīgs. 	<ul style="list-style-type: none"> • Segums lielākajā daļā pilsētas ielu nolietojies, atsevišķās ielās faktiski uz sabrukšanas robežas. Situāciju ielās ar cieto segumu pasliktina klimatiskie apstākļi un, iespējams, nepareizi izvēlēta ielu kopšanas tehnoloģija ziemas apstākļos. • nav izbūvēts Alūksnes pilsētas apvedceļš, kā rezultātā caur pilsētu plūst autoceļu P39, P40,P41 un P43 transporta plūsma, • ielu caurlaides spēja ir apgrūtināta neapmierinoša ielu seguma dēļ, 	<ul style="list-style-type: none"> • Sakārtots segums pilsētas ielām un ietvēm, atrisinātas automašīnu novietošanas problēmas • Atslogot pilsētas centru izbūvējot apvedceļu. • Izstrādāt vienotu inženierkomunikāciju izbūves un ielu rekonstrukcijas plānu. • Izstrādāt transporta plūsmas pētījumu un attīstības plānu. • Aktualizēt gājēju un velosipēdistu drošību pieaugošas transporta intensitātes apstākļos. • Veidojot apbūvi, rezervēt teritorijas transporta

		<ul style="list-style-type: none"> • pilsētā ir nepietiekošs automobiļu stāvvietu skaits • vēsturiskais ielu tīkls atsevišķās vietās nenodrošina intensīvas transporta plūsmas un caurlaides iespējas • virknei ielu trūkst ielu apgaismojums, • nav atsevišķi izveidotu velosipēdistu celiņu. 	<p>vajadzībām.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Palielināt finansējumu ielu kapitālai atjaunošanai.
Nevienlīdzība	<ul style="list-style-type: none"> • Jaunuzceltos objektos pieejamības prasības tiek ievērotas, taču agrāk celtajās ēkās situācijas izmaiņas nav būtiskas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Cilvēkiem ar kustību traucējumiem ir grūti vai pat neiespējami piekļūt sabiedriskajiem objektiem 	<ul style="list-style-type: none"> • Pilsētvides pieejamības nodrošināšana cilvēkiem ar kustības traucējumiem. • Dienas aprūpes centra cilvēkiem ar īpašām vajadzībām izveide. • Specializēta invalīdu transporta iegāde.
Dabiskās vides ilgspējība	<ul style="list-style-type: none"> • Rekreācijas vidi veido vairāki komponenti – piepilsētas meži jeb meža parki, parki, skvēri, ielu apstādījumi, ūdeņi. Alūksnes 	<ul style="list-style-type: none"> • Meža parku teritorijās dažviet ir izveidotas dažāda apjoma nelegālas izgāztuves, 	<ul style="list-style-type: none"> • Finansējuma piesaiste kultūras pieminekļu renovācijai vai restaurācijai.

	<p>pilsētu raksturo lielas zaļo teritoriju platības, kas piedāvā plašas rekreācijas iespējas pilsētniekiem un pilsētas viesiem. Vides stāvoklis pilsētas parkos un skvēros vērtējams kā labs.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Alūksnes kultūrvēsturiskais centrs nav saglabājies kā vienots vecpilsētas komplekss. Laika gaitā ir notikusi ne visai pārdomāta uzslāņošana – izbūvēts universālveikals, autoosta. Atsevišķas centra zonas un objekti ir stāvoklī, kas pazemina pilsētvides kvalitāti. ● Pilsētai ir izstrādāti saistošie noteikumi, kas reglamentē namīpašumu uzturēšanu kārtībā, taču kontroles mehānisms darbojas neefektīvi. ● Atkritumu apsaimniekotāja SIA „Rūpe” izmantotā tehnika ir novecojusi. Atkritumu savākšanas automašīnas ir mazjaudīgas ar lieliem ekspluatācijas izdevumiem, kas padara tās nekonkurētspējīgas brīva tirgus apstākļos. Sadzīves atkritumu savākšanas 	<p>kas būtu jālikvidē.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Daļa no Alūksnes ezerā uzbūvētajām laivu novietnēm ir uzceltas nerēķinoties ar pilsētas vēsturiskā centra ainavu, kā arī ir ļoti sliktā tehniskā stāvoklī un darbojas kā vidi degradējošs faktors. ● Centra iekškvartālu platības ir nesakoptas, ar malkas šķūņiem un garāžām sliktā tehniskā stāvoklī, kā arī citiem vidi degradējošiem objektiem. ● Atkritumu šķirošana faktiski netiek veikta. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Īpašumattiecību pilsētas zaļās zonas teritorijās sakārtošana. ● Alūksnes parku, skvēru un ielu zaļo zonu rekonstrukcijas darbu pabeigšana. ● Pilssalas kā rekreācijas centrālās zonas izveidošana. ● Pilsētvides uzturēšanas dienesta darba kvalitātes līmeņa paaugstināšana. ● Vides izglītības popularizēšana. ● Grūstošo saimniecības ēku (šķūnīšu) nojaukšana vai atjaunošana.
--	--	--	---

	<p>loģistika pilsētā nav veidota balstoties uz atkritumu ražošanas apjomiem un tāpēc ir neracionāla.</p>		
Sabiedrības veselība	<ul style="list-style-type: none"> • Pieejamās dzeramā ūdens analīzēs artēziskās akās iegūtam ūdenim ir atšķirīgi kvalitātes rādītāji. Ūdens atbilst visām sanitārajām prasībām, izņemot dzelzs sāļu saturu, kas pārsniedz normatīvo saturu vairākas reizes, līdz ar to ūdens kvalitāte ir neapmierinoša. • Alūksnes slimnīcā trūkst 24 speciālisti, no kuriem lielākā daļa ir vidējais medicīniskais personāls. Patreiz ir akūta nepieciešamība pēc ķirurga, neirologa, anesteziologa-reanimatologa. Tuvākajos gados iespējama personāla deficīta problēmas saasināšanās, jo 15 speciālisti ir pensijas vai pirmspensijas vecumā. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pašreiz centralizētajā tīklā padotais ūdens netiek attīrīts. • Esošā veselības aprūpes sistēma pakāpeniski ir novedusi pie cilvēkresursu nepietiekamības. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sociālā un medicīnas aprūpe ir pieejama un augstā kvalitātē. • Alūksnieši piekopj veselīgu dzīvesveidu, notiek efektīva sabiedrības veselības prakse, kuras mērķis ir veselības veicināšana, slimību profilakse un mūža ilguma pagarināšana. • Finansējuma palielināšana valsts veselības aizsardzības un pašvaldības sociālajā budžetā. • Slimnīcas infrastruktūras uzlabošana. • Trūkstošā medicīnas personāla piesaiste Alūksnē. • Pakalpojumu daudzveidības

			<p>un kvalitātes uzlabošana sociālajās iestādēs.</p> <ul style="list-style-type: none">● Novada pašvaldību sadarbība risinot problēmas veselības aizsardzības un sociālās aprūpes jomās.
--	--	--	--

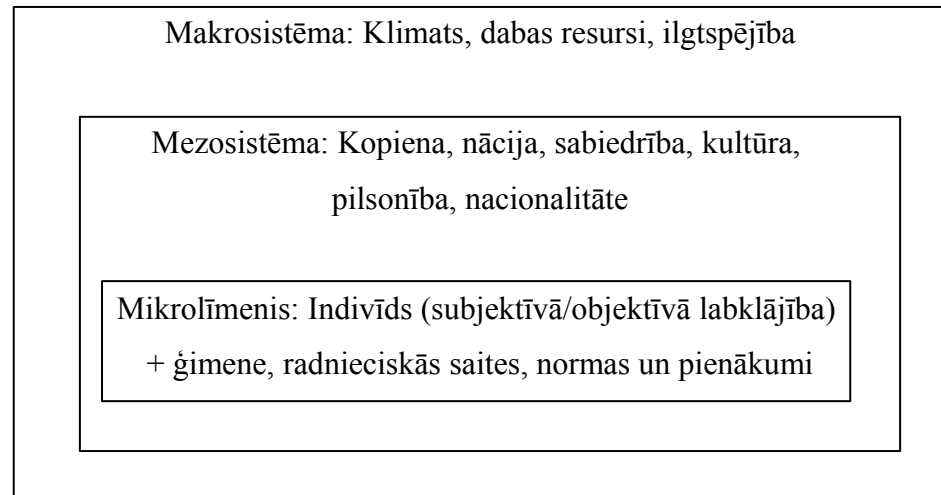
Avots: Alūksnes pilsētas attīstības plāns 2008.-2014. gadam. Alūksne: Alūksnes pilsētas dome, 2008.

Dažādu faktoru ietekmē marginalizētās pilsētnieku grupas

Ekonomiski marginalizētās grupas	Ekonomiski un sociāli marginalizētās grupas	Tiesiski marginalizētās grupas
Bezdarbnieki, vecāka gadagājuma cilvēki, studenti, vienu vecāku ģimenes	Etniskās minoritātes, bēgļi un cilvēki ar dažāda veida traucējumiem un hroniskie slimnieki	Nelegālie imigranti, narkotisko kultūru dalībnieki (lietotāji un izplatītāji), sīkie noziedznieki, prostitūtas, homoseksuāli orientēti cilvēki

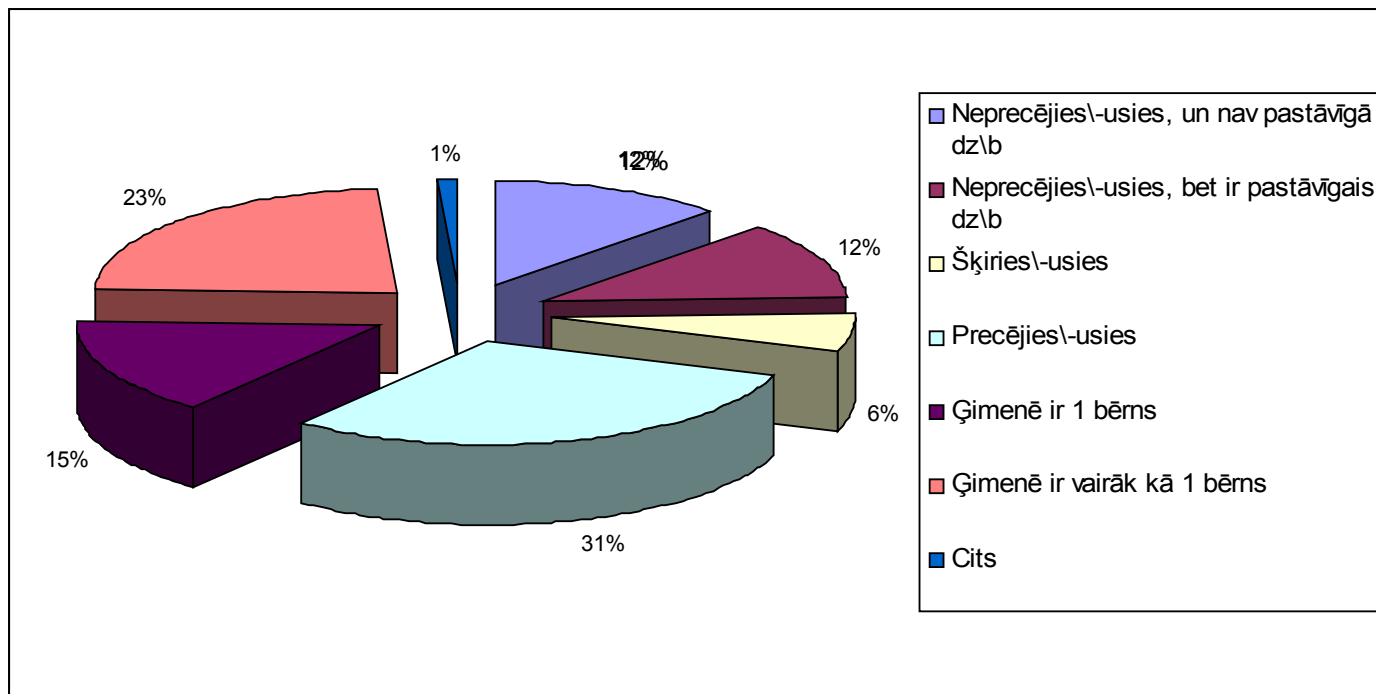
Avots: Knox, P., Pinch, S. *Urban social geography. An introduction.* 5th edition. Harlow, England: Pearson Education Limited, 2006. 375 lpp.

2. PIELIKUMS

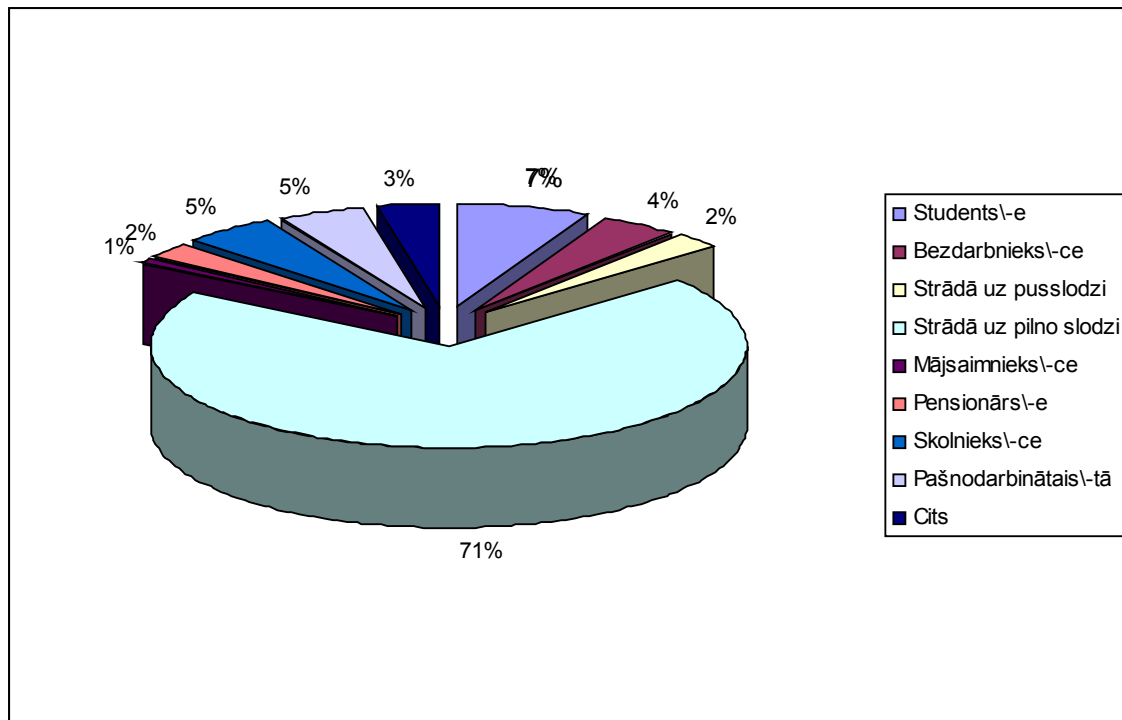
1. attēls. Trīs sistēmiskie labklājības līmeņi

Avots: Philips, D. *Quality of life: concept, policy and practice*. London: Routledge, 2006. xii, 276 p.

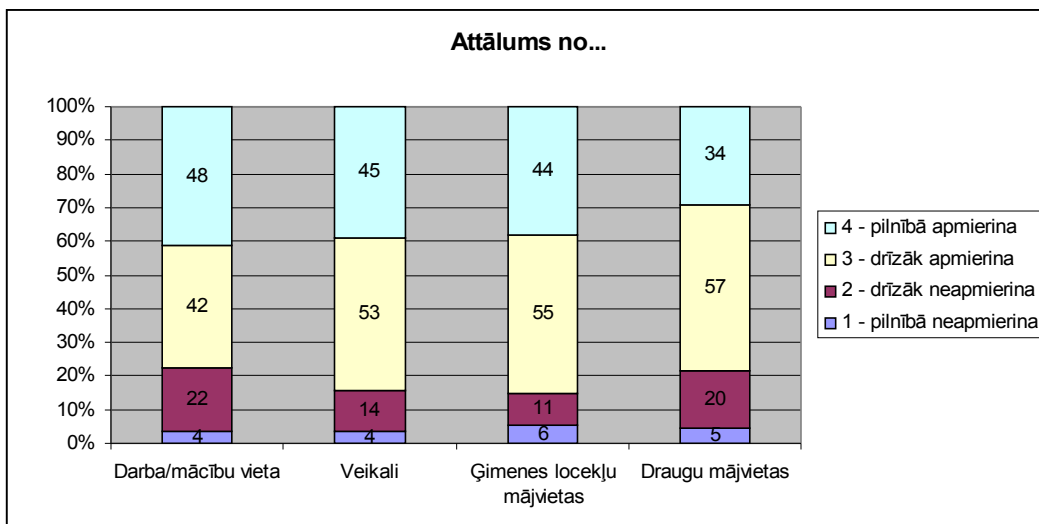
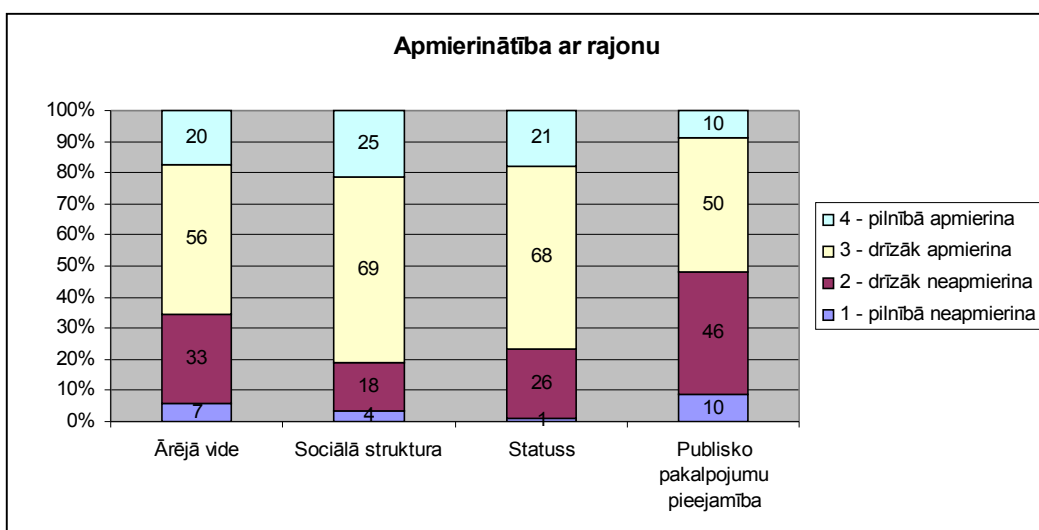
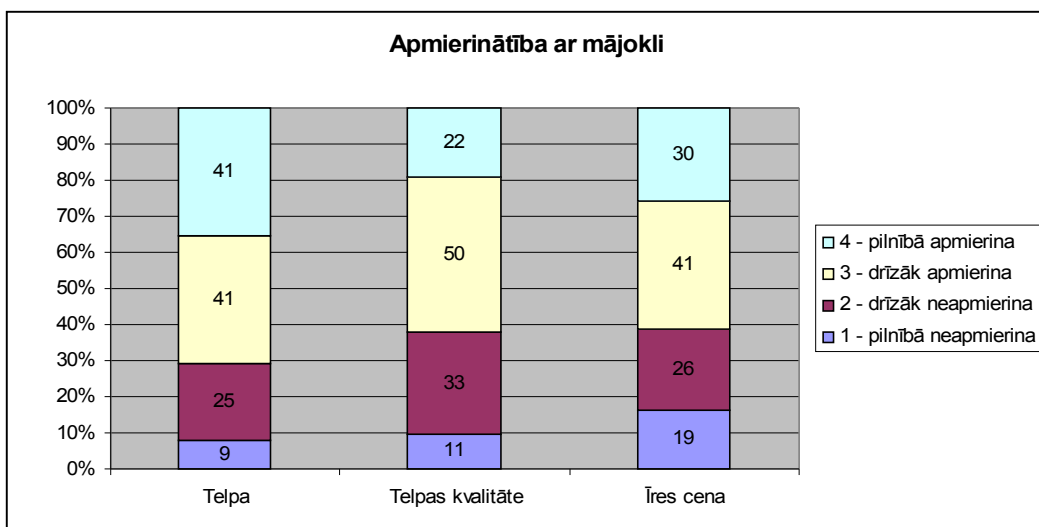
2. attēls. Alūksne: respondentu ģimenes stāvoklis

Avots: respondentu aptauja. Alūksne, 2008.

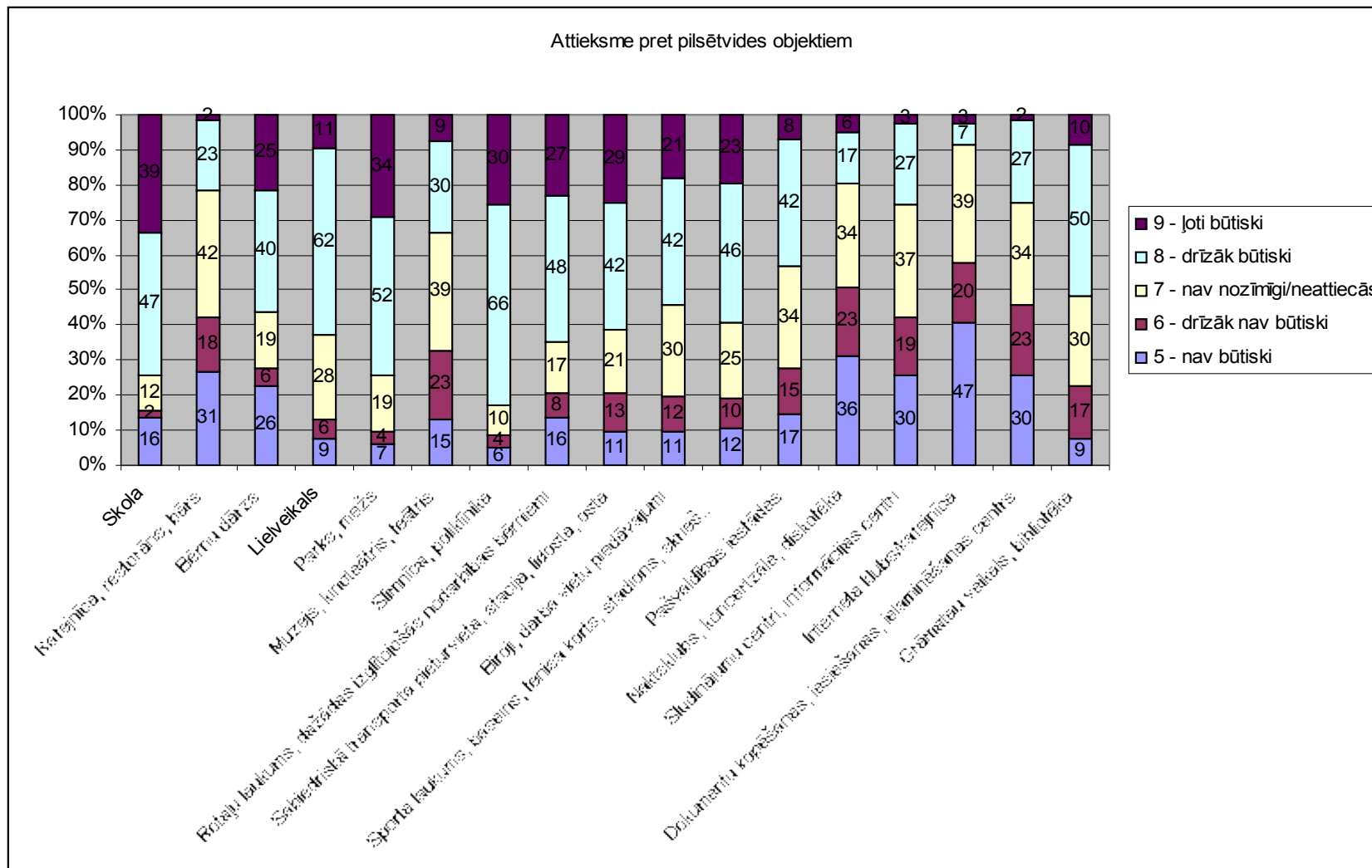
3. attels. Alūksne: respondentu pamatnodarbošanās.

Avots: respondentu aptauja. Alūksne, 2008.

4. attēls. Alūksne: respondentu apmierinātība ar tūlītējo vidi.

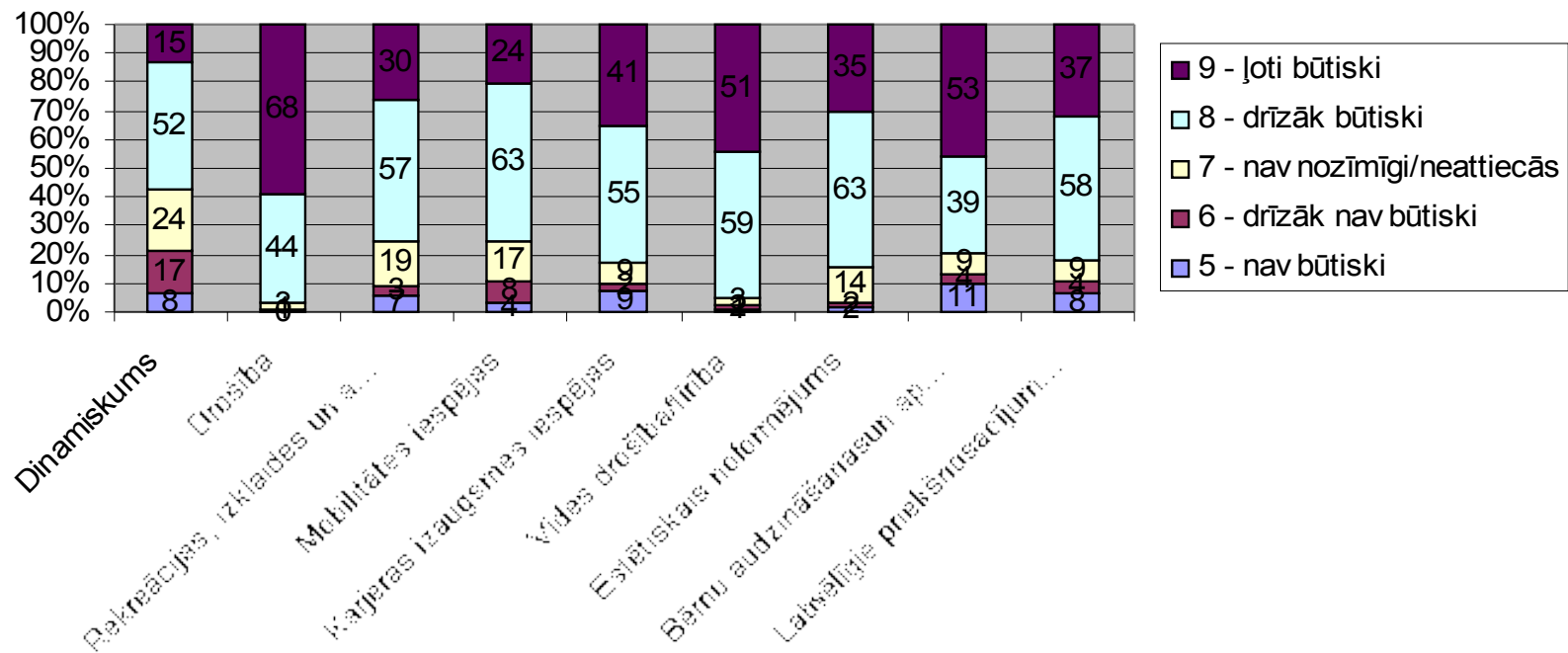
Avots: respondentu aptauja. Alūksne, 2008.

5.attēls. Alūksne: respondentu attieksme pret pilsētvides objektiem.

Avots: respondentu aptauja. Alūksne, 2008.

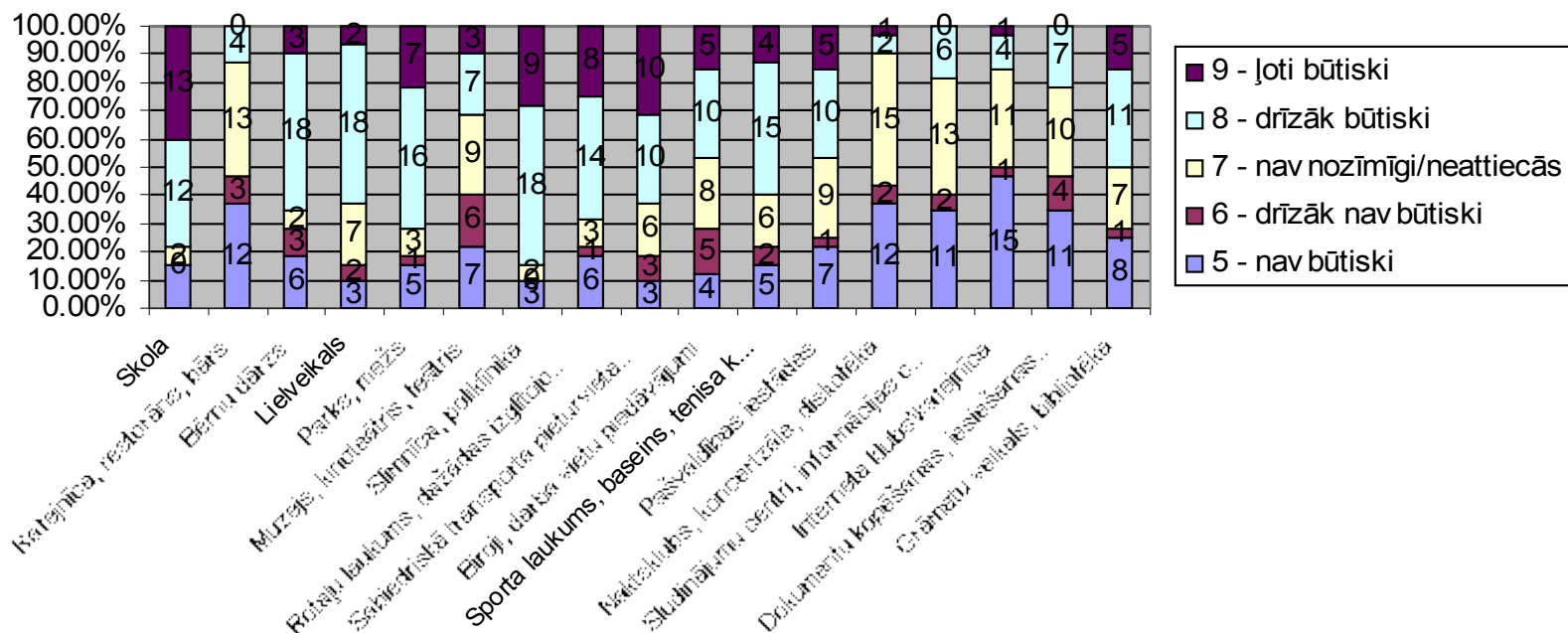
Pilsētvides objekti, kas nepieciešami labsajūtai

6. attēls. Alūksne: pilsētas vides objekti, kas nepieciešami respondentu labsajūtai.

Avots: respondentu aptauja. Alūksne, 2008.

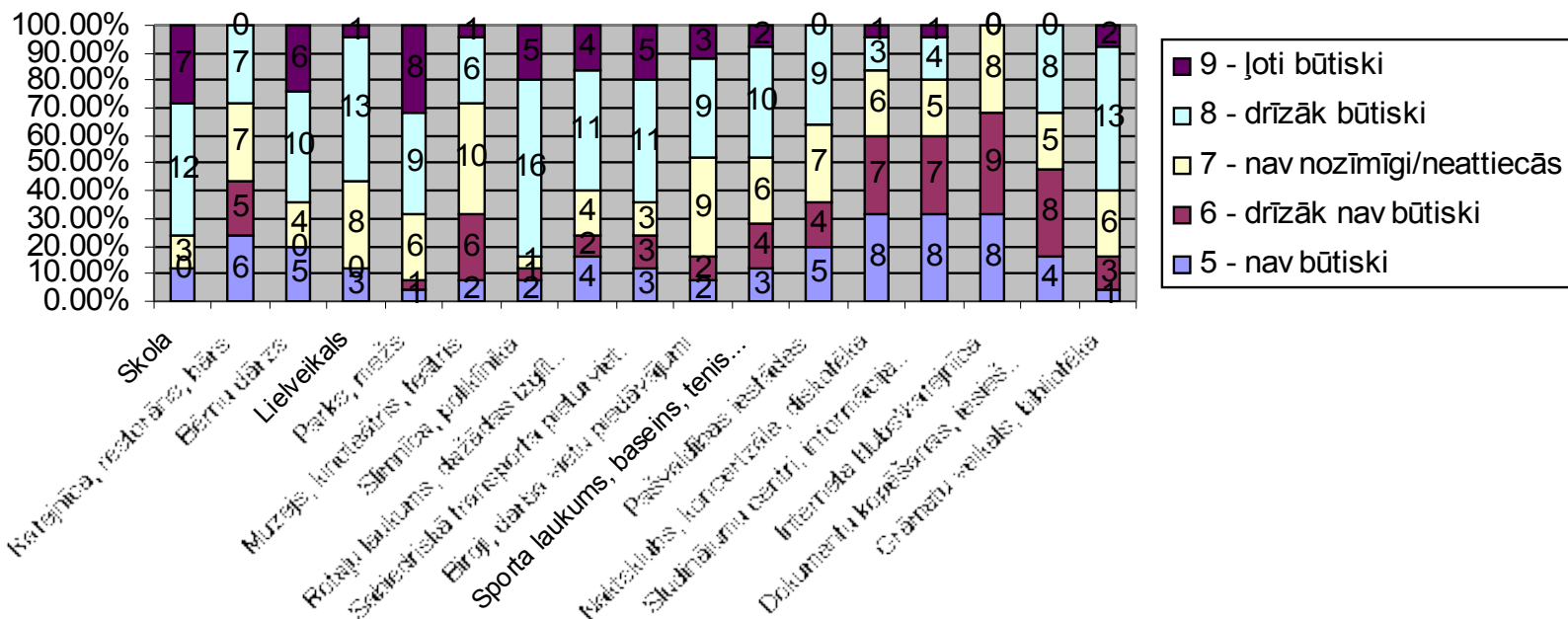
Attieksme pret pilsētvides objektiem: 16-25 gadi

7. attēls. Alūksne: respondentu vecuma grupa 16-25 gadi.

Avots: respondentu aptauja. Alūksne, 2008.

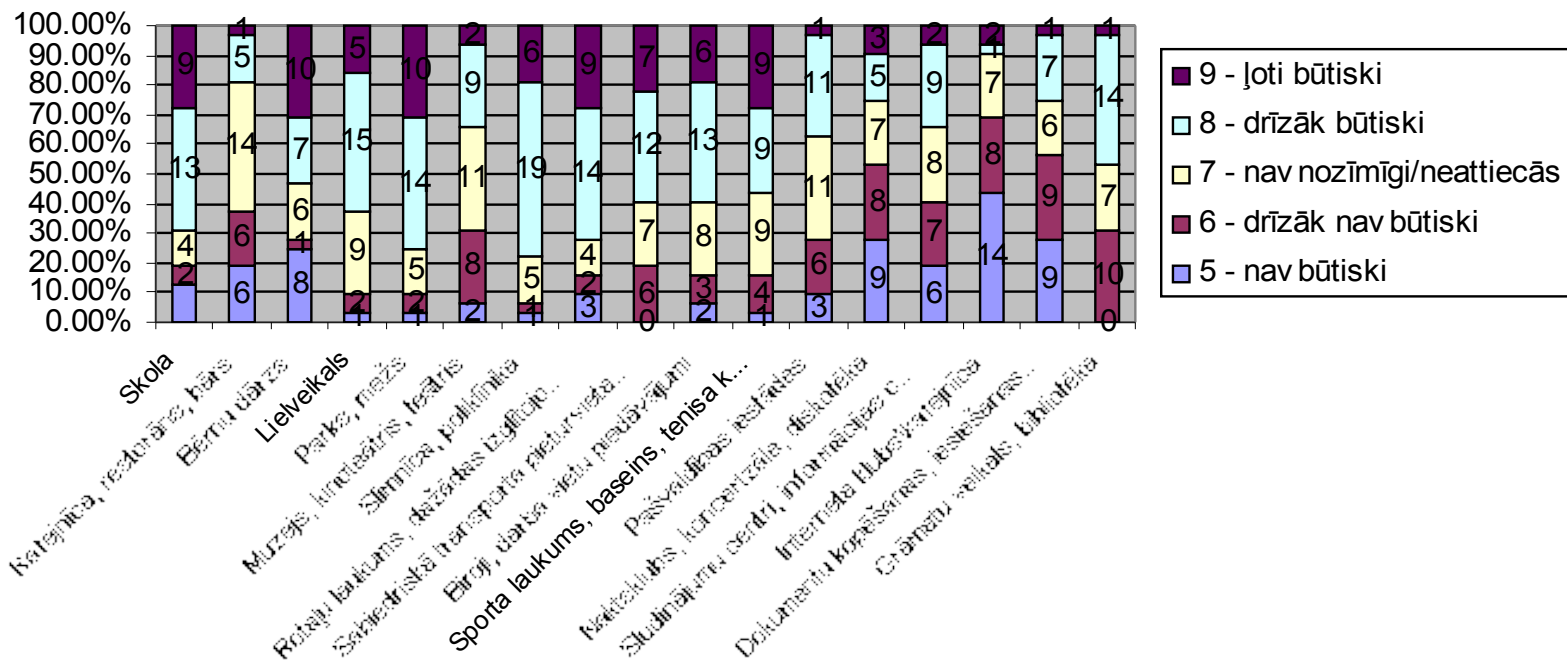
Attieksme pret pilsētvides objektiem: 26-35 gadi

8. attēls. Alūksne: respondentu vecuma grupa 26-35 gadi.

Avots: respondentu aptauja. Alūksne, 2008.

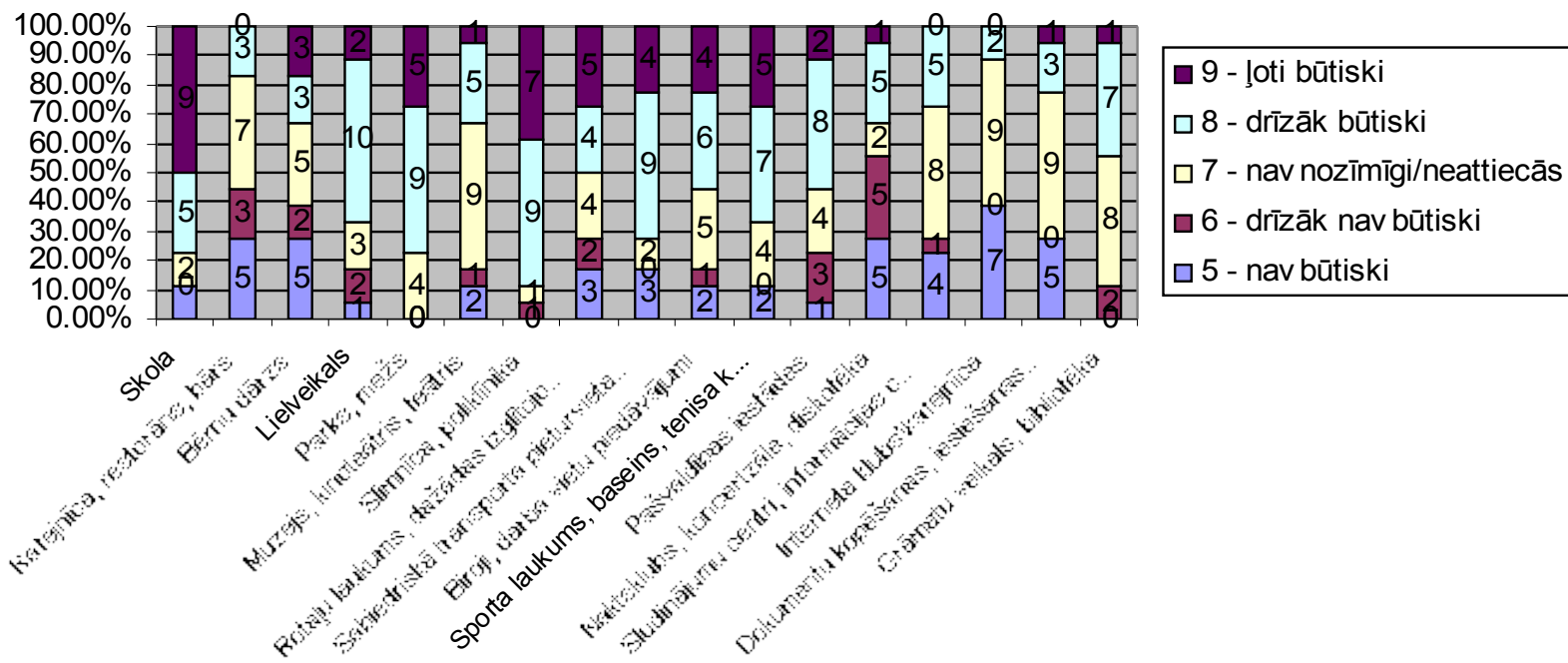
Attieksme pret pilsētvides objektiem: 36-45 gadi

9. attēls. Alūksne: respondentu vecuma grupa 36-45 gadi.

Avots: respondentu aptauja. Alūksne, 2008.

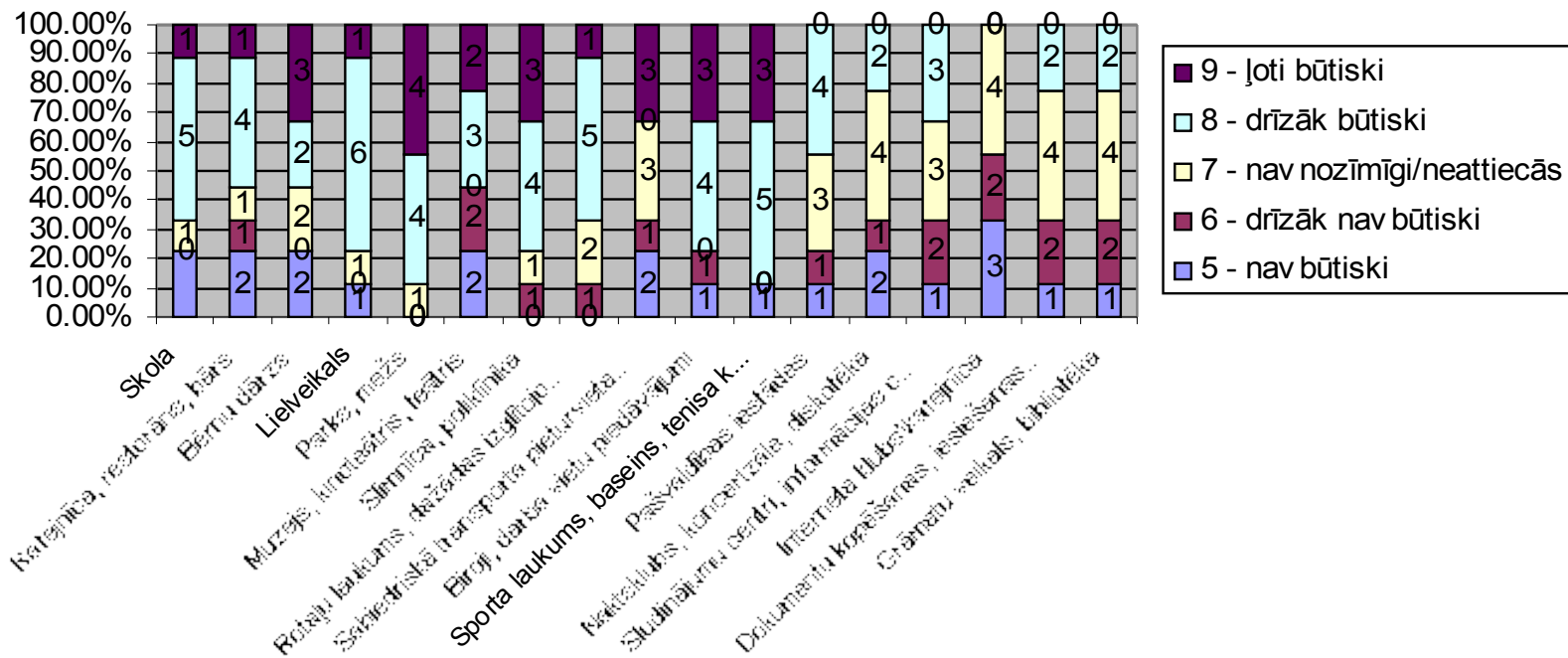
Attieksme pret pilsētvides objektiem: 46-55 gadi

10. attēls. Alūksne: respondentu vecuma grupa 46-55 gadi.

Avots: respondentu aptauja. Alūksne, 2008.

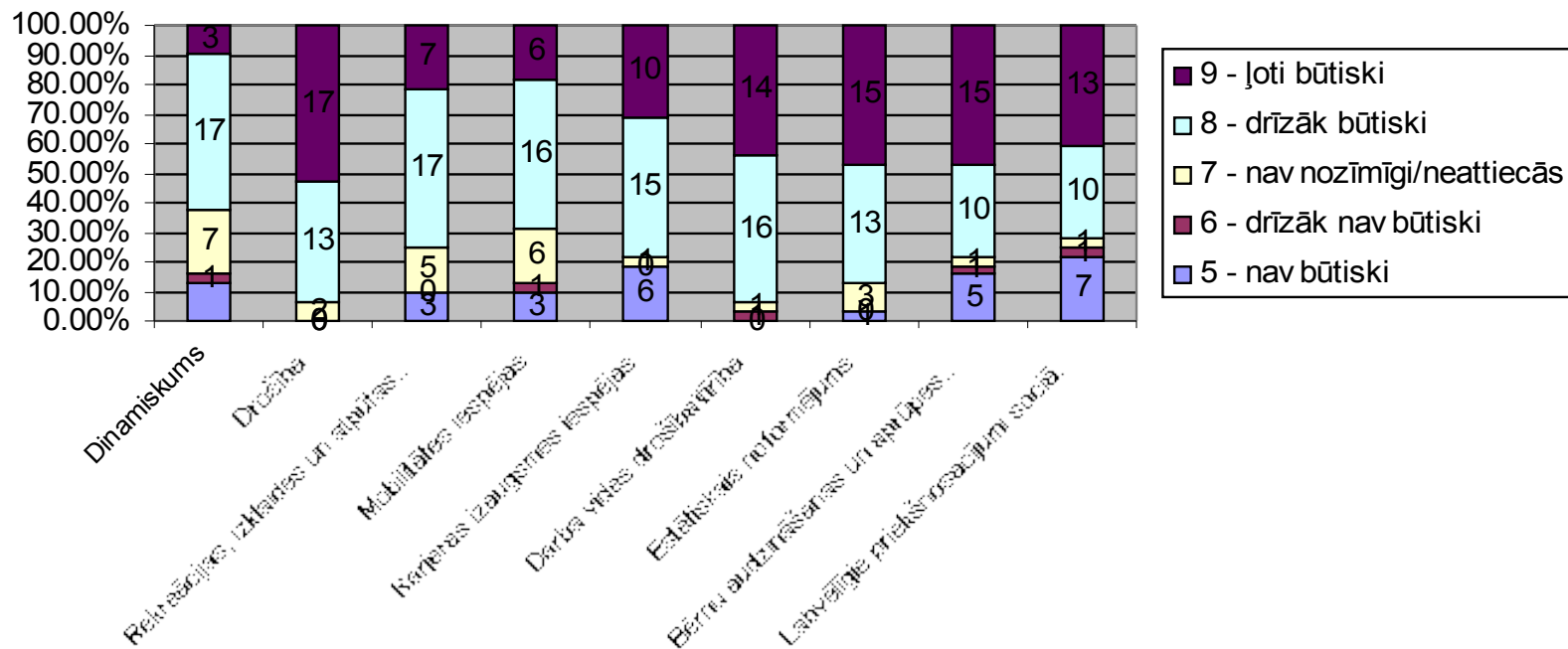
Attieksme pret pilsētvides objektiem: > 55 gadi

11. attēls. Alūksne: respondentu vecuma grupa >55 gadi.

Avots: respondentu aptauja. Alūksne, 2008.

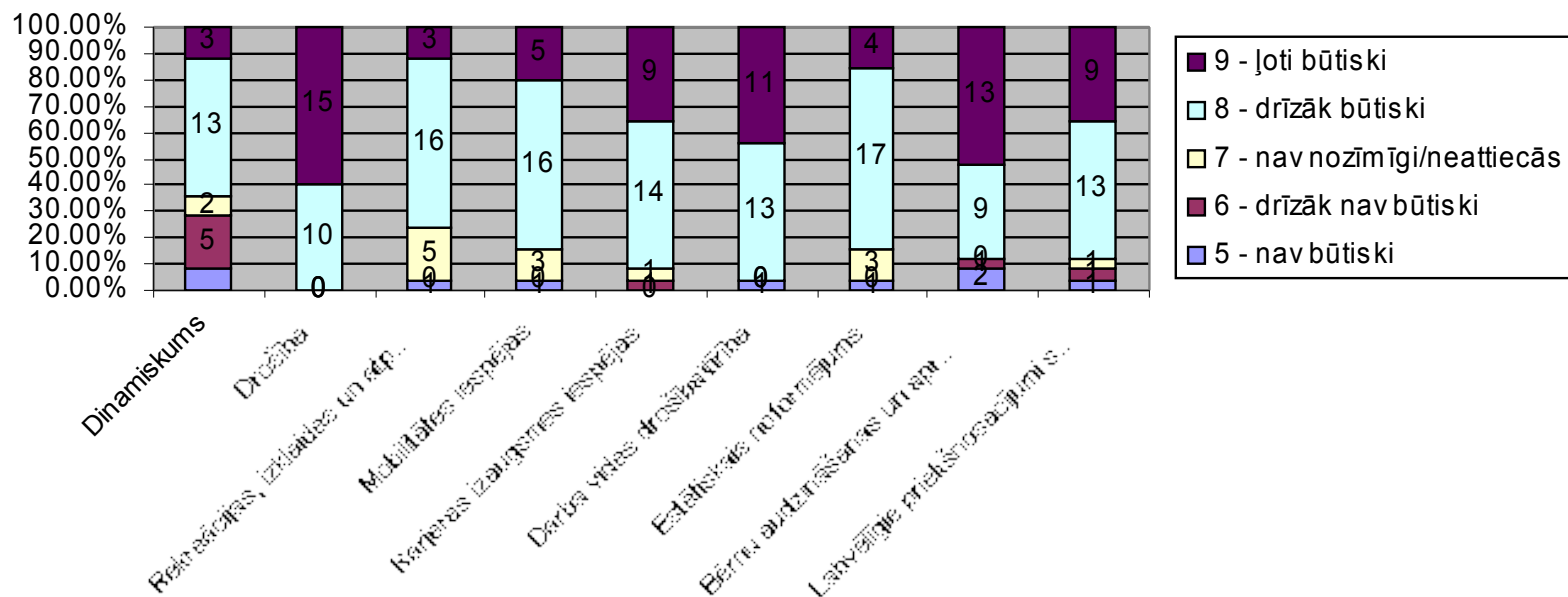
Respondentu labsajūtai nepieciešamie vides aspekti: 16-25 gadi

12. attēls. Alūksne: respondentu labsajūtai nepieciešamie pilsētvides aspekti: vecuma grupa 16-25 gadi.

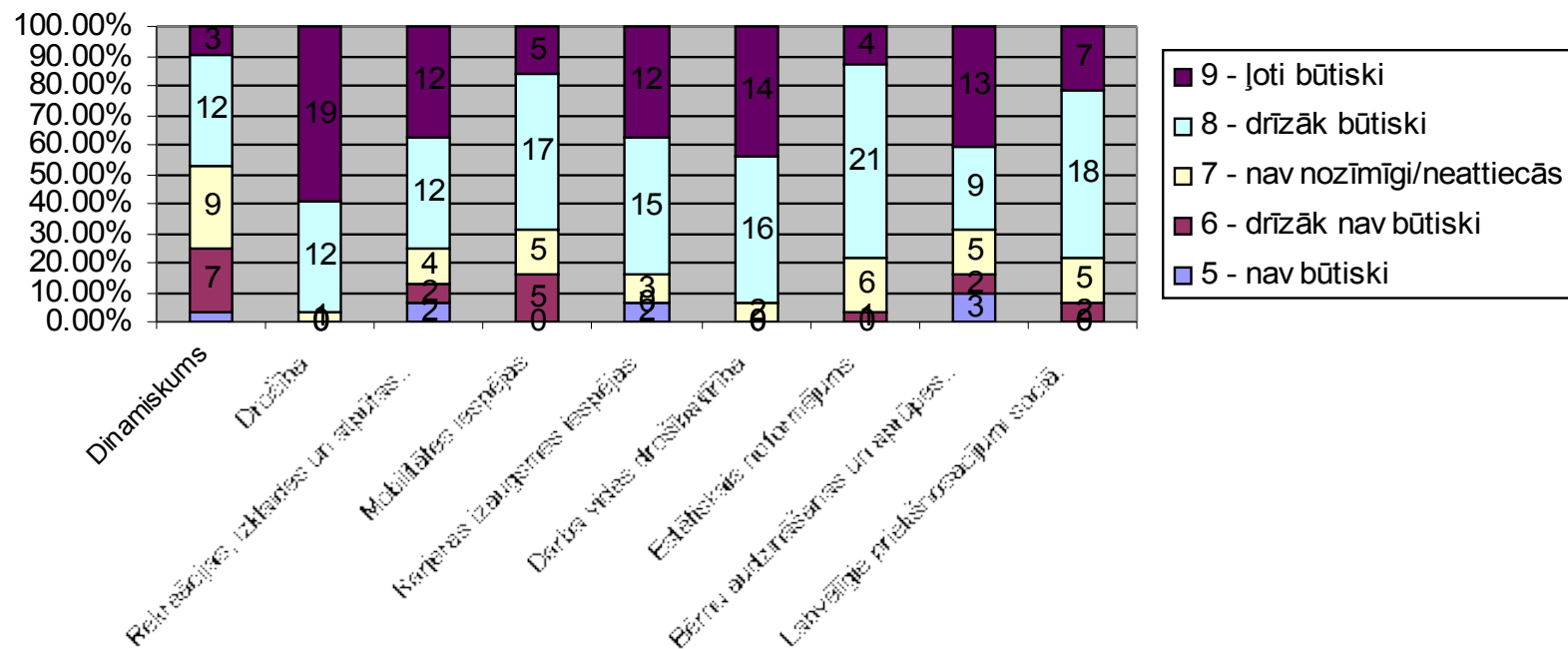
Avots: respondentu aptauja. Alūksne, 2008.

Respondentu labsajūtai nepieciešamie vides aspekti: 26-35 gadi

13. attēls. Alūksne: respondentu labsajūtai nepieciešamie pilsētvides aspekti: vecuma grupa 26-35 gadi.
Avots: respondentu aptauja. Alūksne, 2008.

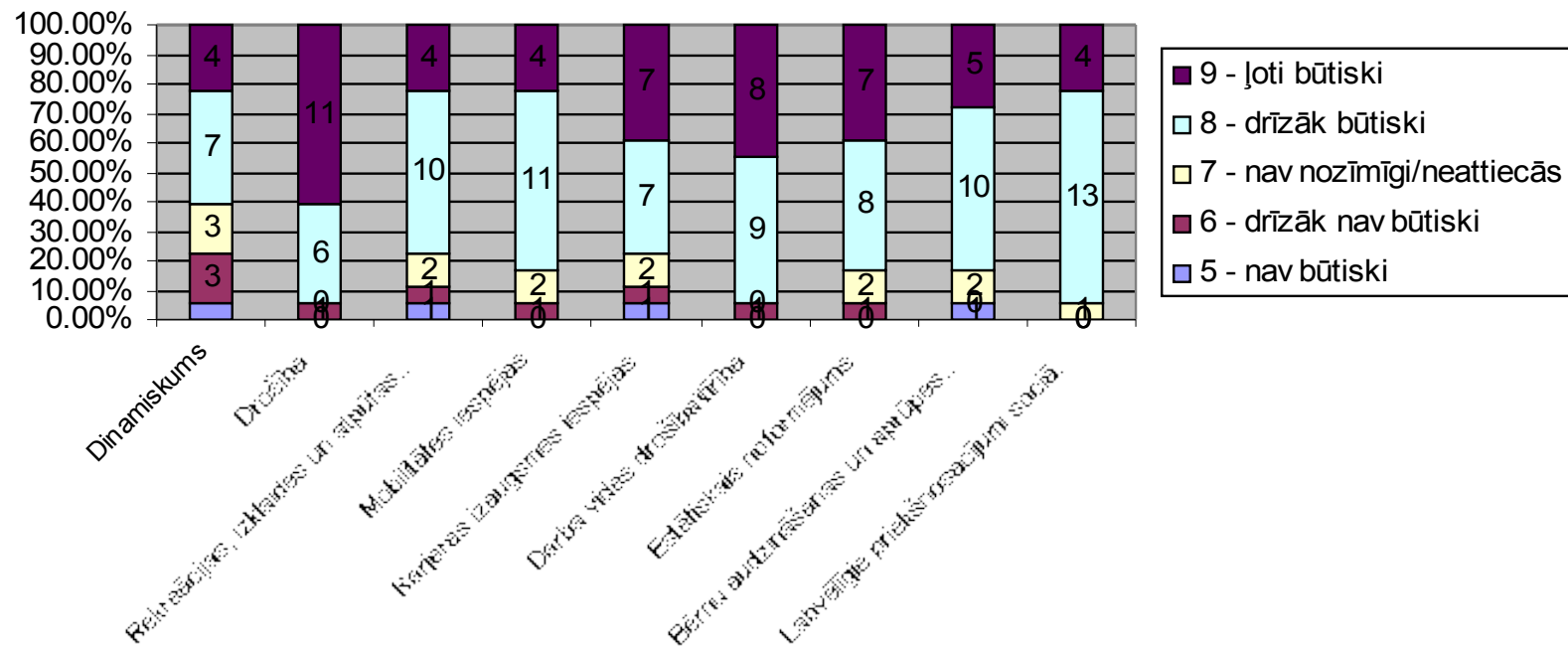
Respondentu labsajūtai nepieciešamie vides aspekti: 36-45 gadi

14. attēls. Alūksne: respondentu labsajūtai nepieciešamie pilsētvides aspekti: vecuma grupa 36-45 gadi.

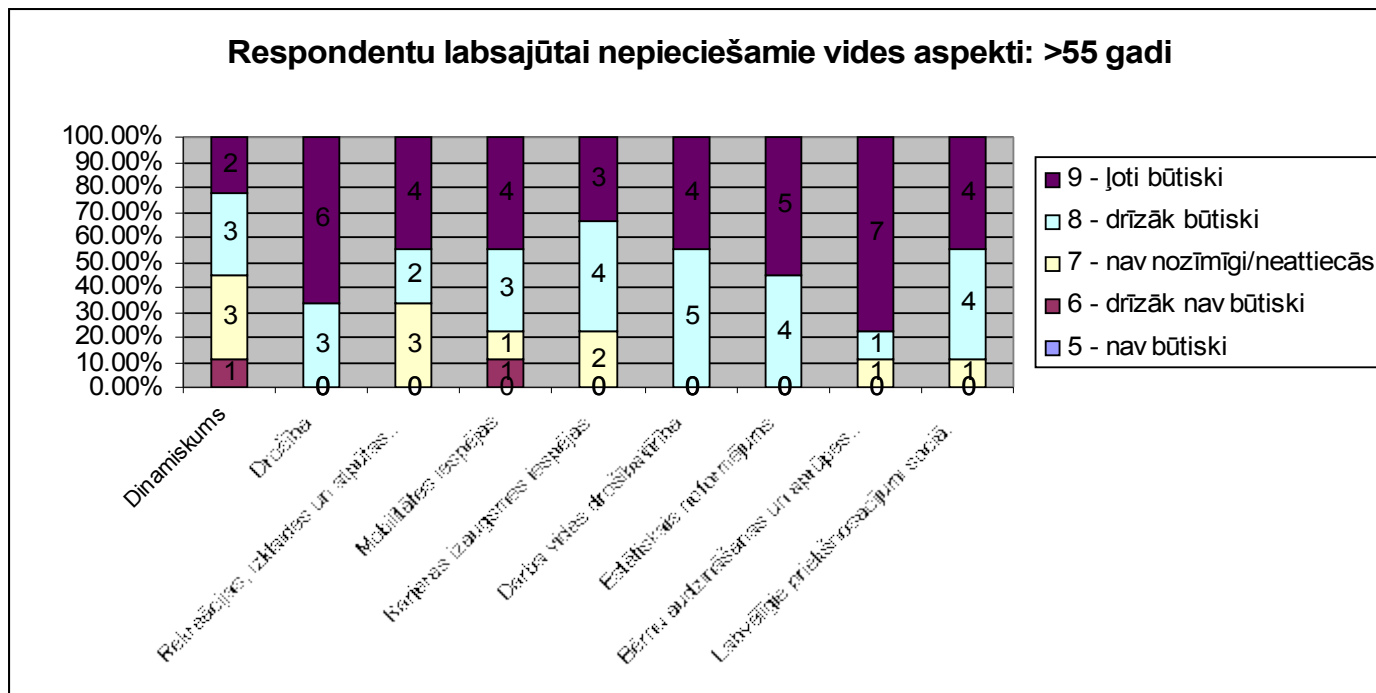
Avots: respondentu aptauja. Alūksne, 2008.

Respondentu labsajūtai nepieciešamie vides aspekti: 46-55 gadi

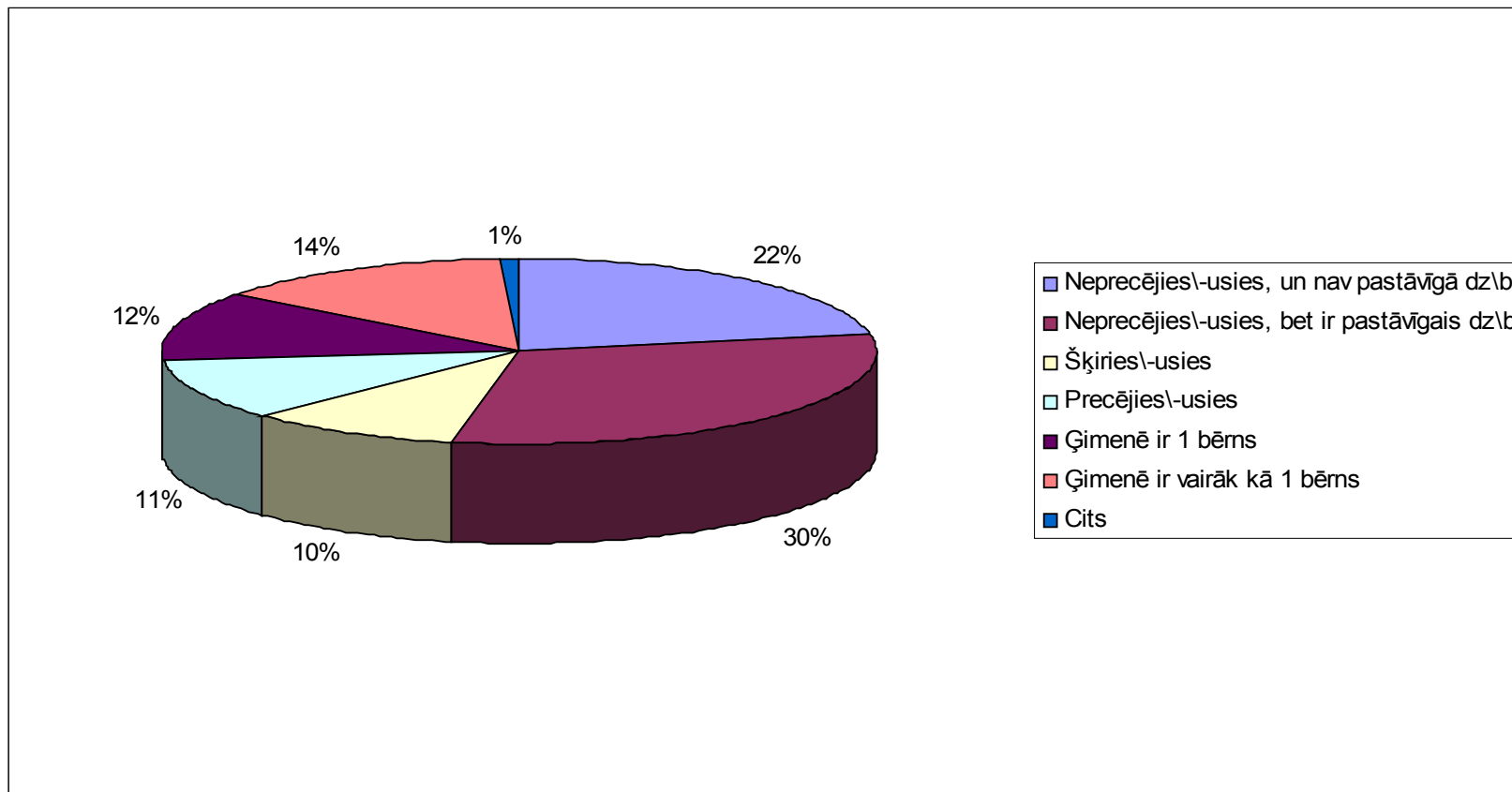

15. attēls. Alūksne: respondentu labsajūtai nepieciešamie pilsētvides aspekti: vecuma grupa 46-55 gadi.

Avots: respondentu aptauja. Alūksne, 2008.

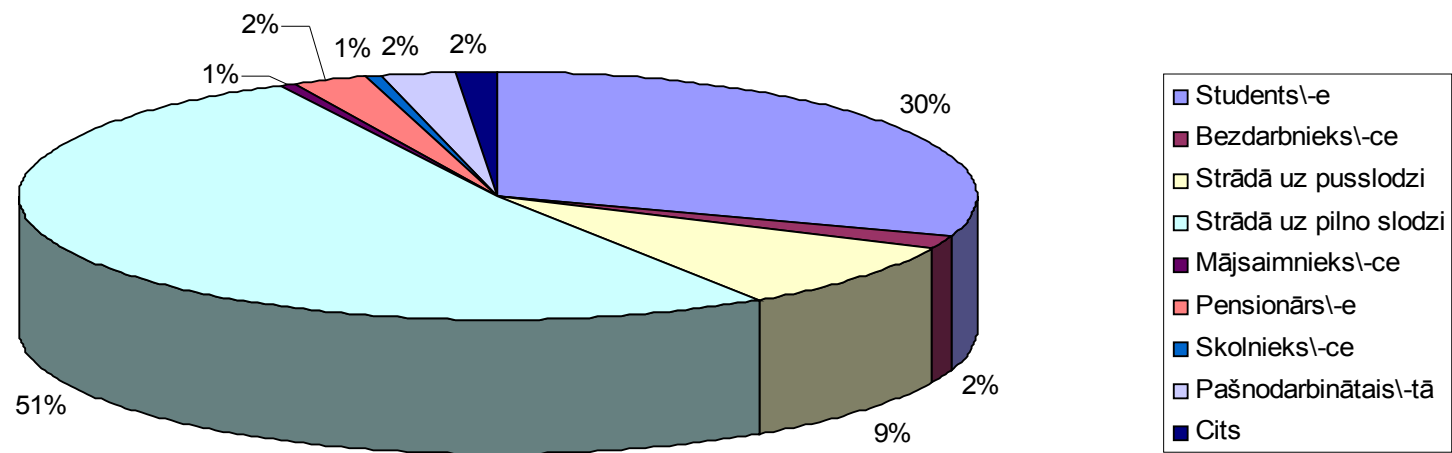

16. attēls. Alūksne: respondentu labsajūtai nepieciešamie pilsētvides aspekti: vecuma grupa >55 gadi.
 Avots: respondentu aptauja. Alūksne, 2008.

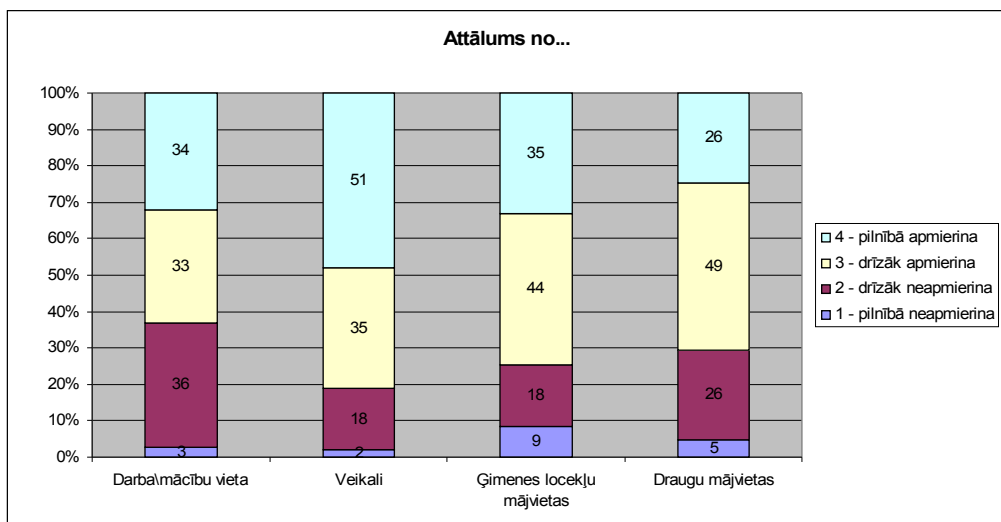
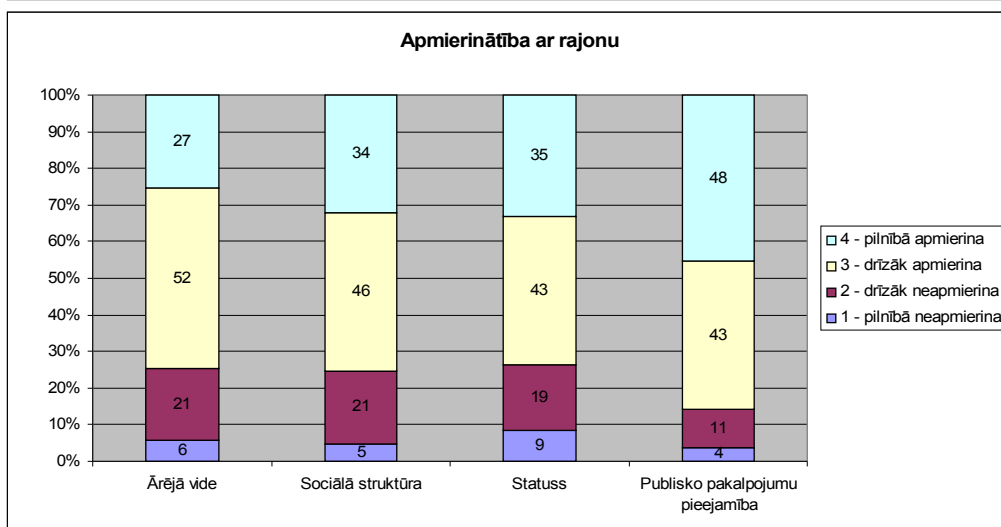
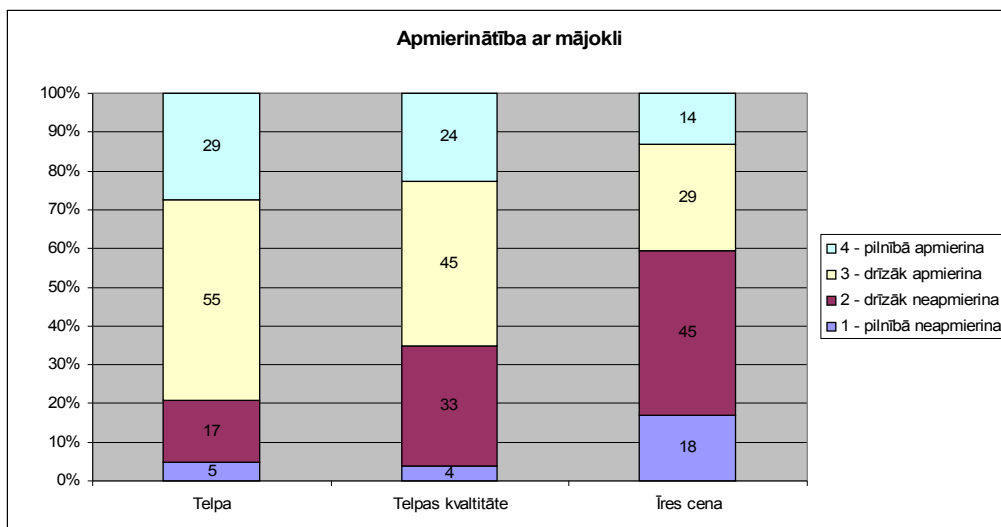
17. attēls. Rīga: respondentu ģimenes stāvoklis.

Avots: respondentu aptauja. Rīga, 2009.

18. attēls. Rīga: respondentu pamatnodarbošanās.

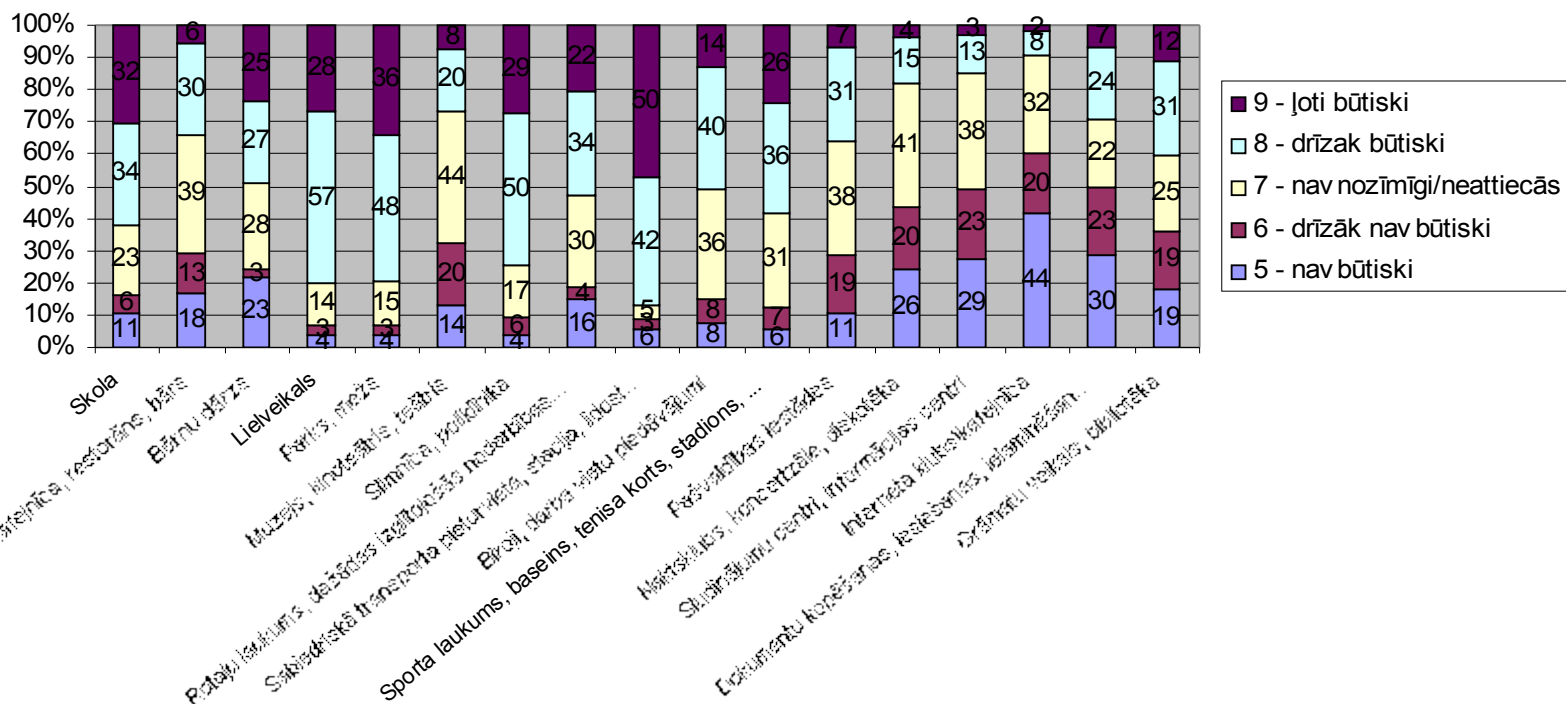
Avots: respondentu aptauja. Rīga, 2009.

19. attēls. Rīga: respondentu apmierinātība ar tūlītējo vidi.

Avots: respondentu aptauja. Rīga, 2009.

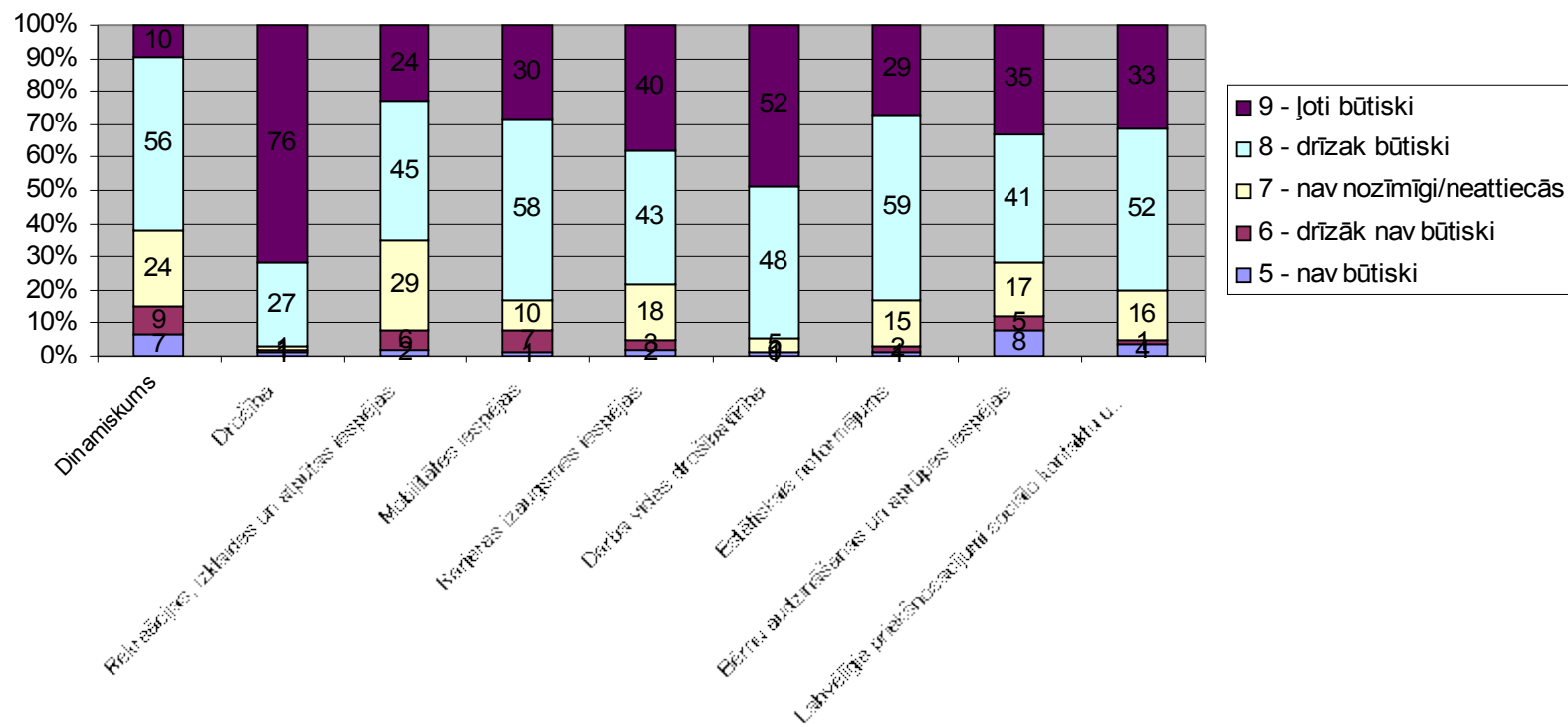
Attieksme pret pilsētvides objektiem

20. attēls. Rīga: respondentu attieksme pret pilsētvides objektiem.

Avots: respondentu aptauja. Rīga, 2009.

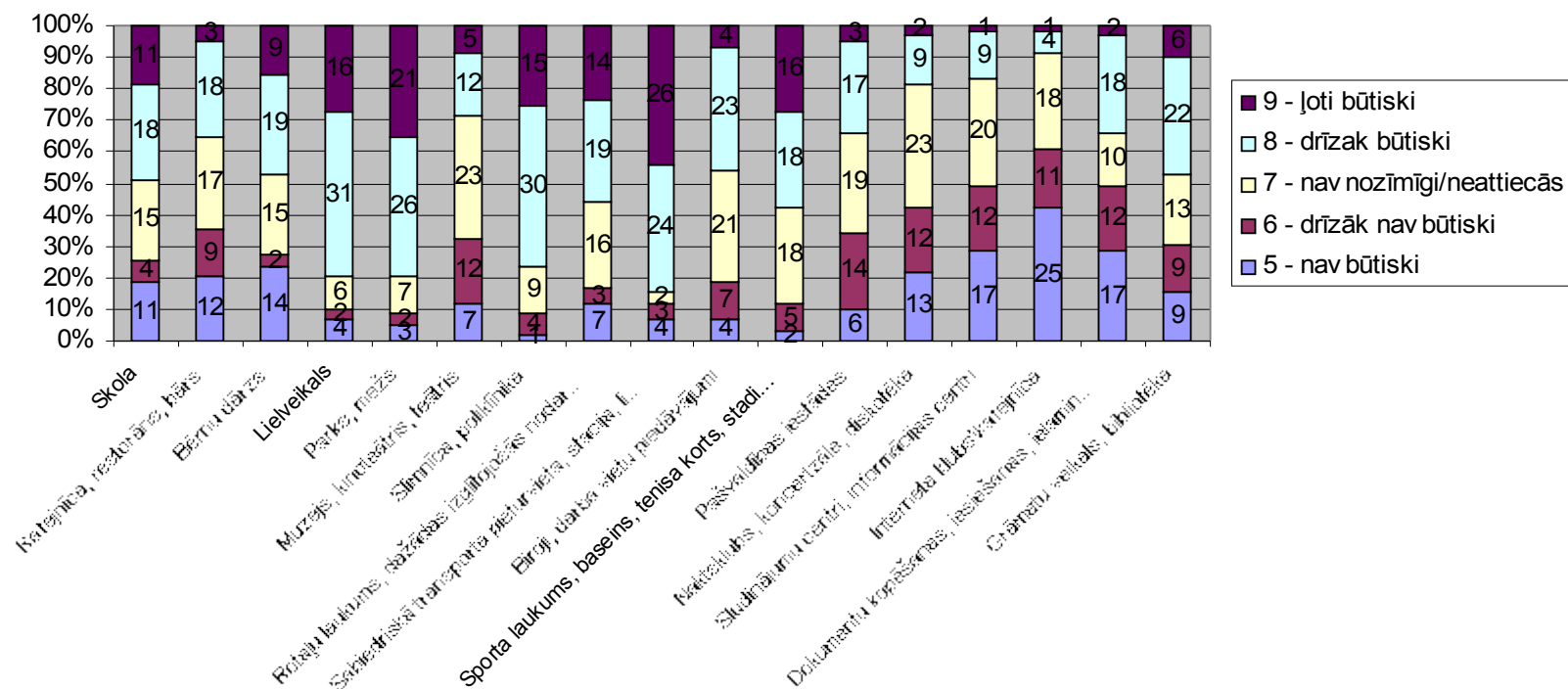
Pilsētvides objekti, kas nepieciešami labsajūtai

21. attēls. Rīga: pilsētas vides objekti, kas nepieciešami respondentu labsajūtai.

Avots: respondentu aptauja. Rīga, 2009.

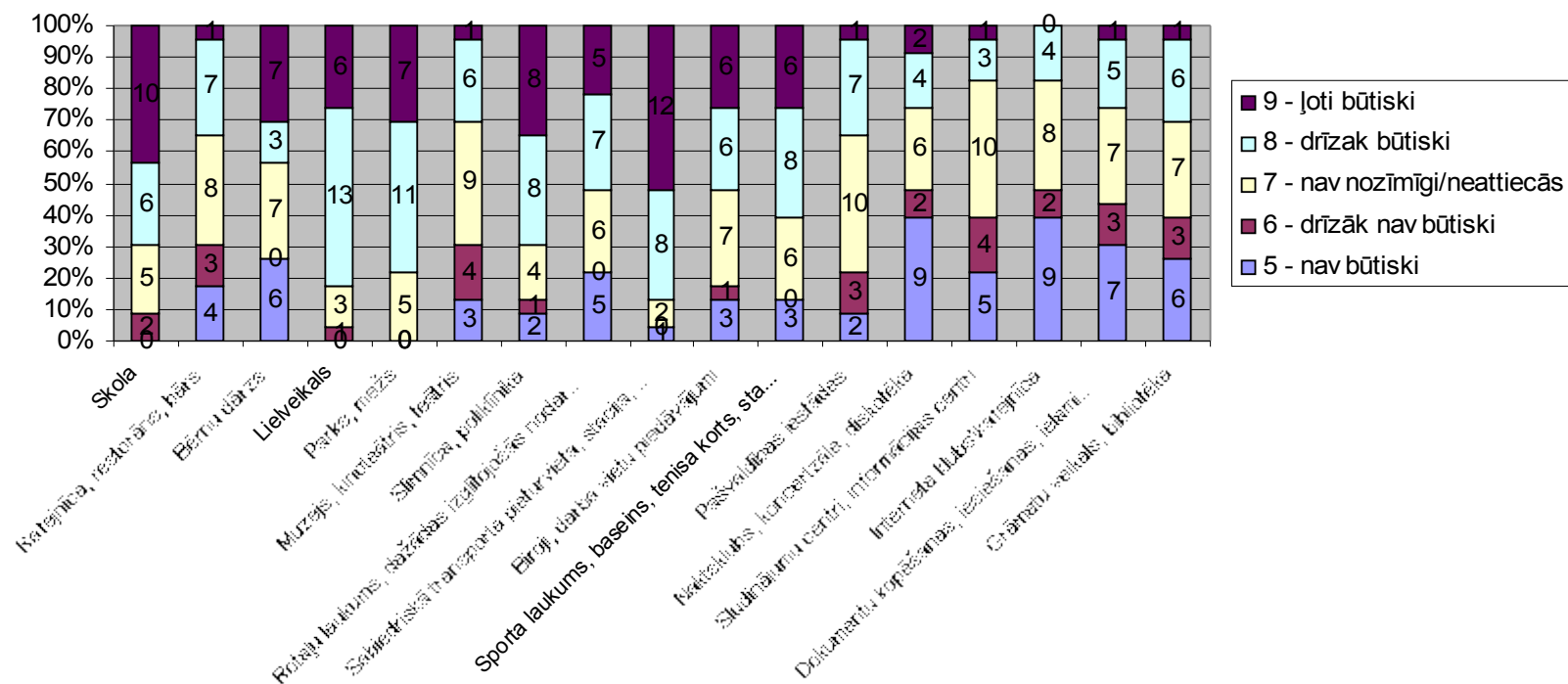
Attieksme pret pilsētvides objektiem: 16-25 gadi

22. attēls. Rīga: respondentu vecuma grupa 16-25 gadi.

Avots: respondentu aptauja. Rīga, 2008.

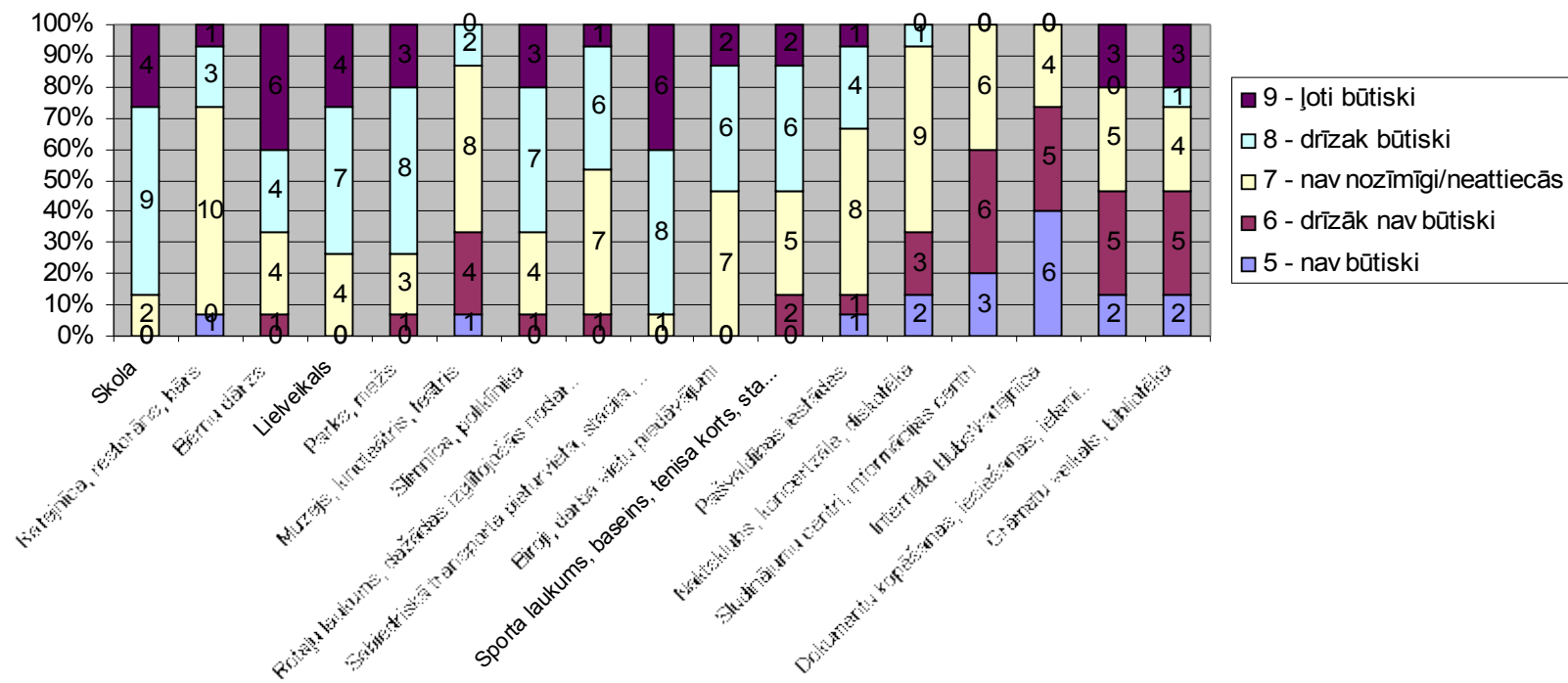
Attieksme pret pilsētvides objektiem: 26-35 gadi

23. attēls. Rīga: respondentu vecuma grupa 26-35 gadi.

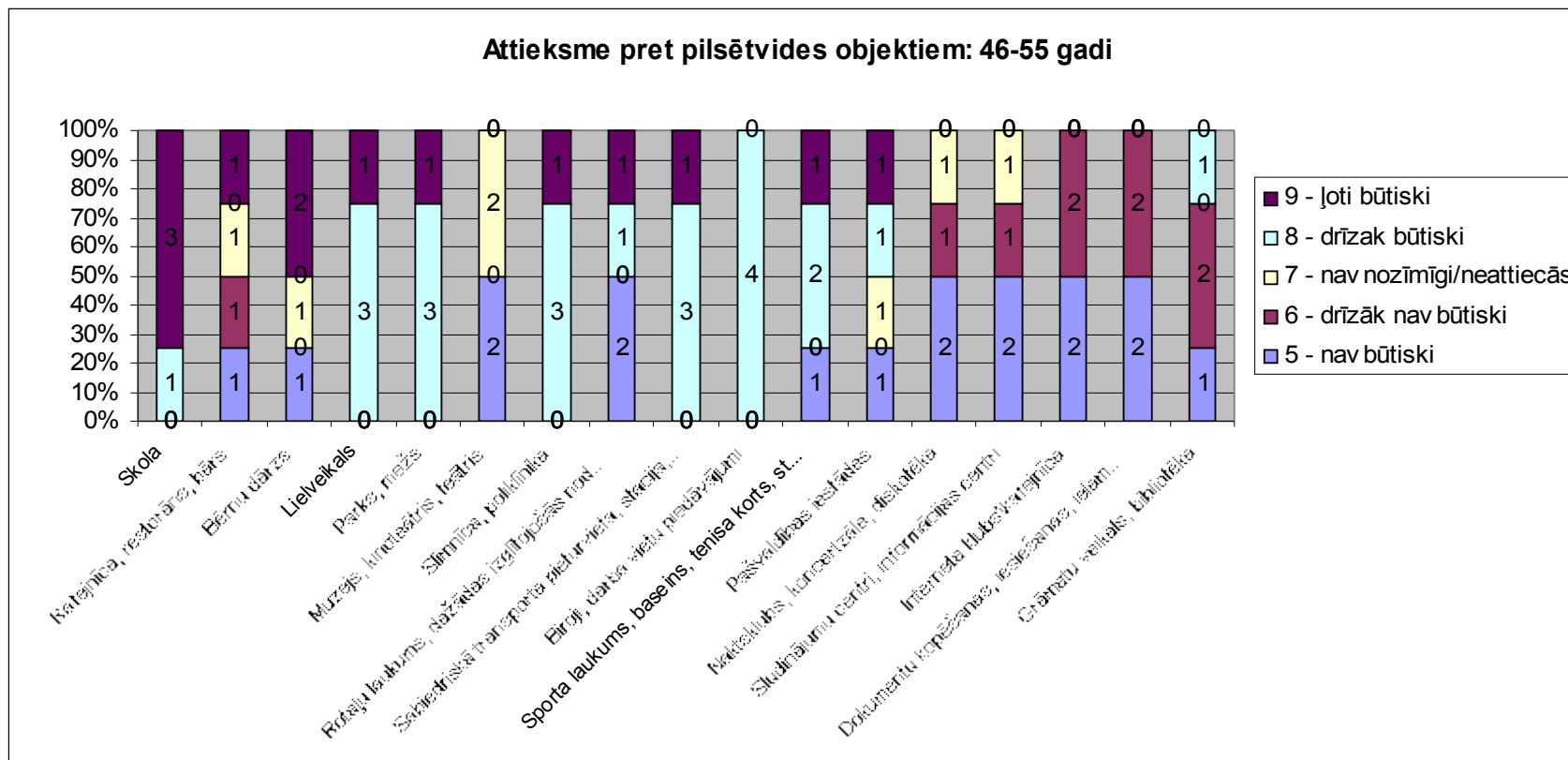
Avots: respondentu aptauja. Rīga, 2008.

Attieksme pret pilsētvides objektiem: 36-45 gadi

24. attēls. Rīga: respondentu vecuma grupa 36-45 gadi.

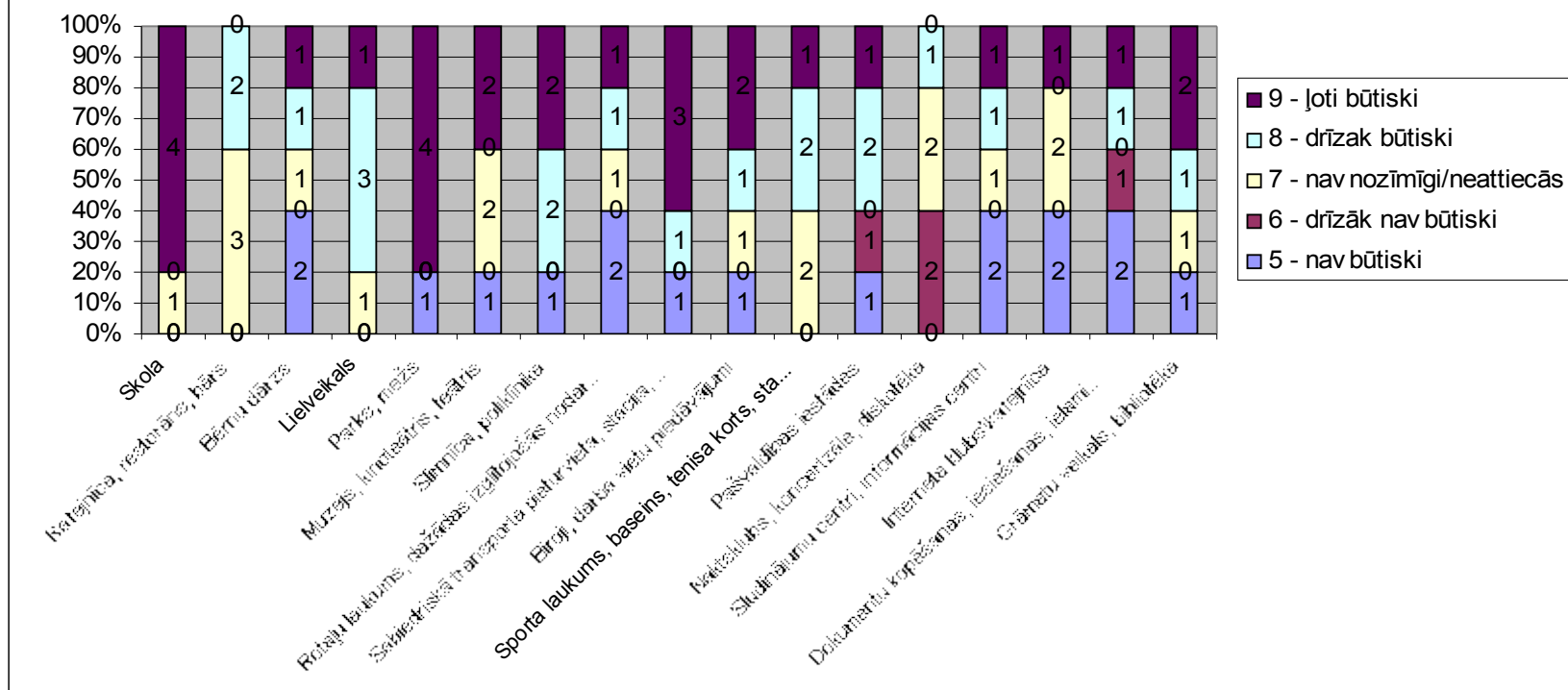
Avots: respondentu aptauja. Rīga, 2008.

25. attēls. Rīga: respondentu vecuma grupa 46-55 gadi.

Avots: respondentu aptauja. Rīga, 2008.

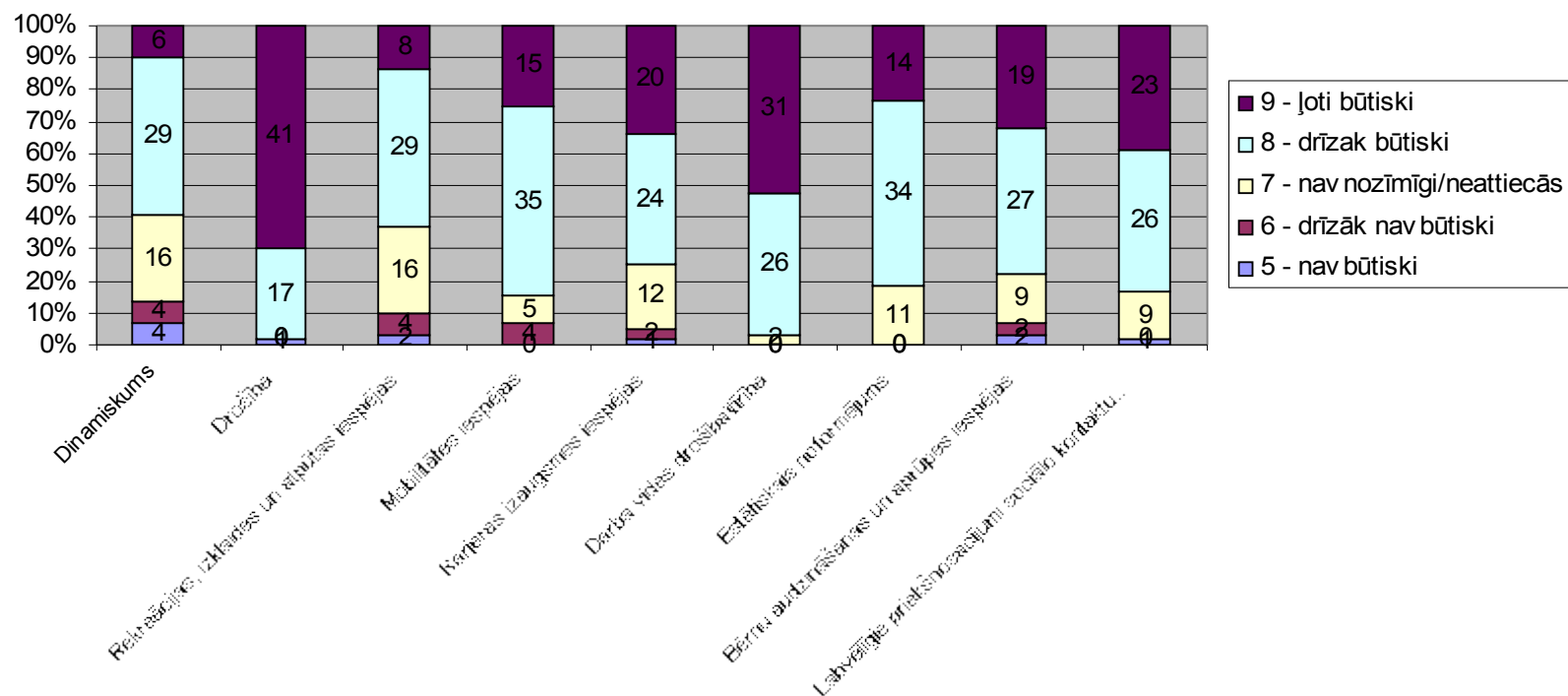
Attieksme pret pilsētvides objektiem: >55 gadi

26. attēls. Rīga: respondentu vecuma grupa >55 gadi.

Avots: respondentu aptauja. Rīga, 2008.

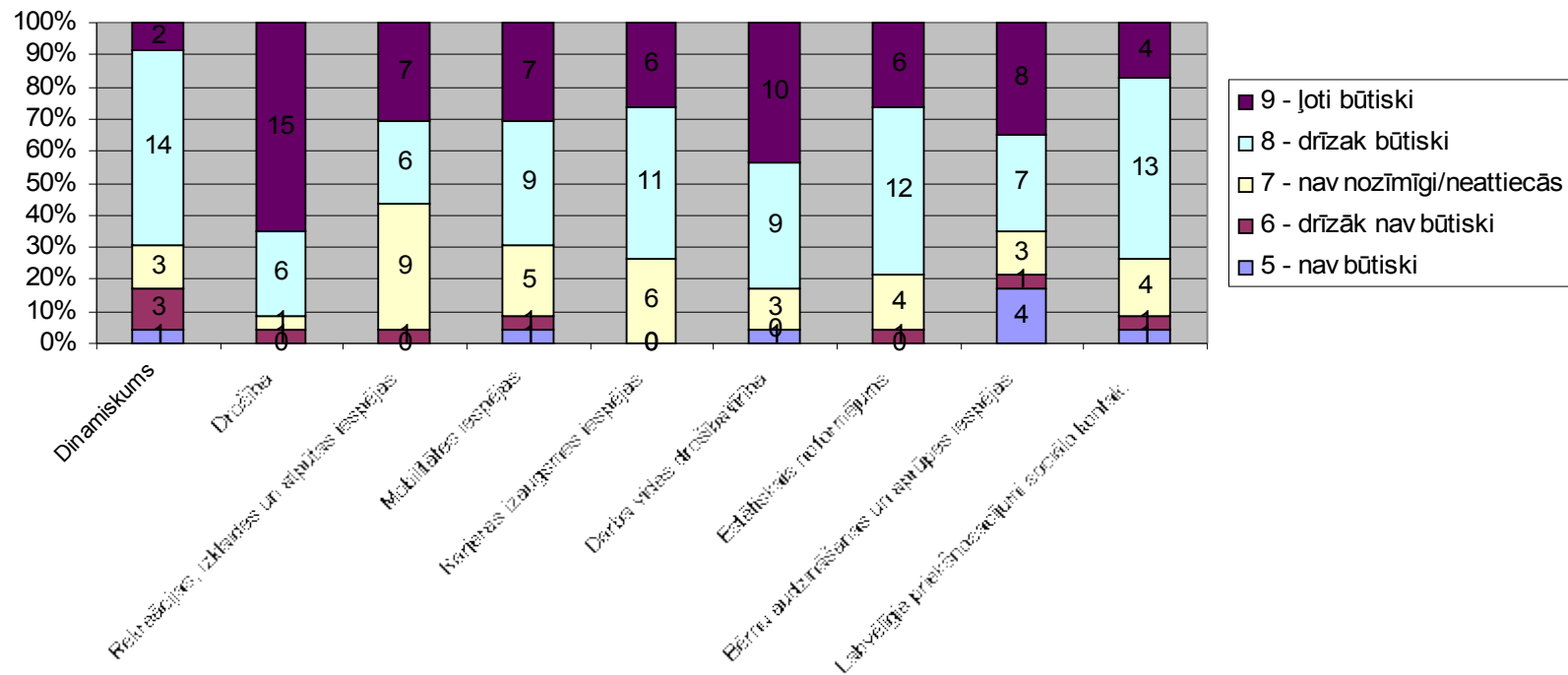
Respondentu labsajūtai nepieciešamie vides aspekti: 16-25 gadi

27. attēls. Rīga: respondentu labsajūtai nepieciešamie pilsētvides aspekti: vecuma grupa 16-25 gadi.

Avots: respondentu aptauja. Rīga, 2008.

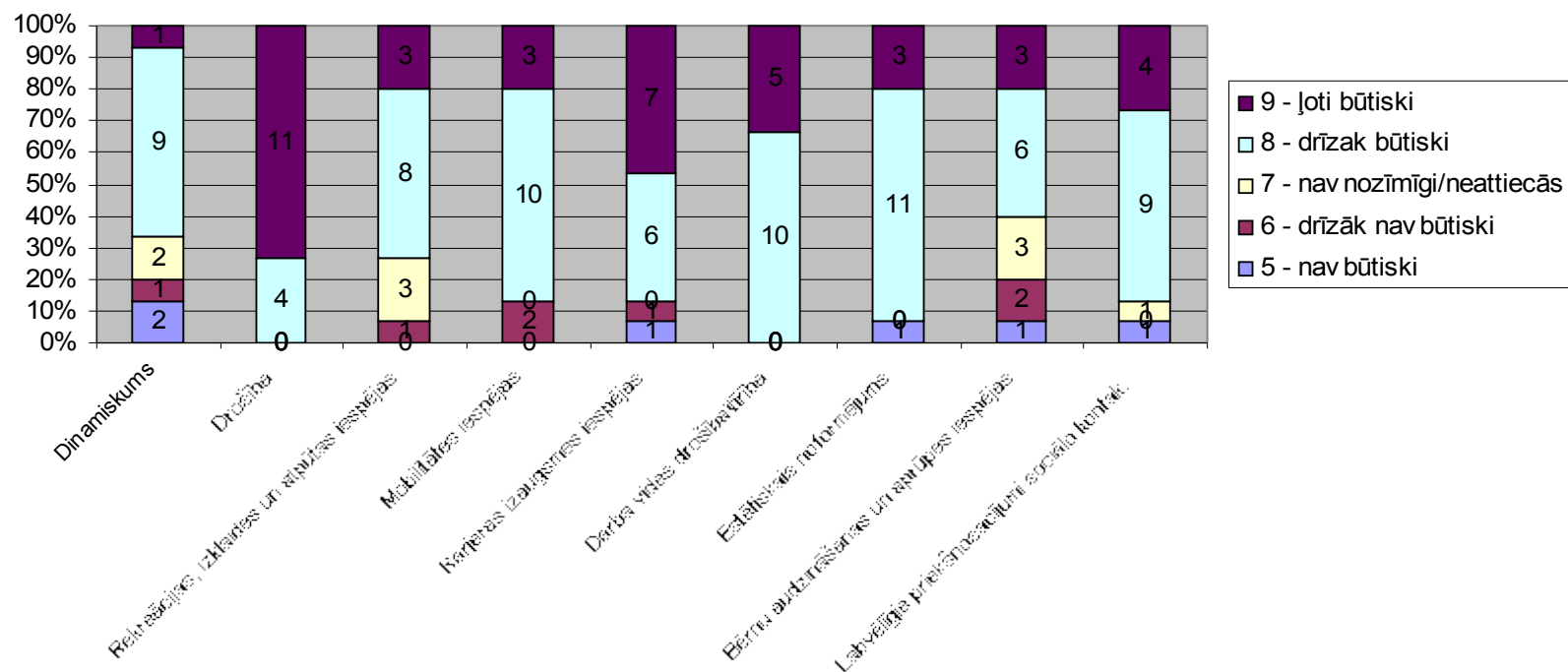
Respondentu labsajūtai nepieciešamie vides aspekti: 26-35 gadi

28. attēls. Rīga: respondentu labsajūtai nepieciešamie pilsētvides aspekti: vecuma grupa 26-35 gadi.

Avots: respondentu aptauja. Rīga, 2008.

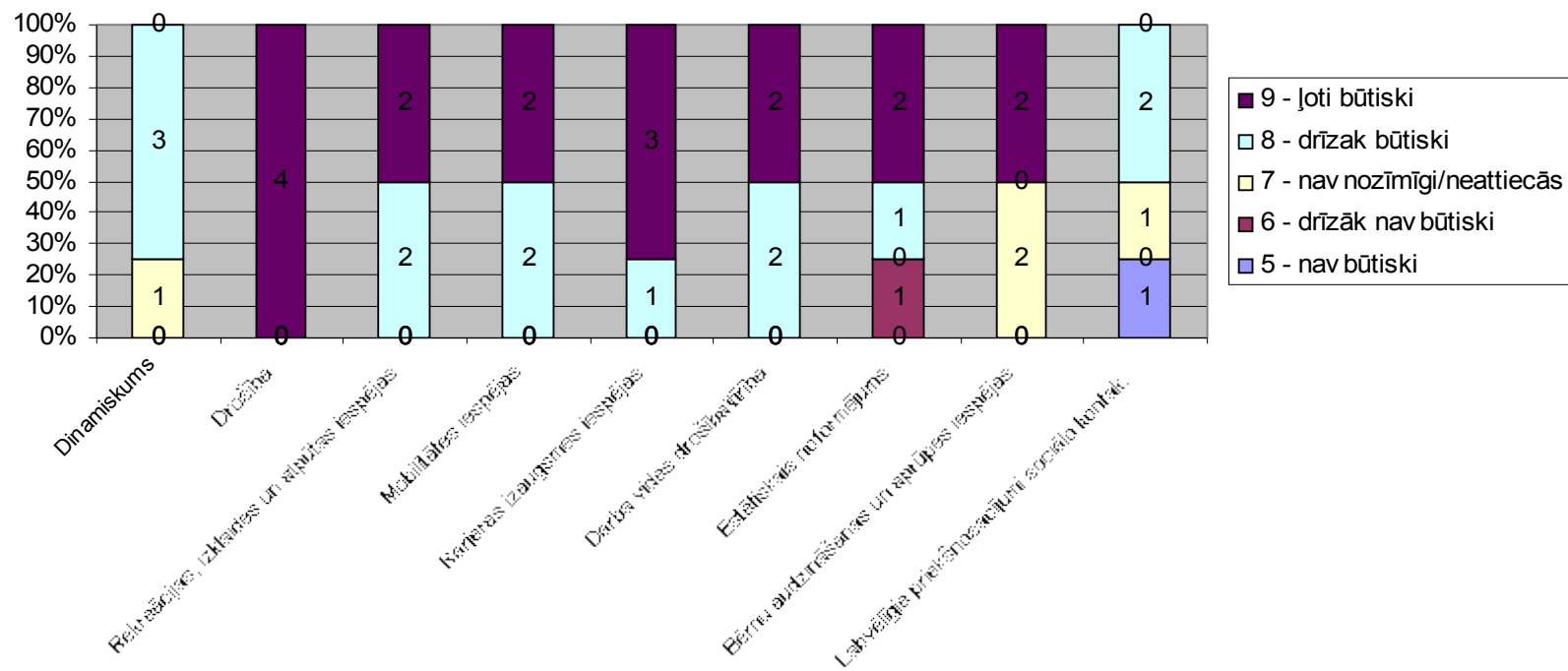
Respondentu labsajūtai nepieciešamie vides aspekti: 36-45 gadi

29. attēls. Rīga: respondentu labsajūtai nepieciešamie pilsētvides aspekti: vecuma grupa 36-45 gadi.

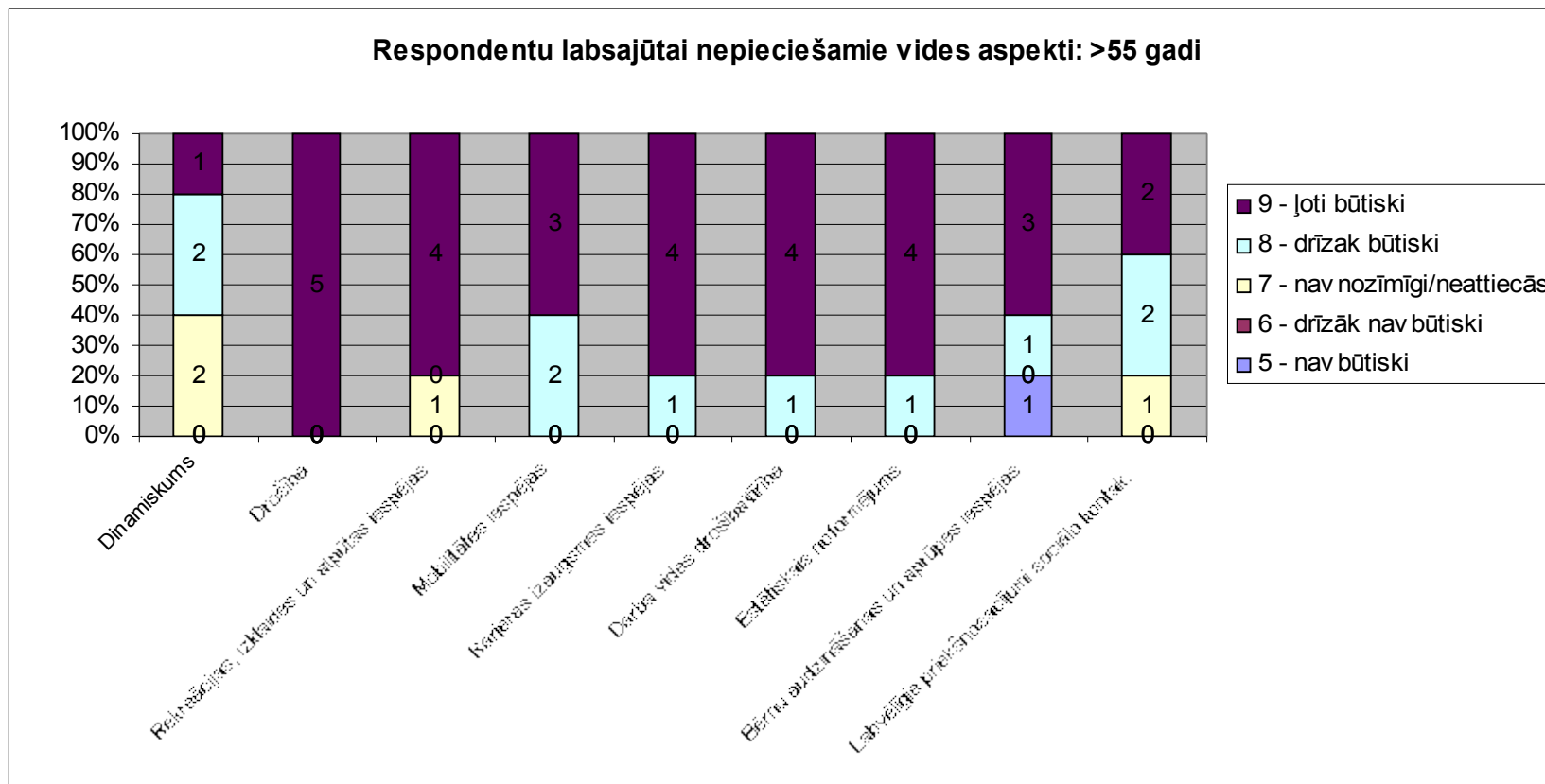
Avots: respondentu aptauja. Rīga, 2008.

Respondentu labsajūtai nepieciešamie vides aspekti: 46-55 gadi

30. attēls. Rīga: respondentu labsajūtai nepieciešamie pilsētvides aspekti: vecuma grupa 46-55 gadi.

Avots: respondentu aptauja. Rīga, 2008.

31. attēls. Rīga: respondentu labsajūtai nepieciešamie pilsētvides aspekti: vecuma grupa >55 gadi.

Avots: respondentu aptauja. Rīga, 2008.

3. PIELIKUMS

Labdien!

Šī aptauja tiek veikta Latvijas Universitātes sociālā darba programmas 4. kursa studentes bakalaura darba ietvaros. Bakalaura darba mērķis ir izpētīt pilsētas vides un pilsētas plānošanas ietekmi uz dzīves kvalitāti un labklājību dažādās sabiedrības grupās. Aptauja ir anonīma un tajā iegūtie dati tiks izmantoti pētnieciskajos nolūkos. Lūdzu atzīmējiet Jūsu situācijai atbilstošos atbilžu variantus (vienu vai vairākus)!

1). Jūsu pamata dzīvesvieta _____

2). Cik ilgs ir Jūsu uzturēšanās periods pamata dzīvesvietā?

- < 1 gads
- 1-5 gadi
- 5-10 gadi
- > 10 gadi

3). Cik lielā mērā Jūs apmierina sekojošas Jūsu mājvietas īpašības (cipars=atbilde):

	Pilnībā neapmierina	Drīzāk nepmierina	Drīzāk apmierina	Pilnībā apmierina
Telpa (istabu daudzums, platība u.c.)	1	2	3	4
Telpas kvalitāte/statuss (interjers, remonts u.c.)	1	2	3	4
Īres/uzturēšanas cena	1	2	3	4

4). Cik lielā mērā Jūs apmierina sekojošas Jūsu apdzīvojamā rajona īpašības (cipars=atbilde):

	Pilnībā neapmierina	Drīzāk nepmierina	Drīzāk apmierina	Pilnībā apmierina
Ārējās vides kvalitāte/estētika	1	2	3	4
Rajona sociālā struktūra/kaimiņi (atbalsts, draugi, paziņas, radi u.c.)	1	2	3	4
Rajona kvalitāte/statuss (prestīžais, klusais, kriminālais u.c.)	1	2	3	4
Publisko pakalpojumu pieejamība (transports, sociālie pakalpojumi,	1	2	3	4

izklaide u.c.)				
----------------	--	--	--	--

5). Cik lielā mērā Jūs apmierina Jūsu mājvietas attālums no sekojošiem objektiem (cipars=atbilde):

	Pilnībā neapmierina	Drīzāk nepmierina	Drīzāk apmierina	Pilnībā apmierina
Darba/mācību vieta	1	2	3	4
Veikali	1	2	3	4
Ģimenes locekļu mājvietas	1	2	3	4
Draugu mājvietas	1	2	3	4

6). Kura no šiem objektiem atrašanās Jūsu mājvietas apkaimē/tuvums Jūsu mājvietai leikas Jums īpaši svarīgas (cipars=atbilde)?

	Nav būtiski	Drīzāk nav būtiski	Nav nozīmīgi	Būtiski	Ļoti būtiski
Skola	5	6	7	8	9
Kafejnīca, restorāns, bārs	5	6	7	8	9
Bērnu dārzs	5	6	7	8	9
Lielveikals	5	6	7	8	9
Parks, mežs	5	6	7	8	9
Muzejs, kinoteātris, teātris, videonoma	5	6	7	8	9
Slimnīca, poliklīnika	5	6	7	8	9
Rotaļu laukums, dažādas izglītojošas nodarbības bērniem	5	6	7	8	9
Sabiedriskā transporta pieturvietas, stacija, osta, lidosta	5	6	7	8	9
Biroji, darba vietu piedāvājumi	5	6	7	8	9
Sporta laukums, baseins, tenisa korti, stadions, skriešanas taciņi	5	6	7	8	9
Pašvaldības	5	6	7	8	9

iestādes					
Naktsklubs, koncertzāle, diskotēka	5	6	7	8	9
Sludinājumu centri, informācijas centri	5	6	7	8	9
Interneta klubs/kafejnīca	5	6	7	8	9
Dokumentu kopēšanas, iesiešanas, ielaminēšanas centrs	5	6	7	8	9
Grāmatu veikals, bibliotēka	5	6	7	8	9

7). Kādas pilsētas vides iezīmes/īpašības, Jūsaprāt, ir nepieciešamas Jūsu labsajūtai un komfortam?

	Nav būtiski	Drīzāk nav būtiski	Nav nozīmīgi	Būtiski	Ļoti būtiski
Dinamiskums	5	6	7	8	9
Drošība	5	6	7	8	9
Rekreācijas, izklaides un atpūtas iespējas	5	6	7	8	9
Mobilitātes iespējas	5	6	7	8	9
Karjeras izaugsmes iespējas	5	6	7	8	9
Dabas vides drošība/tīrība	5	6	7	8	9
Estētiskais noformējums	5	6	7	8	9
Bērnu aprūpes un audzināšanas iespējas	5	6	7	8	9
Labvēlīgie priekšnosacījumi sociālo un radniecisko kontakto uzturēšanai	5	6	7	8	9

8). Norādiet, lūdzu, Jūsu vecumu:

- 16-25 gadi
- 26-35 gadi
- 36-45 gadi
- 46-55 gadi
- > 55 gadi

9). Norādiet, lūdzu, Jūsu ģimenes stāvokli:

- neprecējies/-usies un nav pastāvīgā dzīvesbiedra
- neprecējies/-usies, bet ir pastāvīgais dzīvesbiedrs
- šķiries/-usies
- precējies/-usies
- ģimenē ir 1 bērns
- ģimenē ir vairāk kā 1 bērns

10). Norādiet, lūdzu, Jūsu pamatnodarbošanos:

- students/-te
 - bezdarbnieks/-ce
 - strādāju uz pusslodzi
 - strādāju uz pilno slodzi
 - mājsaimniece/-ks
 - pensionārs/-re
 - skolnieks/-ce
 - pašnodarbinātais/-tā
 - cits _____
-

11). Norādiet, lūdzu, Jūsu mājsaimniecības ienākumu līmeni mēnesī:

- < 160 Ls
- 160 Ls – 250 Ls
- 250 Ls – 500 Ls
- > 500 Ls

12). Norādiet, lūdzu, Jūsu dzimumu:

- vīrietis
- sieviete

Paldies par sadarbību!

Diplomdarbs "Iedzīvotāju labklājība Rīgā un Alūksnē: pilsētas vide kā dzīves kvalitātes rādītājs" izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Jeļizaveta Mardana

____.____.2009.

/paraksts/

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: lektore doc. Dr. Vita Roga

/paraksts/

Recenzents: _____

/paraksts/

Darbs iesniegts Socioloģijas nodaļā _____.____.2009.

Metodiķe: Arita Skarnele

/paraksts/

Darbs aizstāvēts diplomdarba gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____.____.2009. prot. Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretāre: lektore Iveta Grauduma

/paraksts/